

אמל ג'מאל וסמאח בסול

הנכבה הפלסטינית בציבוריות הישראלית
על תצורות ההתכחשות והאחריות

אמל ג'מאל | סמאח בסול
הנכבה הפלסטינית בציבוריות הישראלית
על תצורות ההתכחשות והאחריות

أمل جمّال | سماح بصول
النكبة الفلسطينية في الحيز العام الإسرائيلي
تكوينات الإنكار والمسؤولية

Amal Jamal | Samah Bsoul
The Palestinian Nakba in the Israeli Public Sphere
Formations of Denial and Responsibility

מסת"ב: 1-11-7538-965-978

ISBN 978-965-7538-11-1

9 789657 538111

© כל הזכויות שמורות, 2014

אעלאם - מרכז תקשורת לחברה הערבית פלסטינית בישראל
נצרת ת"ד 2631, מיקוד 16100
טל' 04-6001370, פקס: 04-6001418
I'LAM-Media Center for Arab Palestinians in Israel
POB 2631, 16100 Nazareth
www.ilam-center.org | ilam@ilam-center.org

עריכה לשונית: דפנה בר-און
עיצוב והפקה: רים גרפיק דיזיין | חמדאן | hamdan.68@gmail.com

תודות

מחקר זה התבצע במרוצת השנים 2013-2014. בהשלמתו סייעו אנשים מספר שברצוננו להודות להם באופן אישי. תודתנו הראשונה היא לאלה שסייעו באיסוף חלק מהחומרים מהעיתונות הישראלית: ראמי חיידר, סומא אבו תאיה ורואן עבאס.

תודה מיוחדת למנאר מחמוד, אשר סייעה בהכנת חומר הרקע ההיסטורי למחקר. כמו כן, תודה מיוחדת לשני פיכטר, אשר סייעה בניתוח הכמותי של הנתונים ובהכנת דוח סטטיסטי על הקשר בין התפיסות הרווחות כלפי הנכבה לבין סוג העיתון ומיקום הכתבות לפי מדורים. תודתנו גם לווידאד חילו, אשר סייעה בהכנת הקובץ לדפוס ובהכנסת חלק מהתיקונים לקובץ. תודה גם לזן פאהום על סיועה בהכנת חלק מתרשימי האקסל המופיעים במחקר.

**”ניתוח החשיבה הוא תמיד אלגורי
ביחס לשיח שבו הוא משתמש”**
מישל פוקו (הארכיאולוגיה של הידע, 29)

מבוא

מחקר זה עניינו דפוסי הבנייתן של תפיסות הנכבה הפלסטינית בתודעה הקולקטיבית הישראלית, כפי שהן משתקפות בשיח התקשורתי בישראל. מטרת המחקר היא לעמוד על מידת ההכרה הישראלית בנכבה הפלסטינית או ההתכחשות לה ומידת קבלת האחריות להיווצרותה. דפוסי ההכרה בנכבה, ההתכחשות לעצם קיומה או האחריות להתרחשותה יש בהם כדי לאפשר לנו הצצה באופן שבו היא נתפסת בציבוריות הישראלית ובמידה שבה הנכבה וזיכרון הנכבה מהווים גורם חשוב בעיצוב דפוסי ההתנהגות של הציבור הישראלי בשנים האחרונות. אלה מגיעים עד כדי חקיקת חוק המגביל את ציון הנכבה באירועים ציבוריים, ובכך יש בהם פגיעה יסודית בעקרונות חופש המצפון וחופש הביטוי.

הנחת יסוד בסיסית במחקר זה היא שהשיח התקשורתי, במיוחד מאמרי הדעה בעיתונים מרכזיים, לא רק משקפים עמדות רווחות ומגוונות בתודעה הקולקטיבית הישראלית כלפי הנכבה, אלא גם מעצבים אותה ויוצרים את גבולות השיח המקובל כלפיה. ניתוח השיח התקשורתי ביחס לזיכרון הנכבה הפלסטינית נועד לחשוף עמדות אלה, לאפשר הבנה עמוקה של ניואנסים של עמדות שונות הבאות לידי ביטוי בו ולעמוד על מאפייניו של השיח הזה, הקובע את גבולות הלגיטימיות של העיסוק בנכבה. סוגיית הלגיטימיות של העיסוק בנכבה כהתרחשות היסטורית וכזיכרון קולקטיבי קשורה באופן

דיאלקטי לתפיסת המוצדקות העצמית או היעדרה בציבוריות הישראלית (Nets-Zehngut, 2011). במילים אחרות, לא זו בלבד שהתפיסות בנוגע לנכבה הרווחות בשיח התקשורת משקפות את יחסה של הציבוריות הישראלית לפלסטינים ולנכבה שלהם, אלא יש בהן גם כדי לשקף את הלא-מודע הפוליטי של החברה הישראלית, זאת באמצעות הקשר בין המידה שבה היא מוכנה להכיר בעוול שנעשה לפלסטינים ולקבל האחריות עליו - או להתכחש לו - ובין ביטחונה העצמי בצדקה.

חשיבות מחקר מסוג זה נובעת מהניסיון לתרום לסגירת הפער בין מספרם ותוכניהם של המחקרים העוסקים בנכבה הפלסטינית מבחינה היסטורית לבין אלה של המחקרים העוסקים בתפיסת הנכבה בציבוריות הישראלית. בקרב חוקרים אמנם קיימות מחלוקות עמוקות ביחס לנסיבות אירועי הנכבה והשתלשלותם, אך לא קיימים כלל מחקרים הבוחנים את התודעה הציבורית הישראלית ואופני הבנייתה ביחס לנכבה כמאורע היסטורי, הנתפס במונחים טראומטיים בחברה הפלסטינית. כמו כן, אף על פי שמחקרים רבים מאירים את אירועי הנכבה במונחים של שבר עמוק של החברה הפלסטינית בעקבות מדיניות מכוונת של עקירת אוכלוסייה מאזורים שיועדו למדינה היהודית בתכנית החלוקה, העמדות הרווחות בחברה הישראלית מתיישבות עם הנרטיב הציוני הדומיננטי, המסיר אחריות מהנהגת המדינה ומטיל את האחריות על קרבנות הנכבה בעצמם (Ben Ze'ev, 2001; Bein, 2005; Pappe, 2003). החיבור הישיר בין הסירוב לקבל את תכנית החלוקה ובין הצדקת מה שאירע לעם הפלסטיני בכללותו במהלך 1948-1949 הוא עדיין עמדה ישראלית רווחת. עמדה זו מצדיקה התעלמות מהטרגדיה הפלסטינית והיעדר הנכונות ליטול ולו חלק מהאחריות לפתרונה של בעיית הפליטים הפלסטינים, גם של אלה שנשארו בגבולות מדינת ישראל וקיבלו ברבות הימים אזרחות ישראלית, כמו מפוני אל-ע'אבסיה, אקרת' וברעם (מוריס, 2010). הפער הקיים בין הנתונים המחקריים, בכל הנוגע למהלכי המלחמה ב-1948 ופרטיה, לבין העמדות הרווחות בציבור הישראלי - במיוחד החשש לעסוק בגירוש, הפחדה, עידוד המנוסה, מניעת חזרתם של הפליטים למקומות מגוריהם, הריסת הכפרים המפונים - מחייב הסבר, אשר מחקר זה נועד לספק ולו באופן חלקי. במילים אחרות, מחקר זה מציג את דפוסי הבנייתן של התפיסות הישראליות הרווחות ביחס לנכבה הפלסטינית, עומד על המניעים העומדים מאחורי תפיסות אלה ומסמן את השפעותיהן האפשריות על יחסי

הנכבה הפלסטינית בציבוריות הישראלית: על תצורות ההתכחשות והאחריות

ישראלים ופלסטינים.

התודעה הציבורית הישראלית ביחס לנכבה הפלסטינית מעוצבת על ידי גופים ואמצעים מגוונים ורבים. אי-אפשר לחשוב על תחום חיים כלשהו בישראל - תשתיות תחבורה, ארכיאולוגיה, בוטניקה, גסטרונומיה, חינוך פורמלי ולא פורמלי, ארכיטקטורה, בילוי חופשות באתרי מורשת ועוד - שאין לו נגיעה להיסטוריה הפלסטינית ולהשפעת הנכבה על המציאות היומיומית של כל אזרח ישראלי ממוצע. אף על פי כן, מודעות הציבור הישראלי לנכבה היא מינימלית וסלקטיבית ביותר (סמוחה, 2013). סמי סמוחה ממחיש בנתוניו על מדד יחסי יהודים-ערבים ב-2012 ש-52.5% מהיהודים אינם מאמינים שקרתה נכבה לפלסטינים, והוא משייך עמדה זו לרצון של היהודים להתנער מכל אשמה בנוגע אליה. סמוחה מוסיף: "קבלת אחריות לגרימת הנכבה תחזק את הדרישות להכיר בזכות השיבה של הפליטים הערבים לישראל ולשקם את יישוביהם ההרוסים, ובעקבות כך לטשטש אופייה היהודי של המדינה" (סמוחה, 2013: 61). עקב כך קיימת רגישות מיוחדת בציבוריות הישראלית ביחס לנכבה הפלסטינית ולעצם העלאת הסוגיה לדיון ציבורי. תגובות הנגד הקיצוניות על אזכור הנכבה מעידות על מידת העצבנות הישראלית ביחס אליה (שפירא, 2001; אורון, 2013; Masalha, 2012). יש פער עמוק מאוד בין עמדת היהודים לעמדת הערבים בכל הנוגע לציון הנכבה באירועים ציבוריים. בעוד 81.5% מהאזרחים הערבים מצדיקים את העניין, רק 27.2% מהיהודים מצדדים בעמדה כזו. רוב הציבור היהודי אינו רואה בעין יפה את עצם ציון הנכבה באירועים ציבוריים, ועל כן רובו תומך ב"חוק הנכבה" שנחקק במאוס 2011 (סמוחה, 2013).

התודעה הציבורית הישראלית ביחס לנכבה ניזונה ממידע שמספקות לא רק זרועות המדינה הרשמיות, כמו מערכת החינוך או מערכת הסוציאליזציה הצבאית, אלא גם התקשורת הישראלית. זו האחרונה משמרת את העמדות הרשמיות בנושאי ליבה מרכזיים, ובראשם העמדה הישראלית המטילה את מלוא האחריות לטרגדיה שהתרחשה במהלך 1948 על ההנהגה הפלסטינית, ובכך מטרת את המוסר הישראלי מאחריות כלשהי להשפעות המלחמה על העם הפלסטיני. התקשורת הישראלית המיינסטרימית ממלאת אפוא תפקיד מרכזי בשימור תודעה ציבורית העומדת בקנה אחד עם העמדה הרשמית ומסייעת בתחזוק התפיסה המוסרית שהנרטיב הציוני המרכזי נשען עליה.

חשיבות מחקר זה נובעת גם מהניסיון לעמוד על הפער בין ממצאי

המחקרים ההיסטוריים על הנכבה לבין העמדות הרווחות בציבוריות הישראלית ביחס לאירועי הנכבה ומשמעויותיה. כאמור, מספרם של המחקרים ההיסטוריים על הנכבה הלך ועלה במרוצת הזמן מאז 1948 ועד היום. המחקרים העיקריים בתחום זה העלו ממצאים המקעקעים מיתוסים ישראליים רבים הנוגעים לנכבה, בעיקר מיתוס ה"מעטים מול רבים", שרווח בישראל והתקבל בעולם לאורך שנים רבות, מיתוס ה"בריחה ההמונית מול ההברחה והגירוש המכוונים" ומיתוס "טוהר הנשק" (יהב, 2002; אורון, 2013; מוריס, 2010). המחקרים הרבים על אודות מאורעות הנכבה ונסיבותיה אינם מחלחלים בהכרח בציבוריות הישראלית. חשוב לבחון את החסמים המונעים לחלול כזה ואת העמדות הרווחות ביחס לנכבה בציבוריות הישראלית ולעמוד על מניעי עמדות אלה והשלכותיהן.

חשיבות חקר הנכבה בתודעה הקולקטיבית הישראלית נובעת גם ממרכזיותה של זו בציבוריות הישראלית בעשורים האחרונים. מרכזיות זו משתקפת בהתנגדות הישראלית הרשמית והלא-רשמית לזיכרון הנכבה ולשיח הנכבה, כפי שהיא עולה מקולותיהם של ראשי ממשלה, שרים, אנשי ביטחון, אקדמאים, עיתונאים ואנשים מן השורה ובעיקר כפי שהוא משתקפת בדיפלומטיה הציבורית הישראלית ובמסעות ההסברה שעורכת המדינה בארץ ומחוצה לה (סמוחה, 2013; Gilboa, 2006). התחקות אחר מאפייניה של תפיסת הנכבה בציבוריות הישראלית תאפשר הבנה עמוקה של מרכיבי תפיסה זו וכן של מקורותיה, הבנה העשויה להיות רבת תועלת בהבנת מרחבי הסובלנות של הציבור הישראלי לפתרונות מדיניים אפשריים בין ההנהגה הפלסטינית להנהגה הישראלית בעתיד.

התעמקות בתפיסת הנכבה בקרב הציבוריות הישראלית תאפשר התחקות אחר אפשרות של הכרה ישראלית בעוול שנעשה לפלסטינים בעקבות העצמאות הישראלית ונכונותה להתמודד עם עוול זה לפתרון הסכסוך בעתיד. הכרה ישראלית בעוול ובאחריותה לו, אפילו באופן חלקי, היא סוגיה מרכזית במערכת היחסים בין שני העמים. ניתוח העמדות הישראליות ביחס לנכבה הוא אפוא תנאי הכרחי להבנת מורכבותה של מערכת היחסים בין הצדדים, במיוחד נוכח העובדה שידה של ישראל על העליונה ומדיניותה מבוססת על תפיסות עומק ערכיות ואידיאולוגיות, שבחינתן מקרוב תאפשר התמודדות אתן בכל ניסיון לפתור את הסכסוך.

כדי לחשוף את העמדות הרווחות בציבוריות הישראלית בכל הנוגע לנכבה הפלסטינית בחרנו לבחון את השיח התקשורתי בחמישה עיתונים

הנכבה הפלסטינית בציבוריות הישראלית: על תצורות ההתכחשות והאחריות

מרכזיים - ידיעות אחרונות, מעריב, ישראל היום, הארץ והמודיע. בחרנו מדגם של שבועיים לפני יום העצמאות הישראלי ושבועיים לאחר ה-15 במאי - יום הנכבה - במשך חמש שנים: 2008-2012. מדגם רחב זה לא נועד רק לאפשר עמידה על מאפייניה של תפיסת הנכבה, אלא גם לסייע במעקב אחר ההתפתחויות לאורך שנים אלה, במיוחד לקראת חקיקת החוק המכונה "חוק הנכבה", שנחקק במאסר 2011.

ההתמקדות בעיתונות הישראלית מבוססת על ההנחה המקובלת שזו משקפת את העמדות הרווחות בחברה הישראלית בכללותה. העמדות של מרכיבי החברה הישראלית השונים משתקפות במגוון עיתונים כמו גם בכתביהם של פובליציסטים, ואלה מתווספים כמובן לעיסוק החדשותי בנושא, אשר מופיע בעמודי החדשות של העיתונים.

ההתבססות על מרכיב החדשות לצד המרכיב הפובליציסטי יש בה כדי לחשוף את העיסוק בנושא הנכבה במישור היומיומי ולשקף את כמות האינפורמציה שמקבל הישראלי הממוצע ואת טיבה. במקביל נחשפות גם העמדות העקרוניות והפסיכולוגיות, אשר מתעצבות על בסיס הבנת האינפורמציה המשתקפת בשיח התקשורת. הניתוח האיכותני של ממצאי המחקר יבוצע בשיטת ניתוח התוכן הקלאסית בצירוף ניתוח בשלבים המשכיים (שקדי, 2003). הכוונה היא לקידוד פתוח, הבנוי על חלוקה לקטגוריות המייצגות נושאים שונים, במטרה לאתר את מִרְבֵּה נושאים המצויים בטקסטים שנכנסו למדגם. החלוקה לקטגוריות נעשתה בהתבסס על בחינת הרעיונות המרכזיים המופיעים בטקסטים. שלב זה מאפשר פיתוח קטגוריות ופרשנויות, המקבלות שמות מעולם התוכן העולה בטקסטים. לאחר הקידוד הראשוני התבצע "ניתוח ממפה", שמטרתו יצירת אינטגרציה בין הקטגוריות השונות שעלו בקידוד הראשוני. קיבוץ הקטגוריות הדומות מאפשר יצירת סדר מושגי חדש, באמצעות זיהוי אסוציאציות בין קטגוריות שונות, שתורמות לזיהוי הקשרים ביניהן. לאחר מכן ביצענו "ניתוח ממוקד", אשר חתר למיקוד המידע שעלה בניתוח הממפה, כדי לאפשר העלאת הסבר קוהרנטי של הקטגוריות המרכזיות שעלו בקידוד. בהקשר זה דאגנו לכך שקטגוריה מרכזית קשורה למספר רב של קטגוריות אחרות העולות בשיח, תופיע בתדירות גבוהה בטקסטים ותתרום במישורן להענקת הסבר לתופעת התפיסות הציבוריות הישראליות ביחס לנכבה הפלסטינית. על בסיס הניתוח שנעשה עד כה ביצענו ניתוח תיאורטי, שנועד לספק הסברים תיאורטיים

ואנליטיים לקטגוריות שנמצאו. תרגום הקטגוריות הממוקדות למונחים תיאורטיים מאפשר הענקת הסברים תיאורטיים לתוכן שעלה, שהיא שלב חשוב מעבר להצגה תיאורית בלבד של הממצאים (שם).

הניתוח המוצע מאפשר התמקדות במיון התכנים, בלי להיכנס למידת אמיתותן או אי-אמיתותן של טענות כאלה ואחרות (באואר, 2011). המטרה איננה להתדיין עם העמדות העולות במדגם המאמרים האלה, אלא לסווג את התכנים על פי פרמטרים של התייחסות לנכבה, החל מהתכחות טוטאלית שלה ועד הזדהות עם קרבנותיה, ולעמוד על מקורות העמדות השונות העולות בשיח הציבורי, החל ממקורות פוליטיים וכלה במטרות פסיכולוגיות או חוקיות. שיטה זו מאפשרת הבנה עמוקה של מגוון העמדות הרווחות ביחס לנכבה בציבוריות הישראלית, זאת מבלי לבצע דה-קונסטרוקציה שלמה של השיח התקשורתי, דבר שעשוי להיות מחקר המשך למחקר זה בעתיד.

אמנם אין כוונה להתדיין עם הטענות העולות באמצעי התקשורת השונים, אך מחקר זה מאפשר בכל זאת הצצה בהן והתעמקות במניעים העומדים מאחורי העמדות הרווחות בציבוריות הישראלית בכל הנוגע לנכבה הפלסטינית ואופן ההתייחסות אליה - כאל אירוע מן העבר או תודעה עכשווית מאיימת. מניעים אלה עולים ממאמרי הדעה והכתבות המרכיבים את המדגם שנבחר למחקר. במילים אחרות, הנחת היסוד של הניתוח שלהלן היא שלכל עמדה העולה בציבוריות הישראלית ביחס לנכבה יש סיבות ומניעים המצדיקים אותה. אחת ממטרות המחקר היא להתחקות אחר מניעי העמדות השונות בניסיון להבין את גורמי העומק העומדים מאחורי העמדות הרווחות ואת ההצדקות הפוליטיות, המוסריות והאסטרטגיות להן. מטרה זו מושגת באמצעות ניתוח הסיבות שבבסיס עמדתם של הכותבים השונים ומיון.

השערה ראשונית של מחקר זה היא שהמגוון הקיים בעמדות הרווחות ביחס לנכבה הפלסטינית בשיח התקשורתי מסתיר את ההומוגניות הכמעט מלאה בנוגע לאחריות לנכבה ומשמעויותיה העכשוויות. מגוון העמדות העולה מן המחקר נע בין שתי עמדות: העמדה הרווחת - התכחות מלאה לקיומה של נכבה והאשמת הפלסטינים בהמצאה זדונית שמטרתה לקעקע את הבסיס המוסרי לקיומה של מדינת ישראל; עמדת המיעוט - הנכבה איננה אירוע מן העבר בלבד, אלא מדיניות ישראלית מכוונת ונמשכת עד ימינו שמטרתה קעקוע יסודות הקיום הפלסטיני בארץ. עמדת מיעוט המזדהה עם הצורך לעסוק בנכבה ולהעניק לה לגיטימציה "מלבינה" את

הנכבה הפלסטינית בציבוריות הישראלית: על תצורות ההתכחשות והאחריות

העמדה המתכחשת הרווחת והופכת את הדיון על הנכבה לדיון פוליטי ולא לעניין של ממצאים היסטוריים, המעמידים את כל הפרויקט הישראלי בסימן שאלה של לגיטימיות מוסרית. דווקא באמצעות הוויכוח על הנכבה בציבוריות הישראלית מוענקת לגיטימציה להתכחשות לאחריות הישראלית לנכבה הפלסטינית ולצורך להתמודד אתה כתנאי לפתרון הסכסוך הישראלי-פלסטיני. העמדה המתכחשת משתקפת בגימיק הפרסומי "נכבה חרטה" ומשתמשת בשתי מילים ערביות כדי לבטל את עצם העלאת השלכותיה של מלחמת 1948 כממצא היסטורי חשוב בימינו. העמדה השנייה, לעומת זאת, משתקפת בטענה "הנכבה נמשכת", אשר מקעקעת את לגיטימיות הפרויקט הציוני מבחינה מוסרית על אף ההשלמה החלקית אתו מבחינה מעשית.

השערה שנייה היא שיש הבחנה דקה בין התכחשות לעצם קיומם של מאורעות הנכבה לבין התכחשות לאחריות להם. יש עמדה המתכחשת לעצם קיום האירועים ורואה בזיכרון הפלסטיני המצאה בדיונית. העמדה הדומיננטית יותר היא זו שאיננה מתכחשת לכך שב-1948 חוו הפלסטינים אסון, אך מכחישה אחריות ישראלית כלשהי למאורעות 1948 ומטילה את מלוא האשמה על ההנהגה הפלסטינית. לפי המצדדים בעמדה זו, לא זו בלבד שההנהגה הפלסטינית קיבלה את תכנית החלוקה, אלא גם קמה להשמיד את היהודים ולמנוע את הקמת מדינתם. עמדה זו מתנערת מאחריות ישראלית כלשהי לסוגיית היווצרותה של בעיית הפליטים, מתעלמת מההיסטוריה של הגירוש, מתכחשת לאחריות להמשכיותה של בעיית הפליטים ומטילה את מלוא האחריות על ההנהגה הפלסטינית.

השערה שלישית עניינה מידת הדומיננטיות של העמדות. לפי השערה זו, לא זו בלבד שהעמדה המתכחשת לנכבה ומאשימה את הפלסטינים בהמצאה זדונית שלה היא דומיננטית יותר, אלא היא גם באה לידי ביטוי במגוון צורות מעודנות יותר, היוצרות תחושה של ענייניות ואובייקטיביות בעיסוק בסוגיה. השיח הדומיננטי איננו מטיל ספק במוסריותן של התנועה הציונית ומדינת ישראל ומטיל את האשמה על הפלסטינים בכל מה שנוגע להתרחשויות העבר, כמו סירובם לקבל את תכנית החלוקה או שנאתם לציונות וליהודים. השיח הנגדי אמנם איננו מערער על מוסריותן של הציונות ושל מדינת ישראל, אך מייחס להן טעויות שראוי היה שלא לבצען ומאיץ בהן לתקן עוולות עבר וחריגות עכשוויות. שיח נגדי זה הוא שולי בשיח הכללי ונחשב בוגדני או סהרורי בעיני מצדדיו של השיח הדומיננטי. למרות זאת,

מצדדי העמדה המתכחשת עושים שימוש בשיח זה כדי לבסס את טענת הדמוקרטיות של ישראל והיותה מדינה חופשית, בניגוד לאלימות וחוסר הדמוקרטיות הפלסטיניות. במילים אחרות, העמדה המתכחשת לנכבה ממשיכה בקו הסברה לאומי, המתעל את החולשה הפלסטינית העכשווית, כדי להעניק הצדקה רטרואקטיבית למעשים מן העבר.

השערה רביעית היא שריבוי העמדות ביחס לנכבה חושף מחלוקת עמוקה בחברה הישראלית ביחס לכינונה של מדינת ישראל ולמדיניותה כלפי הפלסטינים, המשתקפת בהצדקות שונות לעמדות המתגוששות ביניהן. מקורות העמדות הרווחות בציבוריות הישראלית ביחס לנכבה מגוונים. יש ביניהם מקורות פסיכולוגיים המבוססים על התכחות למעשי עוולה שבוצעו בעבר. מקורות אלה מחוברים לעמדות פוליטיות שמטרתן לשמוט את הקרקע מתחת לדרישה הפלסטינית לתיקון עוולות עבר על ידי הקמת מדינה פלסטינית והחזרת הפליטים, אלה שגורשו או נסו על נפשם מפאת עוצמת הלחימה באזורי מגוריהם כדי לחפש מקלט במקומות קרובים במהלך אירועי הנכבה (1948-1949). נוסף על אלה יש עמדות שהן אתיות בעיקרן, שבאות לגונן על מוסריות הצינונות והתנהלותה של מדינת ישראל אל מול הפלסטינים. עמדות אלה מבססות את טענת טוהר הנשק, אשר הפכה למוטיב מרכזי בבניית החוסן הלאומי והצבאי הישראלי (יהב, 2002). מקורות אלה מתחברים למקורות רציונליים-אסטרטגיים, המבססים את תפיסת העימות בין הנרטיב הצינוני לזה הפלסטיני בעבר ובהווה. הם מוצאים ביטוי במונחים כמו מלחמת ה"שחרור", מלחמת ה"קוממיות", מלחמת ה"עצמאות", שהנם מרכיב מרכזי בנרטיב הצינוני ובתודעה היהודית.

כדי לעמוד על משמעות העמדות הרווחות בציבוריות הישראלית ולאתר את מקורותיהן ביחס לנכבה, העשויה להסביר את ההחלטה להתמודד עם ציון אירועי הנכבה באמצעים חוקיים, נציג תחילה את הכלים האנליטיים, התיאורטיים והמתודולוגיים ששימשו אותנו בביצוע המחקר האמפירי. לאחר מכן נמקם את המחקר בהקשרו ההיסטורי והפוליטי העכשווי. על רקע זה מוצגים ממצאי המחקר, השופכים אור על הטענות שהובאו לעיל ומאפשרים לנו להסיק מסקנות ביחס אליהן. הצגת הממצאים מחולקת לשני חלקים. החלק הראשון מציג את התפיסות הרווחות של הנכבה, חמש תפיסות מרכזיות שנדלו מהשיח הכללי על הנכבה. החלק השני מתחקה אחר מקורות העמדות שהוצגו בחלק הראשון של הממצאים. כאן המטרה היא לעמוד על

הנכבה הפלסטינית בציבוריות הישראלית: על תצורות ההתכחשות והאחריות

המניעים המרכזיים המביאים אישים מרכזיים - מעצבי דעת קהל - לצדד בעמדה כזו או אחרת ביחס לנכבה. היות שאי-אפשר להציג את כל הכותבים והכותבות המצדדים בעמדות השונות, מומחשים העמדות ומניעיהן בקצרה בלבד. בחלק הסיכום נדון בהשפעות התיאורטיות והפוליטיות של הממצאים ונסיק מסקנות.

פרק I

מסגרת תיאורטית, אנליטית ומתודולוגית

פייר נורה יצר הבחנה אנליטית חשובה בין זיכרון להיסטוריה. הבחנה זו הנה נקודת מוצא אנליטית חשובה בבואנו להתייחס לתפיסת הנכבה בזיכרון הקולקטיבי הישראלי אל מול ההיסטוריוגרפיה שלה. נורה טוען שזיכרון והיסטוריה רחוקים מלהיות מושגים זהים, והם אף מנוגדים זה לזה (נורה, 1993). לדעתו, "הזיכרון הוא החיים, הוא הנישא תמיד על-ידי קבוצות חיות. ולפיכך הוא מתפתח תמיד, פתוח לדיאלקטיקה של היזכרות והשכחה, רגיש לכל השימושים והמניפולציות, יודע תקופות חביון ארוכות ופרצי-חיות פתאומיים" (שם: 6). את המושג "היסטוריה", לעומת זאת, נורה מציג כניגוד לזיכרון. לדבריו, "ההיסטוריה היא השחזור הבעייתי והלא-שלם תמיד של מה שכבר איננו. הזיכרון הוא תופעה אקטואלית תמיד, קשר שנחוה בהווה נצחי; ההיסטוריה היא ייצוג של העבר בהיותו רגשי ומאגי" (שם). הבחנה נוספת שיוצר נורה בין היסטוריה לזיכרון באה לידי ביטוי במושאי הזיכרון והיחס אליהם. אליזב דנורה, "הזיכרון מסגל לעצמו רק את הפרטים הנוחים לו, הוא ניזון מזיכרונות מטושטשים, מחוברים זה לזה. מקיפים או מרחפים, פרטיים או סמליים, מגיב לכל יחסי העבר, לכל המסכים. לצנזורה או להשלכות (פרויקציות)" (שם). לעומת זאת, הוא מדגיש שבהיות ההיסטוריה "פעולה אינטלקטואלית ומחלנת", היא "מזמינה ניתוח ושיח ביקורתי" (שם). הבחנה נוספת שנורה רואה בין השניים באה לידי ביטוי בדברים הבאים: "הזיכרון ממקם את ההיזכרות בתחום הקודש. ההיסטוריה מעררת אותה משם, רושמת הכל בפרוזה. הזיכרון נובע מקבוצה שהוא מלכד [...] ומעצם טבעו, הזיכרון הוא מרובה אך מפוחת, קולקטיבי ואינדיווידואלי. ההיסטוריה לעומת זאת, שייכת לכולם ואף לא לאחד, תכונה המכשירה אותה לייעודה האוניברסלי. הזיכרון מכה שורש בקונקרטי, במרחב, במחוה, בתמונה ובחפץ. ההיסטוריה קושרת עצמה רק לרצפים חולפים להתפתחויות וליחסים בין הדברים. הזיכרון הוא מוחלט, ואילו ההיסטוריה אינה מכירה אלא ביחסי" (נורה, 1993). נורה ממשיך בבניית הניגוד בין היסטוריה לזיכרון ומדגיש את הביטול ההדדי שלהם.

הוא מבהיר תפיסה זו באומרו ש "בלב ההיסטוריה פועלת ביקורת המשמידה את הזיכרון הספונטני. הזיכרון תמיד חשוד בעיני ההיסטוריה, ששליחותה האמיתית היא להרוס אותו ולהדחיקו" (שם).

הבחנותיו אלה של נורה מסייעות בידינו לעמוד על הפער בין ההיסטוריוגרפיה של הנכבה לזיכרון שלה. אמנם הניתוח שלהלן אינו עוסק בקרבנות הנכבה אלא במחולליה, אך בכל זאת, ואולי בגלל זה, ההבחנות שיוצר נורה מועילות מאוד לניתוח הזיכרון הקולקטיבי הישראלי ביחס לנכבה הפלסטינית. הפערים המתפתחים, שתורמים להם היסטוריונים ישראלים רבים, בין ההיסטוריה של הנכבה לבין הזיכרון שלה בציבוריות הישראלית יכולים להמחיש היטב את הבחנותיו של נורה. מרכיבי הזיכרון הישראלי והעמדות המתבטאות בו בכל הנוגע למלחמת 1948, כמו גם המיתוסים הכרוכים במלחמה זו ואשר הזכרנו לעיל, כגון "המעטים מול רבים", "הבריחה הפלסטינית", אחריותה של ההנהגה הפלסטינית לאסון שקרה לה ולבני עמה או "טוהר הנשק", כל אלה עשויים להמחיש את משמעות המוחלטות של הזיכרון וקידוש מושאיו לעומת היחסיות של ההיסטוריה וחילון נושאה.

אם כן, זיכרון הנכבה בישראל הוא סוגיה מרכזית שדרכה אפשר לעמוד על סלקטיביות הזיכרון ועל המניפולציות שנעשות באמצעותו. האקוטואליות של הזיכרון היא מרכיב חשוב שיש לו קשר מידי לתודעה הקולקטיבית של הנושאים אותו. מכאן, תודעה וזיכרון קולקטיביים הם מרכיב חשוב בהווייתו ובחוסנה של כל אומה, ובאים לידי ביטוי במחיקת מה שאיננו הולם את ההווה הרצויה ואישוש המבט הרצוי על המציאות באמצעות הפיכת הזיכרון לממשות קונקרטית. מוריס האלבווקס, שהיה מהראשונים שעסקו במונח "הזיכרון הקולקטיבי", רואה בו את האופן שבו הפרטים בחברה תופסים את עברה (Halbwachs, 1992). כל זיכרון קולקטיבי מתרחש במרחב מסוים, והוא מובנה ביחס ישיר למרחב זה, אשר הופך עם הזמן לחלק מהתפיסה העצמית של כל פרט ופרט בחברה (שם). לפי זאת, האלבווקס מדגיש את הקולקטיביות של הזיכרון, אשר בני אדם ממקמים בו את עצמם ביחס לאחרים, המשמשים חלק אינהרנטי מפעולת ההיזכרות וההתמקמות האישיותית בהקשר היסטורי כלשהו (שם). פול ריקר עומד על חשיבות הזיכרון כאינדיבידואלי, אך מדגיש את הקשר בין הזיכרון האינדיבידואלי לזיכרון הקולקטיבי, המזינים זה את זה (Ricoeur, 2004). הזיכרון טומן בחובו יחס לאחר ולכן הוא תמיד בעל השפעות קולקטיביות (שם). גם ג'ול קאנדו מקבל את הבחנתו של האלבווקס

הנכבה הפלסטינית בציבוריות הישראלית: על תצורות ההתכחשות והאחריות

וגורס שזיכרון מתקיים באופן קולקטיבי, ולו רק משום שקיומה של קבוצה מסייע לאינדיבידואל להיזכר בצורה טובה יותר, הגם שהוא מדגיש את חשיבות הזיכרון כמעשה אינדיבידואלי ולא השתקפות של הקולקטיב בלבד (Candau, 1998). בהקשר הישראלי טוענת יעל זורבל, לעומת זאת, שזיכרון קולקטיבי הוא אוסף של דימויים משוחזרים היוצרים זהות קבוצתית. זהו זיכרון שנישא על ידי יחידים אך קיים גם מעבר להם, והוא נשען על העברת העבר מדור לדור (Zerubavel, 1995).

אי-אפשר לחשוב על זיכרון קולקטיבי מבלי להתייחס לאופן שבו זיכרון זה מבנה לא רק את תודעת האומה, אלא גם את היחס שלה לעברה של סביבתה האנושית והגיאוגרפית. כמאמרו של ריקור, לזיכרון יש היבטים פנימיים וחיצוניים (Ricoeur, 2004). לכן, היחס לאומות אחרות, בעיקר כאשר מדובר על זיכרון קולקטיבי במצבים של קונפליקט, הופך את הזיכרון למחוז למאבק ולעיצוב זהות בעלת מערכת יחסים ברורה של ידידים ואויבים. הזיכרון הקולקטיבי הופך לזירת התגוששות בין עמדות שונות ביחס לעצמי וליחסו עם האחר. בהקשר שלנו, הזיכרון הקולקטיבי הישראלי מתייחס בהכרח לסביבתו הפלסטינית. היות שהזיכרון מובנה ומעוצב בהתאם לנסיבות היסטוריות, התבוננות במחוזות הזיכרון והתפתחות תהליכי הבנייתו באמצעים שונים, בעיקר על ידי ספרי היסטוריה, מריטורולוגיה, אנדרטאות והמרחב התקשורתי, הופכת להיות סוגיה חשובה במיוחד. כדבריהם של אול הולסטי ודיוויד פארלי, הזיכרון הקולקטיבי מבליע בתוכו תפיסת אויב, הנחוצה במישור הפסיכולוגי, כאמצעי אסטרטגי וסוציאליזטורי, אשר משרת את רתימת בני האומה לתפיסה הרווחת על ביטחונה ומחויבותה להגן על עצמה באופן אקטיבי (Holsti and Farley, 1967). אמנם הולסטי ופארלי מתייחסים להיבטים הפסיכולוגיים של הצורך באויב מוחשי, אך חשוב לציין שהבנייתה של תודעת האיום מאויב יכולה להתבטא בהבניית התודעה הקולקטיבית ולקבל ביטוי סמלי וערכי כאחד.

טענה זו מחזקת את התפיסות הרואות באומה קהילה מדומיינת שתודעת חבריה לשייכותם אליה היא ההסבר המרכזי לעצם קיומה, כמו גם את אלה הרואות באומות ישויות אתניות עתיקות הקיימות מקדמת דנא (Anderson, 1983; Smith, 1978; Gat, 2013). לטענת בנידקט אנדרסון, חברי האומה הקטנה ביותר אינם מכירים זה את זה, והסיכויים שכולם ייפגשו קלושים ביותר; לטענת אנתוני סמית, אומות הן סוג של אתניות רדומה המתעוררת בעקבות נסיבות היסטוריות מתאימות. שתי הטענות הללו מחזקות את

התפיסה שלפיה תודעה קולקטיבית משותפת מהווה מסד הכרחי לקיומם והתפתחותם של לאומים (שם). לכן, התודעה והתחושה של השייכות הן עצם קיומה של אומה, המוצאת ביטוי פוליטי ומוחשי בעל השלכות מוחשיות. הזיכרון הלאומי הופך למרכיב מרכזי בממשיותה של האומה, וזו מונכחת כל פעם מחדש באמצעות טקסי הזיכרון והאנדרטאות, שהנם ביטוי חיצוני אצל חברי האומה האינדיבידואליים לתודעת ההשתייכות הקולקטיבית (Elam and Gedi, 1996).

הבנת תודעתה הציבורית של החברה הישראלית ביחס לנכבה הפלסטינית, שהנה חוויה טראומטית בתודעה הפלסטינית ומכאן אירוע מכונן שמהווה תשתית הכרתית לאומתיות הפלסטינית, הופכת לסוגיה חשובה במערכת היחסים בין שני הצדדים (Jamal, 2013). תודעה ציבורית ביחס לסוגיות חשובות העומדות על הפרק איננה נתון קבוע. היא משתנה מזמן לזמן ומושפעת מגורמים רבים, מידיים ולא מידיים, ישירים ועקיפים. אולי בגלל זה התודעה הציבורית הנה גורם חשוב בשיקולי המדיניות, שכן היא משפיעה על עיצוב המדיניות.

עיצוב תודעה ציבורית נוחה למנהיגות היא אחד המדדים המרכזיים להצלחת הנהגה כלשהי במימוש חזונה ובקידום את מדיניותה. מקרה בולט להמחשה הוא התמיכה הציבורית הישראלית במדיניות ההתנחלות היהודית בשטחי הגדה המערבית, הבאה לידי ביטוי באופן פסיבי ואקטיבי כאחד. התודעה הציבורית היא מרכיב חשוב בחוסן הלאומי ובתפיסת הביטחון הלאומי במונח הרחב של המלה (Manjikian - McEvoy, 2010; Nye, 2010). ככל שהתודעה הציבורית נוחה להנהגה, כך זו יכולה לקדם בשקט מדיניות התואמת תודעה זו ומאששת אותה כל הזמן. כאשר הנהגה פועלת בתודעה ציבורית לא נוחה בנושא מסוים, היא תתקשה לקדם את מדיניותה בתחום זה.

תודעה ציבורית איננה נתון אובייקטיבי. אמנם יש מדדים הבוחנים תודעה ציבורית ומכמתים אותה בנושאים שונים העומדים על הפרק, אך אין ספק שתודעה ציבורית היא עניין כולל יותר ועמוק יותר משניתן לכמתה ברגע נתון. תודעה ציבורית מעוצבת וניתנת להשפעה לאורך זמן. אין מדובר בעמדה ברורה ביחס לנושא קונקרטי, אלא בתודעה כוללת, המשמשת אכסניה לעמדות או למדיניות קונקרטית בתחומי חיים שונים. אין מדובר בהלך רוח חולף, אלא בתפיסה רווחת ביחס לסוגיה מוגדרת הנמשכת לאורך זמן ומשתנה בהתאם לתהליכים ארוכי טווח. חשוב לציין שתודעה ציבורית איננה עמדה מקרית, אלא תוצאה של מדיניות הסברתית וחינוכית שמושרשת לאורך

הנכבה הפלסטינית בציבוריות הישראלית: על תצורות ההתכחשות והאחריות

זמן וקשה לשנותה "מהיום למחר". מערכת החינוך והתקשורת, כמו גם החינוך המשפחתי, הגם שדות פעילות חשובים בעיצוב תודעה ציבורית רווחת בנושאים מרכזיים (Bandura, 1971; Beck and Jennings, 1982; Jennings, 2007). תפיסה זו משפיעה על טווח האפשרויות הנתון בפני מנהיגות בתהליכי קבלת ההחלטות, בסוגיות קיומיות או בהתרחשויות גדולות, חיוביות כשליליות, היות שיחסו של הציבור לסוגיות או התרחשויות העומדות על הפרק הוא מרכיב חשוב בתהליכי קבלת החלטות הסברתיות ופרוגרמטיות (Zaller, 1992; Zaller, 1999).

תודעה ציבורית ביחס לנושא מסוים משתקפת בשיח הדומיננטי בנוגע לאותו הנושא. כפי שהמחיש זאת מישל פוקו, לשיח דומיננטי יש השפעה גדולה מאוד על עיצוב המציאות, ומכאן שהבנתה של זו יכולה לבוא באמצעות התבוננות אנליטית במקורות השיח ובמבנהו (פוקו, 2005). אחת המשימות האנליטיות שמציב בפנינו פוקו היא "להטיל ספק באותן סינתזות מוכנות מראש, באותם מקבצים שהתקבלו בדרך כלל עוד בטרם נבחנו, באותן זיקות שמכירים מלכתחילה בתקפותן; יש לחשוף את הצורות ואת הכוחות האפלים שבאמצעותם אנו רגילים לקשור את הרגלי השיח האנושיים בינם לבין עצמם; יש להניס אותם מן הצל שבו הם מולכים" (שם: 24).

שיח איננו רק מכלול מילים סתמיות ביחס לתופעה מסוימת, אלא הנוצרת דיבור מקובלת על נושא מסוים או בתחום מסוים, אשר טומן בחובו סוכנים חברתיים, היחסים ביניהם, שיפוט המציאות שבתוכה סוכנים אלה פועלים וטענה עמוקה של יחסי השפעה. שיח איננו מתעצב באופן אוטונומי אלא מובנה במערכת יחסים מורכבת, שמשקפת מאבקים בין זהויות ויחסי כוח, אשר הוא משקף ומבנה בעת ובעונה אחת (פוקו, 2005). נוכח זאת, שיח הוא מבנה כוח המתווה את מרחב אפשרויות הפעולה בתחום מוגדר, על בסיס הניגוד בין אמת לשקר, טוב לרע, צודק ללא צודק וכו' (שם).

שיח דומיננטי טומן בחובו תפיסה עצמית של הסובייקט המשוחח, ביחס למכלול הסוגיות והסוכנים שהשיח מתייחס אליהם. מכאן, דפוסי ההצגה העצמיים בשיח אל מול תפיסת האחר חשובים מאוד במיוחד במצבי קונפליקט (Bar-Tal and Hammack, 2012). בחינת התפיסה העצמית לעומת תפיסת האחרות, כפי שהיא טמונה בשיח לאומי, הופכת להיות, במיוחד במצב של סכסוך לאומי מתמשך, נתיב חשוב להבנתם של מאפייני השיח הדומיננטי ומרכיביו. כאשר מתבוננים בשיח לאומי במצב של קונפליקט, אפשר להניח

שהוא טומן בחובו לא רק את התפיסה העצמית, אלא גם תפיסה המגדירה את האחר כאויב, מצדיקה את היחס אליו והופכת יחס זה לחלק בסיסי של ה-common sense הלאומי (Baumann, 2006).

נוכח זאת, תפיסת האחרות הטמונה בשיח הלאומי הופכת לסוגיה שהבנתה חשובה, כמקדם הכרחי לניתוח מורכבות הסכסוך ולאפשרויות עתידיות הטמונות בו. האחרות, על מרכיבי זהותה והאופן שבו היא מציגה את עצמה, היא מרכיב מרכזי בהתעצבות הזהות העצמית (Hobson, 2003; Honneth, 1995; Taylor, 1994). היא גם מרכיב מרכזי בהתפתחות הדיונים הפנימיים בין צורות התייחסות שונות לאחרות זו. תפיסת האחר הופכת למשתנה רב חשיבות בהבנת העמדות הרווחות בציבור. מידת ההכרה באחר ואפיונו, כפי שהם באים לידי ביטוי בשיח דומיננטי, הופכים למדד חשוב בהבנת השיח העצמי ושיקולי יחסו לאחר. כמו כן, ההסתכלות על העבר והשימושים שנעשים במאורעות העבר כדי להצדיק את הקיום העכשווי או לקדם מדיניות מסוימת בהווה הם אמצעי מרכזי לקידום הבנה טובה יותר לתפיסה העצמית ודפוסי הבניית הנרטיב הלאומי ויחסו לאחר (Bar-Tal and Hammack, 2012). הדבר חשוב במיוחד בהקשר של מאבק לאומי, מקום שבו ההגדרה העצמית ותפיסת האחר הן ליבת הסכסוך בין הצדדים המעורבים.

החייאת הזיכרון וטיפוח גבולות השייכות הם סוג של אישוש הקיום הקולקטיבי (Ricoeur, 2004). אין מדובר בתהליך הומוגני ואחיד, מעצם קיומה של שונות פנימית בקרב חברי האומה על בסיס מיקומם במטריצת ההשתייכות ומעצם קיומם של אינטרסים שונים; אף על פי כן, קיומה של תחושת קבוצתיות מקבלת חיזוקים בנרטיב הלאומי ובשיח הציבורי, המתורגמים לתכנים המועברים מדור לדור, נלמדים בבתי הספר ונצרכים באמצעי התקשורת השונים (Eisenstadt and Giesen, 1995). תרגום זה של משמעות השייכות לתודעה קולקטיבית בעלת קיום חומרי הוא עשייה ממושכת ומורכבת, המבוצעת על ידי מגוון שומרי סף הנושאים על כתפיהם את מלאכת טיפוח הזיכרון והבניית התודעה הקולקטיבית.

חשוב לציין בהקשר זה שזהות קולקטיבית היא משתנה נזיל, שקשה לאפיינו במושגים קבועים ויציבים (Brubaker, 2009). לכן, תיאוריות של זהות, במיוחד תפיסות אפריוריות נוסח אלה המעגנות את הזהות בהשתייכות אתנית עתיקת יומין, כטענת אנתוני סמית' בעבר או עזר גת בימינו, אשר מוציאות את ההשתייכות אל מחוץ לתהליך ההיסטורי, אינן מספקות הסבר

הנכבה הפלסטינית בציבוריות הישראלית: על תצורות ההתכחשות והאחריות

לעצם השתנותה של הזהות במהלך ההיסטוריה (Smith, 1998; Gat, 2013). מדובר אפוא בתחושת קבוצתיות או בתהליך קטגוריזציה מתמשך, המטופח על ידי סוכנים חברתיים שמתווים את גבולות השייכות ומעגנים אותם בתכנים המבדילים את קבוצת האם מקבוצות אחרות. תהליך זה מדגיש מושאי הזדהות, מגדיר מאפייני השתייכות, מטפח נבדלות אובייקטיבית שאפשר לייחס לה חשיבות עליונה בעצם הגדרת הקיום, כמו שייכות גנטית או קשר דם, ומגדיר מושאי הזדהות על בסיס סכנות קיומיות המבחינות בין חברים לאויבים (Brubaker, 2004). תהליך זה מקבל משנה תוקף כאשר קיימות סכנות או מחלוקות סביב עצם הזהות הקולקטיבית או מאבק עם קבוצות השתייכות אחרות, המטפחות זהות המובנית על בסיס קשר עם מושאי הזדהות הנחשבים למרכזיים לקיומה של האומה.

הנרטיב הלאומי והשיח הציבורי מובנים על בסיס דיוני, הטומן בחובו הגדרות וקבוע עמדות המאששים את הקיום הקולקטיבי ומחזקים את תחושת ההשתייכות. הם באים לידי ביטוי במישורים קיומיים שונים ולא אחידים. מכאן נובעים מורכבותם והקושי להתמודד עם צורות קיומם כמשתנים אובייקטיבים מדידים. למרות קשיים אלה אי-אפשר לבטל אותם כקטגוריות בעלות קיום ממשי, המשפיעות על מערכות היחסים האנושיות במישור האינדיבידואלי והקולקטיבי כאחד.

נרטיב לאומי הוא מכלול הסיפורים וארגון התפיסות הנחשבים בתודעתה של האומה לאמיתות והתרחשויות עובדתיות (Bhabha, 1990). נרטיב לאומי מוצא ביטוי במגוון צורות, שעיקרן האוסף הקנוני של ספרי הלימוד והמחקר והתיעודים הגרפיים, החזותיים והקולנועיים ההופכים את ההיסטוריה והתודעה הלאומית למוחשיות בעיני בני האומה. הנרטיב הלאומי מספק את התשתית ההכרתית לצמיחת התודעה הלאומית ומפרה אותן באמצעות תהליכי סוציאליזציה ממושכים. הוא משמש עוגן הכרתי המצדיק את אורחות הקיום הלאומי הקולקטיבי ומעניק לגיטימציה לסדרי העדיפויות הלאומיים. ממנו נגזרים תפיסות קונקרטיות ביחס למציאות כמו גם קווי מדיניות בתחומי החיים השונים. מבחינת הסובייקטים בני האומה, הנרטיב הלאומי הוא סוג של תפיסת עולם המעניקה ארגון וסדר קוגניטיביים ורגשיים, המאפשרים את דפוסי ההתנהגות הרווחים. אלה מבנים את מערכות היחסים הפנימיים והחיצוניים של בני האומה. מכאן שלנרטיב הלאומי יש השפעה כבירה על היחס למי שנחשבים ל"אחרים". הדבר נכון במיוחד כאשר מדובר במצבי קונפליקט,

שבהם הנרטיב הלאומי הופך לכלי מאבק מרכזי שמוצקותו ועמידותו בפני ביקורת הופכת לקיומית.

אחד הביטויים של הנרטיב הלאומי במישור המעשי הוא השיח הציבורי, אשר במסגרתו מתנהלים הדיונים המרכזיים בנוגע לנושאים שונים העולים על סדר יומה של אומה. השיח הציבורי הוא מכלול הנושאים והדיונים המתרחשים במרחב הציבורי, שהביטוי המרכזי שלו הוא התקשורת על אמצעיה וצורתיה השונים. בחינת השיח הציבורי מתאפשרת בדרכים שונות, אך הדרך הישירה והקלה ביותר לעמידה על עמדות הציבוריות הרווחות ביחס לסוגיות מרכזיות היא השיח התקשורתי. על אף התפיסה הרווחת שלפיה אמצעי התקשורת אינם ניטרליים ביחס למציאות שהם פועלים בתוכה, השיח התקשורתי הוא מעין ראי לתפיסות הרווחות בציבור. הדבר נכון במיוחד כאשר מדובר בתקשורת התופסת את עצמה במושגים לאומיים והמצגיגה מידה גבוהה יחסית של פטריוטיזם, במיוחד בסוגיות קיומיות (אלבז, 2013).

תודעה ציבורית איננה קטגוריה בת תפיסה פשוטה. היא באה לידי ביטוי בצורות שונות ונזילותה מקשה את מדידתה (Zaller, 1999). אף על פי כן, ניתן לתרגמה למושגים מדידים על ידי הפיכתה לאוסף של עמדות אינדיבידואליות, שהמכלול שלהן הוא עצם התודעה הציבורית. אמנם תרגום זה מעלה קושיות רבות, אך הוא הקירוב הטוב יותר למשמעות התודעה הציבורית, אשר ניתן למדוד אותה לעומק ולאורך זמן ולעמוד על השינויים המתרחשים בה ביחס למרכיביה השונים. תהליך זה מאפשר את מדידת משמעותו של הזיכרון הקולקטיבי, לעמוד על מושאי המרכזיים ולבחון את מידת השפעתם על תחושת השייכות הלאומית. אחד התרגומים המרכזיים לתודעה הציבורית הוא מה שמכונה בימינו "דעת הקהל", אשר הפכה בעידן הדמוקרטי למשתנה המרכזי בהגדרת הקיום הפוליטי בכללותו.

קיימות תפיסות שונות ותיאוריות נבדלות ביחס לדעת הקהל (Shamir and Shamir, 2000). חשוב לציין שמרבית התיאוריות בתחום זה מבהירות שזוהי קטגוריה נזילה ומשתנה בהתאם לגורמים ארוכי טווח ולגורמים רגעיים. כמו כן, דעת הקהל איננה מניחה את קיומן של עמדות קולקטיביות הקודמות לקיומם החברתי והפוליטי של המחזיקים בהן. דעת הקהל מתקיימת בתוך תהליך חברתי ולא מחוצה לו. על אף נזילות המושג, חוקריו מייחסים לו חשיבות בעיצוב מדיניות או לפחות ביצירת אווירה המקדמת מדיניות מסוימת לעומת אחרת (Zaller, 1999).

הנכבה הפלסטינית בציבוריות הישראלית: על תצורות ההתכחשות והאחריות

בין חוקרים מגישות שונות של התקשורת יש הסכמה כמעט מלאה על כך שיש זיקה עמוקה בין התקשורת לבין סוגיית הזיכרון והזמן (Hoskins, 2004; Hutchings, 2007; Ryfe, 2001). יש חוקרים הרואים באנשי התקשורת את ההיסטוריונים הראשונים, מעצם העובדה שהם שמתעדים ראשונים את המתרחש בסביבתם. תיעוד ההתרחשויות כהשתקפות של ההווה הופך עם הזמן לפרספקטיבה חשובה על אירועים מן העבר. אופן תיעוד ההתרחשויות מעצב בצורה חזקה מאוד את אופן התקבעותם בזיכרון הקולקטיבי לעתיד לבוא. הדבר נכון במיוחד במצבים של קונפליקט או מלחמה, שבהם קיימות עמדות אנטגוניסטיות של הצדדים המעורבים. אופן התיעוד הופך חלק אינטגרלי של המאבק.

זיקה אחרת בין תקשורת לזיכרון קשורה לאופי החזרתי של התקשורת, במיוחד לאור היכולת לשחזר בקלות באמצעים אלקטרוניים כל תוכן רצוי. התקשורת משחזרת חלק גדול מתכניה באמצעים טכניים שונים, וזאת בשל קיומם של הרגלי עבודה ומעצם היות העיתונאים קהילייה פרשנית, הנותנת עדיפות לתכנים מסוימים על חשבון אחרים (Zelizer, 1997). במילים אחרות, החזרתיות על תפיסות רווחות היא מאפיין מרכזי של התקשורת. החזרתיות הופכת לגורם מרכזי מאוד בעיצוב התודעה הציבורית, זאת מעצם אזכורם של אירועים, התרחשויות והקשרים היוצרים תשתית הכרתית חשובה בעיצוב התודעה (Crozier, 2007; De'Angelo, 2002). גם אם אין מקבלים את הטענה שהתקשורת כמוה "כמנגנון אידיאולוגי" של המדינה, אי-אפשר להתעלם מחשיבות השפעתה על תפיסת ההיסטוריה שלנו, על זיכרונו ועל תפיסת הזמן שלנו (Ryfe, 2001). התכנים התקשורתיים מאפשרים לנו הצצה חשובה לתפיסה ההיסטורית שתתעצב בתודעתם של צרכניה, בהנחה שהיא מצליחה להיות מקור החדשות המרכזי בחיים היומיומיים של צרכנים אלה.

המחקר המתואר כאן נועד לבחינת התודעה הציבורית הישראלית כדי לעמוד על כינון הזיכרון הישראלי ביחס לנכבה הפלסטינית. תודעה זו היא בעלת חשיבות פוליטית מחד גיסא ומשקפת תהליך עיצוב דעת הקהל בישראל ביחס ל"אחר" הפלסטיני מאידך גיסא. המחקר מבוסס על מדגם רחב של כתבות ומאמרים מחמישה עיתונים יומיים המתפרסמים בשפה העברית. המדגם נערך, לאורך חמש שנים, בשבועיים שלפני יום העצמאות הישראלי, כפי שהוא נקבע רשמית מדי שנה, ועד שבוע לאחר ה-15 במאי בכל שנה של המדגם. מדובר בטווח של ארבעה-חמישה שבועות בכל שנה, בתקופה שבה

העניין בסוגיית הנכבה עולה בצורה דרמטית בגלל זיקתה ליום העצמאות הישראלי. המחקר מבוסס על ניתוח שיח ביקורתי, המצביע על הדימויים, המוטיבים המרכזיים, התפיסה העצמית, היחס לאחר ומקורות העמדות הדומיננטיות בשיח, כפי שהם משתקפים בו.

אין הכוונה להיכנס לניתוח פרטני של השיח. הבאת הדברים בשם אומרים וארגונים על פי פרמטרים תוכניים הנובעים מהשיח עצמו ומהשימושים השיחניים העולים במאמרים השונים יש בה כדי לשקף את העמדות הרווחות בשיח התקשורתי ולאפשר מיון אינטליגנטי ועקבי של עמדות אלה. לכן, הצגת הממצאים תיעשה על פי מיון העמדות הרווחות ביחס לנכבה בשיח הציבורי הישראלי, כפי שאלה השתקפו במאמרי דעה בתקשורת הישראלית. היות שמדובר בהיקף חומרים רחב מאוד, בחלק הממצאים מוצגים רק עיקרי המאמרים אשר מאששים עמדות רווחות בציבור. כדי להימנע מחזרות ועל מנת שלא להלאות את הקוראים בפרטים מיותרים, הוצגו חלקי מאמרים בלבד. במקרים מסוימים לא היה מנוס מציטוט חלקים ארוכים ממאמרים מסוימים, זאת כדי להציג את עמדת המחבר/ת בצורה ברורה. חשוב לציין שהמיון שלהלן נבנה בהתבסס על העמדות הדומיננטיות שעלו מהמאמרים שבמדגם. מיון זה הוא כוללני ומטרתו העיקרית היא הכנסת סדר לתוך הכמות הגדולה מאוד של המאמרים שעלו במדגם. המיון נעשה באמצעות העמדה הדומיננטית של המחבר במאמר גם אם השימוש בשפה היה לא זהה במאמרים השונים שייצגו את אותה עמדה.

הצגת הממצאים חולקה לשני חלקים מרכזיים, בהתאם למטרות המחקר. החלק הראשון נוגע לעמדות הכלליות ביחס לנכבה, ונכללים בו מאמרי דעה שמשקפים תפיסות שונות של הנכבה או זיכרון הנכבה. בחלק השני נסקרים מאמרים שמחבריהם סיפקו הסברים להתכחשותם לנכבה והביעו ביקורת נוקבת על זיכרון הנכבה או על העיסוק בה.

היסטוריה ישנה-חדשה וספרות "תביעת הזיכרון" (Reclaiming Memory)

המחלוקת סביב תפיסת הנכבה משתקפת בצורה הבהירה ביותר בוויכוח ההיסטוריונים, ואפשר ללמוד ממנה רבות על עומק הפער בין נקודת הראות הפלסטינית, שכמה היסטוריונים ישראלים מזדהים אתה, לבין הראייה הישראלית (גינוסר ובראלי, 1996; רם, 1996; סילברשטיין, 1996). קצרה היריעה מלהיכנס למכלול המחלוקת בין היסטוריונים השונים, על אף חשיבותו למיקום מחקר זה בהקשרו הרחב יותר. נסתפק אפוא בהתייחסות מקוצרת לפערים העמוקים לא רק בתיאור העובדות ההיסטוריות, אלא במתודיקה לבחינת אירועי הנכבה כהחייאת הזיכרון. בספרות המחקרית קיימת הבחנה ברורה וחד-משמעית בין שני סוגי היסטוריונים: מצד אחד היסטוריונים פוזיטיביסטים, ממסדיים ישראלים. אלה קרובים יותר לנרטיב הישראלי הרשמי ומספקים את המידע העיקרי לתחזוק ההיסטוריוגרפיה הישראלית של מלחמת 1948, הנחשבת בעיניים ישראליות כ"מלחמת השחרור", ללא כל סימני שאלה, גם לא השאלה שחרור ממי; מצד אחר היסטוריונים קונסטרוקטיביסטים, ביקורתיים, הקרובים יותר לנרטיב הפלסטיני, וביניהם כמה היסטוריונים ישראלים מכובדים (רם, 1996).

כדי לא למחזר דיונים הקיימים בספרות המקצועית ובכל זאת לאפשר לקורא הצצה לעולם הוויכוח ההיסטוריוגרפי בישראל, די לצטט באריכות את סיכומו של אורי רם בדיון הרלוונטי להקשרנו. לטענתו של רם, ההיסטוריונים החדשים ערערו על התפיסה המקובלת של מדיניות החוץ והביטחון של מדינת ישראל, בעיקר בכל הנוגע לשנות הארבעים וחמישים. לדבריו, "הם גרסו כי מדינת ישראל דחתה (או, למצער, לא ניצלה) הזדמנויות של הידברות עם מדינות ערב, או לחילופין, הגיעה להסדר עם ירדן על חשבון הפלסטינים וזאת בניגוד לעמדה הרווחת לפיה החברה הישראלית הינה שוחרת שלום ומנהלת

מאבק אלים רק ב' אין ברירה': היונה הנושאת חרב בעל כורחה שבכותרת ספרה של אניטה שפירא (1992). עוד נטען, כי לישראל אחריות נכבדה להיווצרות בעיית הפליטים הפלסטינים, עקב מדיניות גירוש שנקטו מפקדים בכירים במלחמת 1948 בעידוד סמוי, או בהסכמה שבשתיקה, של הדרג המדיני, ואף עקב המדיניות 'אי-השיבה' שנקטה ישראל בהמשך (מוריס, 1989, 1991). טענה זו נדחת מכל וכל על ידי היסטוריונים אפולגטיים (סלברשטיין, 1996). בנוסף הוצגה מדיניות הביטחון של שנות החמישים, ובעיקר פעולות התגמול, כמדיניות צבאית הרפתקנית שהובילה להסלמה ולמלחמה מיותרת ב-1956. כחלופה אפשרית לקו ה'אקטיביסטי' של בן גוריון מועלה הקו ה'מתון' יחסית של שרת (Morris 1994; כפכפי, 1994; פפה, 1986), זאת לעומת הגרסה המקובלת, הרואה בישראל מדינה מתגוננת ומרתיעה, אך לא תוקפנית (בראון, 1990, 1991)" (רם, 1996).

סיכום זה אמנם מתייחס לחלק אחד של הדיון ההיסטוריוגרפי, אך די בו כדי לאפשר לנו הליכה הלאה להתמקדות במה שמכונה בספרות "תביעת הזיכרון" (reclaiming memory). תביעה זו באה בתגובה לדיון הקודם ובהמשך לו, בניסיון לחלץ את זיכרון 1948 מ"החיבוק" ההיסטוריוגרפי, אשר עיצב אותו באופנים שהתיישבו עם הנרטיב של הצד המנצח. ספרות תביעת הזיכרון מלבה את ויכוח ההיסטוריונים ומעצימה לא רק את הדיון ההיסטורי אלא גם את זה המתודולוגי בין המחנות הנצים.

ספרות זו מתחילה עם מדיניות השיום (מתן השמות) (politics of naming) לאירועים שעליהם נסוב הדיון ההיסטוריוגרפי - אותם מאורעות שהתחוללו בפלסטין בין נובמבר 1947 לקיץ 1949. התבוננות במדיניות זו מאפשרת לנו לאבחן את עומק הפער בין המחנות ההיסטוריוגרפיים השונים והשפעותיהם על עיצוב הזיכרון והתודעה הקולקטיביים. בעוד ההיסטוריונים הממסדיים מקבלים את המונחים "מלחמת השחרור" או "מלחמת העצמאות" כמובנים מאליהם ואינם מערערים על משמעויותיהם האידיאולוגיות והמוסריות, היסטוריונים ביקורתיים מתייחסים לתקופה זו ולמה שבא בעקבותיה כ"נכבה", אשר מאירה את הצד הנגדי של אותם מאורעות. המונח "מלחמת השחרור" משקף את הנרטיב הציוני הדומיננטי, הרואה את הזיקה הטרנס-היסטורית בין העם היהודי למולדתו כאמת נצחית שאין ולא יכול להיות עליה ויכוח או ערעור; אמת זו מצדיקה כל מעשה או כל פעולה, במיוחד כאשר אלה נקשרים לא רק לזכותו של העם היהודי על מולדתו אלא גם לביטחונו הקיומי. המונח

הנכבה הפלסטינית בציבוריות הישראלית: על תצורות ההתכחשות והאחריות

”נכבה”, לעומת זאת, משקף תפיסת קרבן, אשר נפל עליו אסון שהביא לחורבנו, וזאת מבלי לייחס לו אחריות כלשהי לאסון שקרה לו. הפוליטיקה של השמות משקפת את עומק הפער בין שני המחנות ואת ההשפעה שיש לכינוייהם של המאורעות על עיצוב הזיכרון שלהם כאנטי-תזות שאינן מתיישבות לחלוטין זו עם זו. בין ”שחרור” ל”נכבה” יש יחס של כפיפות המאששת את עצמה מעצם הניגודיות של המונחים. דוגמה נוספת להבדלים במתן השמות היא סוגיית היווצרותה של בעיית הפליטים הפלסטינים וסיבותיה. המחנה הממסדי מדבר על בריחה, מנוסה ונטישה, ומכאן היווצרותם בשיח הישראלי של המונחים ”הכפרים הנטושים” ו”הרכוש הנטוש”. המחנה הביקורתי, לעומת זאת, מדבר על טיהור אתני, גירוש, הברחה וחסידת השיבה בכוח הזרוע. גם כאן מתגלה הפער העצום בין שני המחנות לא רק כאמת היסטורית שונה בתכלית, אלא גם נרטיביות בעלת הנחות יסוד מוסריות שונות והשפעות אתיות מנוגדות. האחריות בכל אחד מנרטיבים אלה נופלת על סוכן היסטורי שונה לחלוטין. בעוד המחנה הממסדי מטיל את האחריות על ההנהגה הפלסטינית ועל הפליטים עצמם, אשר נטשו את בתיהם, המחנה הביקורתי מטיל את האחריות על קברניטי התנועה הציונית ומנהיגי מדינת ישראל, אשר נושאים באחריות החוקית והמוסרית למה שעוללו לפלסטינים.

נוכח דברים אלה, התייחסותנו להלן תהיה למה שכינינו ”ספרות תביעת הזיכרון”, כהקשר רלוונטי להבנת חשיבותם של ממצאי מחקר זה. בבואנו להתייחס לוויכוח ההיסטוריונים והשלכותיו על תביעת הזיכרון, די בהתבוננות בחלק מהכתבים הפלסטינים שעלו לאחרונה כדי להמחיש את עומק הפער בין המחנות ההיסטוריוגרפיים הנצים והאופן שבו הזיכרון מהווה זירת התגוששות מרכזית, שהשפעותיה על שני הצדדים אינן רק פוליטיות אלא גם קיומיות. הפער בין המחנות בכל הנוגע לזיכרון הופך את אפשרות הפיוס וההתפייסות בין ישראלים לפלסטינים לבלתי אפשרית, בלי שינויים עמוקים במבנה הזיכרון של שני הצדדים. שינוי כזה מחייב תהליך עמוק של טראנספורמציות זהותיות, שאינן נראות כיום באופק (Jamal, 2013). אין בדברים שלהלן סיכום של כל מה שנכתב בתחום תביעת הזיכרון. בהקשר זה ניתן להצגה רק מדגם סלקטיבי של עיקרי הפרסומים, אשר ממחישים את מלחמת הזיכרון והאופנים שבהם היא תובעת להתמודד עם המצב המצוי.

אדוארד סעיד היה מבין הפלסטינים הראשונים שצינו שהפלסטינים המעיטו מאוד בכתיבת ההיסטוריה שלהם. סעיד לא נימק טענה זו, אך

אפשר לומר שסיבה מרכזית לכך היא קבלת הקיום הפלסטיני כמובן מאליו, שלא הצריך תיעוד שיטתי של החיים. אבחנתו של סעיד נועדה להבהיר את חולשתם של הפלסטינים אל מול הנרטיב הציוני בכל הנוגע לקשר למולדת ולהיסטוריה של העם, כבסיס לגיטימציוני בעל חשיבות ביחסים הבינלאומיים. בעוד הציונות כתבה את ההיסטוריה של העם והארץ מחדש, ובכך יצרה נרטיב קוהרנטי המצדיק את ההכרה בזכות ההגדרה העצמית במקום הנחשב למולדתו המקורית של העם היהודי, הפלסטינים שתקו, ומאוחר יותר הושתקו, בכל הנוגע לקשר שלהם למולדתם (Said, 1979).

על אף טענתו של סעיד ביחס למיעוט העיסוק בנכבה הפלסטינית, כבר בקיץ 1948 פרסם קונסטנטין זוריק (Constantine Zurayk) ניתוח מקיף של הסיבות מאחורי הנכבה בספרו **הנכבה בפלסטין** (نكبة فلسطين) (1948, 1956). (Zurayk). זוריק לא היה פלסטיני, וכתבתו נועדה לבסס את הטענה שרווחה לאורך עשורים רבים והיא שהבעיה הפלסטינית היא בעיה כלל-ערבית. מוסא על-עלמי הפלסטיני פרסם ב-1949 את ספרו **מוסר ההשכל של פלסטין** (عبرة فلسطين) ובו התייחס לסיבות לתבוסת 1948 (אל-עלמי, 1949). אף על פי שכתבים אלה אינם נחשבים היסטוריוגרפיים, יש בהתייחסותם לסיבות לתבוסת 1948 ניסיון לבסס את הקשר בין העם הפלסטיני למולדתו שנשבתה בידי עם אחר ולקטסטרופה לאומית שנגרמה. בשנת 1955 פרסם מוחמד נמר אל-הוארי את ספרו **סוד הנכבה** (سر النكبة) ובו שטח את משנתו ביחס לאחריותה של הנהגת התנועה הלאומית הפלסטינית לאסון שהתרחש בפלסטין (אל-הוארי, 1955). מעט מאוד התפרסם לאחר כתבים אלה, להוציא את האוסף של עארף אל-עארף (Aref al 'Aref), אשר פרסם בין השנים 1956-1962 שישה כרכים שכותרותיהם **אל-נכבה: נכבת בית אל-מקדס וגן עדן האבוד** (نكبة بيت المقدس والفردوس المفقود) (אלעארף, 1956). הכתיבה של אינטלקטואלים ערבים על הסוגיה הלכה והתמעטה בסוף שנות החמישים, עד שאדוארד סעיד העלה כאמור את הנושא בהדגישו את חשיבות הזיכרון וההיזכרות כמרכיב מרכזי במאבק הפלסטינים למען מולדתם וכנגד הנרטיב הציוני ביחס אליה.

במשך כשלושה עשורים הייתה הכתיבה הפלסטינית על פלסטין בעיקר ספרותית. שני הסופרים הבולטים שהעלו את זיכרון הנכבה והחיו אותו היו ע'סאן כנפאני מצד אחד ואמיל חביבי מצד אחר. בספרו **חוזר לחיפה** (2008) מדגיש כנפאני את חשיבות הזיכרון, כסוג של שיבה אל העבר והחייאתו, כדי

הנכבה הפלסטינית בציבוריות הישראלית: על תצורות ההתכחשות והאחריות

להצדיק את הקריאה לפעולה בהווה (גאנם, 2009; ג'מאל, 2009). כנפאני חזר לחיפה כדי להחיות זיכרונות ולתבוע את המקום מחדש, על רקע השינויים הכפויים עליו. חביבי ביצע אף הוא חזרה בעלת משמעות בעצם החייאת זיכרון טרום-הנכבה והשלכותיה האנושיות. בכתביו השונים הוא מחיה את קיומה של המולדת האבודה ואת החיים האנושיים שהתרחשו בה לפני האסון שהביא לאבדן בלתי נסלח (ג'מאל, 2009).

רק בשנת 1992 פרסם ואליד חאלדי את התיעוד המקיף והמעמיק ביותר על הנכבה וההשלכות החומריות והאנושיות שלה (Khalidi, 1992). ההיסטוריון חאלדי עשה שימוש בתמונות כאמצעי מלא עוצמה, המשקף נוכחות נצחית. הוא העלה תמונות של סביבה חברתית המפריכה את אחת הטענות הציוניות הבסיסיות, והיא שפלסטין הייתה שממה שהופרחה על ידי התנועה הציונית עצמה. פרסום זה של חאלדי חיזק את מגמת הכתיבה התובעת את הזיכרון ומחיה אותו, בניצוחו של המוסד למחקרים פלסטיניים בירות. כתביו של ח'אלדי סימנו מגמה ברורה, שהלכה וגאתה, של תיעוד הזיכרון הקולקטיבי הפלסטיני על בסיס היסטוריה אוראלית (Manna, 2013; כבהא, 2006).

נור מסאלחה, אחד ההיסטוריונים הפוריים ביותר, הדגיש את חשיבות הנכבה כנקודת זמן בעלת משמעות בהיסטוריה של הפלסטינים וכאתר זיכרון מרכזי שההתבוננות בו מאפשרת לא רק הבנת ההתרחשויות ההיסטוריות, אלא גם את משמעותן העכשווית כהנמקת ההתנהגות הפלסטינית בימינו. מסאלחה כתב רבות בתחום ופרסם ספרים חשובים בהקשר זה. אנו נתייחס כאן למאמרו "Remembering The Palestinian Nakba: Commemoration, Oral History and Narratives of Memory", אשר פורסם ב-2008, שהוא מעין סיכום למחקריו בתחום.

לדברי מסאלחה, שנת 1948 היא שנת שבר דרמטי בהמשכיות המיקום והזמן ההיסטוריים בהיסטוריה הפלסטינית. לדעתו, הנכבה גרמה שינוי בלתי הפיך בחייהם של הפלסטינים ברמה האינדיבידואלית והלאומית, והיא ממשיכה להגדיר את את חייהם ולהבנותם. היא מונעת מהם את הזכות לעצמאות ולמדינה משלהם, וכתוצאה של כך מתייחסים אליהם כאל "פליטים" וכ"בעייה הומוניטרית", המזכה אותם בתמיכה מארגונים בינלאומיים (במיוחד ה-UNRWA), או כ"בעייה כלכלית", הדורשת פתרון באמצעות סכמות של תעסוקה (Massalha, 2008:125). מסאלחה סבור כי הזיכרון של האירועים הטראומטיים של 1948 ממשיך להיות מרכזי בחיי הפלסטינים, במיוחד מאחר שמיליוני פלסטינים ממשיכים לחיות

תחת כיבוש ובגולה (שם: 126).

על אף החשיבות שמייחס מסאלחה לעבודה ההיסטוריוגרפית הפוזיטיביסטית, הוא מפנה את תשומת הלב לחשיבות העבודה ההיסטורית מלמטה למעלה, בהמשך למסורת "לימוד המוכפפים" (שם). שתי גישות מתודיות אלה יכולות להשלים זו את זו. הוא מציין שבשנים האחרונות החלו החוקרים הפלסטינים לדאוג לזיכרונות של הנכבה, להקליט עדויות וללמוד על סוגים של אזכרות. לדעתו, בעוד חוקרים רבים במערב ממשיכים להסתמך על הכתיבה של בני מוריס כמקור עיקרי לחשיפת העבר והבנייתו, חוקרים אחרים הושפעו מהתרחבות תחומי הלימודים פוסט-מודרניים ופוסט-קולוניאליים והציבו שאלות בדבר האובייקטיביות של הארכיונים הישראליים. לכן, לדעתו, יש חיוניות וחשיבות לעדויות הפלסטיניות כדי להבין את העבר ולתפוס את שהתרחש בנכבה. לדברי מסאלחה, ההיבטים המזעזעים של הנכבה והתיאור המפורט של "הטיהור האתני" מנקודת המבט של אלה שעברו אותו יכולים להיחשף רק באמצעות גישה היסטוריוגרפית כזו (שם: 137). הוא מסכים עם טענתו של רשיד ח'אלדי שלפיה ההיסטוריוגרפיה הפלסטינית המודרנית סבלה מ "הטיה היסטורית אינהרנטית" (שם: 138). מסאלחה מדגיש כי האליטה הפלסטינית ואינטלקטואלים פלסטינים פרסמו זיכרונות רבים על אודות הנכבה. ואולם, בהיעדר מקורות עשירים כמסמכים פלסטיניים עכשוויים, היסטוריה בעל פה וראיונות עם פליטים פלסטינים הפכו מקור חיוני להבניית נרטיב מובן יותר לחוויות של פליטים פלסטינים על כל גוניהם.

היעדרם של מוזיאון נכבה, אתר שימור שמות של קרבנות הנכבה, מאגר מידע על שמות קרבנות הנכבה, אנדרטות או מצבות למאות הכפרים שנהרסו ב-1948 מקשה את כתיבתה של היסטוריוגרפיה. בהיעדר מדינה פלסטינית, שהייתה אמורה להקדיש משאבים להחייאתם של אירועי זיכרון ופרויקטים של הנצחה, הפליטים הפלסטינים הם שפעלו להנצחה כזאת. מאז 1948 הנציחו פליטים את הנכבה או את היום שבו נהרסו כפריהם. באותו זמן, ולאורך תקופה ארוכה, סוגיית הנכבה בקושי צוינה בסרטים הפלסטיניים, בשל הכאב העז הכרוך בהעלאתה (שם: 142). עם זאת, הוא מדגיש כי בשנים האחרונות ניכר שינוי דרמטי בעניין זה, ובמאים פלסטינים ואחרים החלו להתייחס להיסטוריה ולזיכרון של האסון. דוגמאות לכך אפשר לראות בין השאר בסרט של אדוארד סעיד (*In Search of Palestine*), בסרט של מוחמד בכרי (1948) ובסרט של סימון ביטון על מחמוד דרוויש (*Et la terre comme la langue*) (שם: 143).

לדברי מסאלחה, ההיסטוריה החברתית הפלסטינית, החוויות של הפליטים

הנכבה הפלסטינית בציבוריות הישראלית: על תצורות ההתכחשות והאחריות

וסיפוריהם על אודות המקומות שמהם באו, אוטוביוגרפיות, רומנים, שירים וספרי זיכרונות, כל אלה מדגישים את קשריהם הסימבוליים והרגשיים לבתיהם ולכפריהם. הם מהווים "עדות תיעודית" אשר מוכיחה את ההימצאות שלהם בארץ ואת זכותם החוקית לאדמה. הזיכרון שלהם על אודות פלסטין שלפני 1948 מבטא את יופיו של הנוף, עושר האדמה וחייהם בערים ובכפרים. נרטיבים אלה על אודות האדמה מעידים על האינטימיות והאינטינסיביות של חוויות חיי היומיום – השמות של העמקים, הנחלים, הגבעות, הרחובות, החשיבות של כל סוגי העצים ומרכיבים טבעיים אחרים בזיכרון של העבר (שם: 143). לטענתו של מסאלחה, סוגיות כגון עובדות הנכבה, הרס החברה הפלסטינית, פיזור העם הפלסטיני בשנת 1948, אחריות ישראל ל"טיהור האתני", ביטול הלאומיות של הפליטים הפלסטינים, הסבל הרב במהלך שישה עשורים, הכיבוש וההפרה המתמשכת של החוק הבינלאומי, הן בין הסוגיות הדורשות התמודדות פלסטינית (שם: 150).

אחמד סעדי ולילה אבו-לוגוד היו בין הראשונים שמיקדו תשומת לב בחשיבותו של זיכרון הנכבה הפלסטינית ובמרכזיותו. ספרם *Nakba: Palestine, 1948, and the Claims of Memory* (2007) עוסק במשמעות האירועים של 1948 והאירועים שבאו לאחר מכן, זאת מנקודת מבט של מי שחווה אותם כקרבן – הפלסטינים. שני העורכים של הספר מדגישים את חשיבות ההתבוננות באופן שבו אירועי 1948 באים לידי ביטוי בזיכרונות האינדיבידואליים והקולקטיביים של הפלסטינים וכיצד הם מיוצגים באמצעים שונים להחייאת הזיכרון של מאורעות טרגיים אלה. סעדי ואבו-לוגוד אינם חותרים לכתיבת היסטוריה של מלחמת 1948 ולא להבהרת העבר לאור ניסיון הפלסטינים במהלך המלחמה, אלא עוסקים בשאלות מה הם עושים ומה הם יכולים לעשות בהווה (שם: 2). העורכים מציינים כי מטרת הספר היא לבחון באופן ביקורתי את הזיכרון הכואב של הנכבה לאור ספרות השוואתית של זיכרון, היסטוריה וטראומה. הוא נועד לבחון את המשותף והשונה בין הזיכרון הפלסטיני לזיכרונות של חברות אחרות (שם: 4). סעדי ואבו-לוגוד מציינים כי, הנכבה היא חלק מאי-ישוב של היסטוריה נגדית (counter-history): תזכורת תמידית של תחושת אי-צדק. לטענתם, הנכבה מאתגרת את המוסריות של הפרויקט הציוני, היא משמשת תזכורת להפסד של המנהיגים הערבים והעם הערבי והיא שאלה תמידית המוצגת לעולם בנוגע לתפיסה שלו בדבר מצב הומני, מוסרי וצודק (שם: 9). הם מציינים כי הזיכרון הפלסטיני אינו

כבול לזמן פחות מחברות אחרות, אך יש אספקטים של הקשר הייחודי לזמן. כפי שהזיכרונות של הפלסטינים על אודות 1948 משמשים עדות למה שאירע בהבניה של התביעות בנוגע לאי-צדק, יש צורך דוחק להיזכר בפרטים לאורך הזמן. המוות של "דור הנכבה" נתפס כעניין מדאיג מאחר שמקורות הזיכרונות עלולים ללכת לאיבוד מבלי שיועברו הלאה. לדבריהם, בשנים האחרונות נעשו ניסיונות שונים לתעד עדויות אלה, ואפשר למצוא אותן בספרים כמו ספרו של נור מסאלחה *Catastrophe Remembered* ובכתבי עת מקומיים כמו אל-כרמל, משארף וכתב העת למחקרים פלסטינים (الكرمل، المشارف، مجلة الدراسات الفلسطينية) או בכתבי עת בינלאומיים כמו *Journal of Palestinian Studies* או *Palestinian-Israel Studies*.

במאמרו "Remembering Al-Nakba in Time of Amnesia: On Silence, Dislocation and Time" חותר אחמד סעדי "לנתח את הזיכרונות של הנכבה כחלק מהשקט הבולט של הקרבנות" (Sa'di, 2008: 383). לדעתו של סעדי יש הבדל בין שתיקה לאמנזיה. לדבריו, לא זו בלבד שהשתיקה שונה, אלא היא יכולה להיות אף מנוגדת לאמנזיה. לדעתו, לזיכרונות של הנכבה יש הד בתוך ביטויים רבים שקטים של כאב מוסתר, פצעים, בושה ומלנכוליה שאנשים סוחבים אתם עד ימינו. לפי סעדי:

Al-Nakba is many things at once: the uprooting of people from their homeland, the destruction of a social fabric that had uninterruptedly existed for centuries, and the frustration of national aspirations. Al-Nakba is also an unsettling counter-memory; a constant reminder of failings and of injustice. It is an unavoidable question as to the morality of the Zionist project; a constant reminder to Arab leadership and peoples of their shortcomings and failure; and a persistent questioning of world public opinion's vision of a moral and just human order...For Palestinians, Al-Nakba is the embodiment of fear, helplessness, uprooting, killing and massacres; an unexpected and unstoppable destruction which left them in political, economic, social and psychological

הנכבה הפלסטינית בציבוריות הישראלית: על תצורות ההתכחשות והאחריות

disarray. Moreover, it is the beginning of a new period dominated by estrangement, poverty and (Sa'di, 2008: 383) subordination

לטענת סעדי, לאחר הנכבה נותרו הפלסטינים ב-"non-a communicative mood", מצב שבא לידי ביטוי בנדירות הכתיבה האקדמית על הנכבה כ-"a site of collective memory". לדבריו, עד ליום הזיכרון ה-50 של הנכבה, רק פלסטינים מעטים מאוד פרסמו את עדותם, סיפור חייהם וההיסטוריה שלהם, כך שיהיו זמינים לכלל הציבור. סעדי מציין את דבריו של אדואד סעדי, שטען שלפני כתיבת ספרו *The Question of Palestine*, בשנת 1979, לא היו ספרי היסטוריה על הפלסטינים שנכתבו על ידי הפלסטינים עצמם (שם: 384). הוא מזכיר את ג'סאן כנאפאני ואמיל חביבי כשני הסופרים בעלי השפעה רבה בכתיבה על אודות הנכבה. לדברי סעדי, המחסור בכתיבה על אודות הנרטיב הפלסטיני בכל הקשור לנכבה הפך בולט לעין עם ציון 50 שנה לנכבה. אז צפה הבנה פתאומית, יחד עם חשש של החוקרים, כי דור הנכבה, אותם אנשים המחזיקים בזיכרון הרחוק ביותר על אירועי הנכבה, הולך ונעלם ויחד אתם הזיכרונות שלא ניתן להחזיר אותם לקדמותם. לדבריו, התעוררות זו באה לידי ביטוי גם בהצגה של סלמאן נאטור *זיכרון* (ذاكرة) (שם: 386). סעדי מתייחס לתפיסת הזמן ביחס לנכבה וטוען כי הנכבה יצרה פער שאינו ניתן לגישור בין שתי תקופות שונות: פְּרָה-נכבה ופוסט-נכבה. לכן, היא מכילה משמעויות שונות של זמן: זמן שנקבע על ידי הצורך המוחץ להישרדות סוציו-אקונומית, זמן ישראלי, המייצג את ההיסטוריוגרפיה הישראלית וההנצחה שלה, וזמן פלסטיני, שהוא הזמן של הדורות הפלסטיניים, ההיסטוריה וציוני דרך שונים. בעוד הדומיננטיות של הזמן הישראלי בחייהם של הפלסטינים מייצגת את הקבלה שלהם להפסד והיכנעותם לנסיבות שאחרי הנכבה, הזמן הפלסטיני מבטא את ההתנגדות שלהם. קונפליקט זה היה דומיננטי בהמשגה הפלסטינית של הנכבה בכתיבה של סופרים פלסטינים, בעדויות של הפרטים ובדיונים הפוליטיים והאקדמיים (שם: 387). סעדי גורס שאפשר להתייחס לזיכרון של הנכבה כאל "dominated memory". זהו הזיכרון של קבוצות או עמים מפסידים, המייצג עקירה, אבדן וכפיפות (שם: 389). בניגוד לחוויות טראומטיות אחרות שנמשכו לפרק זמן מוגבל, כמו מלחמת העולם השנייה, השואה או המלחמה האלג'ירית לעצמאות, הנכבה עדיין לא נגמרה. לאחר 60 שנה, המעמד של נורמליות עדיין אינו מושג ואף טרם הושגה נקודת ארכימידס

שהפלסטינים יוכלו לחזור אליה ולבחון את העבר. זהו, לדבריו, מאפיין מרכזי שמשיפע על תפיסת הנכבה גם בימינו (שם: 390).

מהא חביב בוחנת את סוגיית הזיכרון והגלות בכתביהם של כמה סופרים ומשוררים פלסטינים, כדי לשקף את תהליך החייאת הזיכרון בגולה (Habib, 2013). לדעתה, הכתיבה של פלסטינים החיים בגלות מבטאת את התשוקה לעריכה מחדש והגדרה מחדש של ההווה, מתוך ניסיון לצעוד צעד קדימה. חביב מנתחת את זיכרונותיהם האישיים של הסופרים מוריד ברגותי, פואז תורכי ורג'א שחאדה והמשורר מחמוד דרוויש כסיפור של ניסיונות שונים של גלות ונישול (שם). חשיבות העניין היא בכך שהמציאות של מקומות הפכה להיות נוכחת ברעיונות של פלסטינים, הנגישות אליהם אפשרית רק באמצעות פעולות זיכרון והנצחה. חביב מציינת שפלסטין הצטמצמה לגיאוגרפיה גרידא, מקום שבו מציאות שונה מורכבת עליה, מרחב נטול מקום. היא מראה אצל ארבעת הסופרים כי הקשר עם מרחב פלסטין נשלט על ידי מוחשיות הגורמת לצער, טראומה, איבוד תחושת הבית וגלות לא מוגדרת (שם). חביב מצביעה על כך שהפלסטינים ביקשו לתחזק קשר עם "בית" ו"מולדת", לתחזק תחושה של מקום ותחושה של "אני". ובכך הם ביקשו לתת לגיטימציה לתרבותם באמצעות יצירה ולהעניק לה משמעותיות באמצעות ייצוג ופרקטיקות הנופלות אל תוך ההבניה של עולם הפלסטינים בגולה. היא מדגישה כי בדרך זו הפלסטינים מקווים לתבוע מחדש את פלסטין, לתבוע את הקשר בין העם לאדמה. לכן, הזיכרון הכואב של פחד אובסיסיבי מהשמדה מבנה את הזהות שלהם והעולם נאלץ לזכור, לקבל בחזרה או לתחזק מרכז של שיווי משקל (שם).

אמנם אין בדברים אלה כדי לסכם את מכלול המחקר של תביעת הזיכרון, אך הם מאפשרים הצצה לפערים בין התפיסה הישראלית הדומיננטית בתחום לבין הראייה הפלסטינית. תמונה זו והשלכותיה העכשוויות על המדיניות הישראלית מובהרות בפרק השלישי.

פרק III

פוליטיקת הזיכרון וטכנולוגיות משטורו

במארס 2011 אושר תיקון מספר 40 לחוק יסודות התקציב. תיקון זה כלל את הוספת סעיף 3ב, שכותרתו "הפחתת תקציב או תמיכה בשל פעילות כנגד עקרונות המדינה"¹.

התיקון לחוק מגדיר את הגופים שהסעיף החדש מתייחס אליהם: "גוף נתמך - תאגיד שהממשלה משתתפת בתקציבו במישרין או בעקיפין, ושר האוצר קבע לגביו בהודעה ברשומות כי הוא גוף נתמך לפי חוק יסודות התקציב. גוף מתוקצב - תאגיד, רשות מקומית, מועצה דתית, בנק ישראל, חברה ממשלתית וחברה עירונית. מוסד ציבורי - גוף שאינו מוסד ממוסדות המדינה, הפועל למטרה של חינוך, תרבות, דת, מדע, אמנות, רווחה, בריאות, ספורט או מטרה דומה, ונתמך לפי חוק יסודות התקציב". התיקון לחוק מגדיר את המקרים שבהם יופחת התקציב: "התיקון מאפשר לשר האוצר, ובהסכמת השר שממונה על סעיף התקציב הרלבנטי לעניין, לאחר ששמע את אותו גוף, להפחית מהסכומים שיש להעביר מתקציב המדינה לאותו גוף, במקרים הבאים: הגוף שולל את קיומה של מדינת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית; הגוף מסית לגזענות, לאללימות או לטרור; הגוף תומך במאבק מזוין או במעשה טרור, של מדינת אויב או של ארגון טרור, נגד מדינת ישראל; הגוף מציין את יום העצמאות או יום הקמת המדינה כיום אבל; הגוף לקח חלק במעשה של השחתה, או ביזוי פיזי הפוגע בכבוד דגל המדינה או סמל המדינה".

כמו כן, התיקון לחוק קובע את סכום ההפחתה שאליה מתייחס התיקון: "הסעיף קובע כי הפחתת התקציב לפי תיקון זה תהיה עד פי שלושה מסכום ההוצאה שהגוף הוציא עבור הוצאה שאינה נתמכת (כלומר,

1 - <http://www.knesset.gov.il/Laws/Data/law/2286/2286.pdf> עמ' 686. (נצפה לאחרונה ב- 16.5.2014).

ההוצאה עבור פעילות שמטרתה היא אחת מהמטרות המנויות לעיל). החלטת שר האוצר על הפחתת התקציב תהיה רק לאחר שקיבל חוות דעת מהיועץ המשפטי לגבי התקיימות התנאים להפחתה, ולאחר שהועברה אליו המלצה של צוות מקצועי לגבי היקף ההוצאה שאינה נתמכת, השלכות ההפחתה על הגוף או על גורמים אחרים הקשורים בו וסכום ההפחתה הראוי בהתחשב בנסיבות העניין. הצוות המקצועי ימונה על ידי שר האוצר ויהיו בו עובד משרד המשפטים, עובד משרד האוצר ועובד המשרד שהשר שלו ממונה על הפעלת אותו סעיף תקציב“.

מדברים אלה עולה שהתיקון לחוק נועד לחסום באופן רשמי כל ציון של יום הנכבה במוסדות חינוך או מוסדות רשמיים או לא רשמיים אחרים, הנתמכים על ידי המדינה. התיקון שהתקבל מתון יותר ממה שהוצע מלכתחילה. התבוננות בהצעה הראשונית ממחישה את עוצמת ההתנגדות והביקורת על העיסוק בזיכרון הנכבה, שהעלה את חמתם של מנהיגים ואנשי ציבור רבים המזוהים עם מפלגות ימין לאומיות בישראל. ההצעה המקורית משקפת את הכוונה העמוקה של הצעת החוק, שבאה לידי ביטוי בדברי ההסבר להצעה. שם ההצעה הראשונית היה “הצעת חוק יום העצמאות (תיקון) - איסור ציון יום העצמאות או הקמת מדינת ישראל כיום אבל), התשס”ט - 2009”. בהצעה נאמר: תיקון סעיף 1. בחוק יום העצמאות, התש”ט - 1949, אחרי סעיף 1 יבוא:

”א. איסור על ציון יום העצמאות או הקמת מדינת ישראל כיום אבל. לא יערוך אדם פעולה או אירוע שיש בהם משום ציון יום העצמאות, או משום התייחסות לעצם הקמת מדינת ישראל, כיום אבל או כיום צער. העובר על הוראת סעיף קטן (א), דינו - (ב) מאסר שלוש שנים“.

בדברי ההסבר נאמר: “מיד בסמוך להקמת המדינה, נחקק חוק יום העצמאות, התש”ט-1949, המבצר את מעמדו של יום העצמאות כחג מדינה וכיום שבתון. באותם ימים, כך היה נדמה - יום העצמאות נתפס כיום חג לאומי שיש לחגוג אותו ברוב עם. אשר על כן, מוצע לאסור בחוק פעולות שיש בהן משום ציון יום העצמאות או הקמת המדינה כיום אבל והטלת עונש חמור על אלו המנצלים את אופייה הדמוקרטי והנאור של מדינת ישראל - על מנת למוטטה מבפנים“. דברים אלה מבהירים את ניסיונם של מציעי החוק להגביל את חופש הביטוי בתואנה שבציון יום העצמאות כיום הנכבה יש משום סכנה ביטחונית למדינה. מסגור הדברים בשיח ביטחוני נועד להעניק להצעת החוק לגיטימציה בקרב כל המפלגות המזוהות עם התפיסה הלאומית שאפיינה

הנכבה הפלסטינית בציבוריות הישראלית: על תצורות ההתכחשות והאחריות

את הכנסת ה-18. חשוב לציין שהצעת חוק דומה הונחה על שולחן הכנסת ה-15 על ידי חבר הכנסת צבי הנדל וקבוצת חברי הכנסת (פ/2899). כמו כן, הצעות חוק דומות הונחו על שולחן הכנסת ה-16 על ידי חבר הכנסת אריה אלדד וקבוצת חברי הכנסת (פ/37) וחבר הכנסת צבי הנדל (פ/2595). יתר על כן, הצעת חוק זהה הונחה על שולחן הכנסת ה-17 על ידי חבר הכנסת צבי הנדל (פ/17/497). תהליך זה משקף את מרכזיות העניין בעיני מפלגות ימניות קיצוניות, אשר הצליחו בסופו של דבר להעביר את החוק במתכונת מעודנת יותר ובכך לזכות בברכת מפלגות אחרות.

בהתייחסות לתיקון החוק שאושר העלו ארגוני זכויות אדם טיעונים רבים, החושפים את כוונת החוק והמטרות שלשמן נחקק. בנימוקי ארגון עדאלה והאגודה לזכויות האזרח בעתירתם נגד החוק בבית המשפט נאמר ש"עניינה של העתירה באי-חוקיותם של סעיפי החוק, המסמיכים את שר האוצר להטיל סנקציה כספית על גוף ממומן או נתמך על ידי המדינה, וזאת בשל ציון יום העצמאות ויום הקמת המדינה כיום אבל או בשל שלילת קיומה של מדינת ישראל כמדינה יהודית דמוקרטית"².

בהמשך לדברים אלה טוענים שני הארגונים ש"החוק פוגע באופן חסר תקדים באופני הזיכרון ההיסטורי תוך שימוש בכוחו של הרוב על מנת לנסות להשכיח ולדכא את הנרטיבים של מיעוט לאומי לגבי אירועים, עובדות, רגשות ואידיאולוגיות. בניגוד גמור לעקרונות יסוד דמוקרטיים ולזכויות היסוד החוק מבקש להחניק מחלוקות ואידיאולוגיות מהותיות, הנוגעות לשאלות יסוד של החברה הישראלית". יתר על כן, "זהו אינטרס ציבורי ממדרגה ראשונה, שיתקיימו דיונים ערים, חיוניים, חופשיים ומעמיקים בשאלות הפוליטיות הקשות והמורכבות, העומדות במרכז המחלוקות בציבוריות במדינת ישראל. כמוכן זהו אינטרס ציבורי ממדרגה ראשונה, שהערכים החוקתיים של המדינה יתבססו על תוצריו של דיון חופשי ופתוח מסוג זה, ולא על סתימת פיות או על ניסיונות בלתי דמוקרטיים להשתיק את המיעוט". בעדאלה טוענים בנימוקם לעתירה שהתוצאה המידית של החוק היא "הטלת אפקט מצנן על ציבור גדול בחברה הישראלית והחנקת דיון חיוני בשאלות היסוד של המדינה. היקף הפגיעה וחומרת המחריפים בשל כך שהחוק נוקט במונחים

<http://www.acri.org.il/he/wp-content/uploads/05/2011/hit4.5.11-.pdf> -2

(נצפה לאחרונה ב- 12.6.2014)

עמומים ומעורפלים, שרב האי-ודאות כיצד יפורשו על ידי שר האוצר ועל ידי הערכאות". יתר על כן, בעתירה נאמר ש"החוק פוגע בחופש הביטוי הפוליטי והאמנותי ובחופש האקדמי".

אף על פי שהחוק מנוסח בצורה ניטרלית והוא חל באותה המידה על פעילויות של ערבים ויהודים ועל מוסדות נתמכים או ממונים יהודיים וערביים כאחד, ברור כי הן הכוונה שמאחוריו והן האפקט שלו ישפיעו בעיקר על האזרחים הערבים. דווקא אזרחים אלה, כמיעוט לאומי, זכאים להגנה חוקית מוגברת על זכותם לשוויון אזרחי מלא.

החוק פוגע בזכות לשוויון בשל שייכות לאומית ובשל השקפה אידיאולוגית או עמדה פוליטית, ועל כן הוא פוגע בזכותם של האזרחים הערבים לכבוד קיבוצי. החוק אף פוגע בזכות לחינוך ובמסגרתה בזכות לשוויון בחינוך ולבחירה בחינוך, וכן בחופש העיסוק. בסופה של העתירה מצטט ארגון עדאלה את פסיקת בג"צ 62/243 אולפני הסרטה בישראל בע"מ נ' גרי, פ"ד טז 2407, 2416 (1962), שם נאמר: "שלטון הנוטל לעצמו את הרשות לקבוע מה טוב לאזרח לדעת, סופו שהוא קובע גם מה טוב לאזרח לחשוב, ואין סתירה גדולה מזו לדמוקרטיה אמיתית, שאינה 'מודרכת' מלמעלה". והעותרים מוסיפים: "דבריו הנוקבים של השופט לנדוי, שהלך לעולמו אך לפני ימים ספורים, נכתבו לפני קרוב ליובל, אבל לא נסליחם, ומן הראוי שימשו מורה דרך כמו גם תמרור אזהרה לכל רשויות השלטון" (עדאלה, 2011).³

בעצומה שפרסמו 20 זוכי פרס ישראל ואנשי רוח אשר התנגדו לחוק וביקרו את השלכותיו כתבו מנסחי העצומה ש"עקרון הפרדת הרשויות הוא עקרון יסוד דמוקרטי. לא הכנסת ובוודאי לא הממשלה הן רשויות שופטות ומענישות [...] לפי הצעת החוק הזו, שעלולה להביא לעוד שיא את הגל הגזעני האנטי-דמוקרטי שמאיים להשתלט על הכנסת - פוליטיקאים יוכלו לשפוט ולהעניש את מי שביטוייהם אינם לטעמם! כך יוכלו להחליט שפגיעה מילולית ב'יהודיות' ישראל, או הזכרה של מי שנפגעו ממלחמת העצמאות תיענש בחומרה ובקנסות כבדים. וזאת בעם שנלחם בהכחשת הפגיעות בו במהלך ההיסטוריה".⁴

http://www.adalah.org/heb/?mod=db&dld_page=law&slg=nakba-law-3
 .to-the-budgets-foundations-law-40-amendment-no (נצפה לאחרונה ב- 16.5.2014).
<http://www.acri.org.il/he/wp-content/uploads/2011/05/hit-4.5.11.pdf> - 4
 (נצפה לאחרונה ב- 12.6.2014)

הנכבה הפלסטינית בציבוריות הישראלית: על תצורות ההתכחשות והאחריות

בעצומה נכתב עוד, בין היתר, כי "פוליטיקאים אינם שופטים. מי שנותן בידי פוליטיקאים את הרשות לרמוס את חופש הביטוי חותר תחת יסודות הדמוקרטיה הישראלית". מנסחי העצומה קראו ליו"ר הכנסת ולחבריה "למנוע מהממשלה והכנסת, הקיצוניות בתולדות ישראל, להנציח עצמן כמהרסות הדמוקרטיה".

ההתייחסות הישראלית לנכבה השתנתה במרוצת הזמן - כך העמדה הרשמית, וכמוה גם העמדה הציבורית. אפשר לחלק את דפוסי ההתייחסות לנכבה הפלסטינית בציבוריות הישראלית, כולל העמדה הרשמית, לכמה קווים מובחנים שקיימים ביניהם חוטים מקשרים ברורים. במדד המלחמה והשלום שערכו התכנית ליישוב סכסוכים וגיבור ע"ש אוונס והמכון הישראלי לדמוקרטיה ב-30 ביוני 2009 הוצגה למדגם מייצג של 503 נשאלים השאלה: "אם הפלסטינים ייקחו עליהם באופן רשמי חלק מן האחריות לנכבה שלמלחמת 1948, האם תתמוך או תתנגד לכך שישראל תכיר גם היא באחריות חלקית לסבל שנגרם לפלסטינים בעקבות המלחמה ההיא, למשל היווצרות בעיית הפליטים?" בתשובה לשאלה זו, הגם שאיננה מייצגת את עמדת הציבור הישראלי לאורך זמן והיא תלויה הקשר, השיבו משתתפי הסקר היהודים כלהלן: בטוח שאתמוך - 7%, חושב שאתמוך - 18.5%, חושב שאתנגד - 17.7%, בטוח שאתנגד - 37.9% ולא יודע/אין עמדה - 19%. ברור מהממצאים האלה שיש רוב ישראלי שמתנגד לקבלת אחריות, ולו חלקית, לסבל שנגרם לפלסטינים בעקבות אירועי הנכבה.

בהקשר דומה אפשר לראות את הצהרותיו של השר לביטחון פנים בממשלת אהוד אולמרט בשנים 2006-2009, אבי דיכטר, מי שעמד בראש שירות הביטחון הכללי הישראלי במשך כמה שנים. הצהרותיו נותנות ביטוי לעמדה הרשמית הישראלית לא רק כלפי אירועי הנכבה ב-1948, אלא גם כלפי יחסם של הפלסטינים לזיכרון אירועים אלה. דיכטר אמר בכנס של מפלגת השלטון דאז, קדימה, בחברה הערבית ש"מהנכבה לא יצא להם חינוך טוב יותר, מהנכבה לא תצא להם פרנסה טובה יותר [...] מי שיישב שנה אחר שנה ויבכה על הנכבה, שלא יתפלא שבסוף באמת תהיה לו נכבה"⁵. לא זו בלבד שדבריו אלה של דיכטר מפנים איום ברור לאלה שזיכרון הנכבה חי אצלם,

<http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3483382,00.html> - 5
(נצפה לאחרונה ב- 14.4.2014)

אלא יש בהם גם אי-הכרה ברורה בכך שנכבה התרחשה בעבר ושעם מסוים עבר טראומה קולקטיבית שאחראית לה ממשלת ישראל. דברי דיכטר אינם מפתיעים באשר הם משקפים עמדה רשמית ארוכת שנים, אשר חתרה למחוק את זיכרון הנכבה בכל האמצעים הנדרשים - החל מהריסת כפרים מפונים, עברות שמות אתרים, שכתוב ממושך של ההיסטוריה של מלחמת 1948 וחינוך מחדש של אזרחי ישראל הפלסטינים, כדי לעודד שכחה על חשבון זיכרון העבר (ג'מאל, 2010).

הנכבה הפלסטינית היא אירוע מורכב שאיננו מסתכם בעצם התרחשותו בעבר. מתברר שהוא חלק מרכזי במאבק הלאומי בין ישראלים לפלסטינים. הנכבה מהווה טראומה פלסטינית שלא נפסקה עד היום, כתוצאה של המשכיותה של בעיית הפליטים מצד אחד, והמשך מדיניות הכיבוש, הנישול והדיכוי הישראלית כלפי הפלסטינים במקומות שנמצאים תחת שליטתה הישירה מצד אחר (שם). מכאן, הנכבה חיה בתודעה הישראלית ומרכזיותה אף עלתה בשנים האחרונות בעקבות המשא ומתן הישראלי-פלסטיני להסדר מדיני מאז תחילת שנות התשעים ועליית מספר המחקרים האקדמיים המבקרים את הנרטיב הציוני (Nets-Zehngut, 2013). התגברות העיסוק בנכבה בשנים האחרונות אין משמעה שלא הייתה לישראל הרשמית עמדה בנושא זה. את העמדה הרשמית הישראלית אפשר לתמצת בהכללה כשנים ארוכות של התכחשות מוחלטת למאורעות הנכבה, השכחתם בזיכרון הישראלי וביטול הנרטיב הפלסטיני ביחס אליהם. לצד אלה אפשר לראות גם את הטלת מלוא האחזיות לנכבה על המנהיגות הפלסטינית והערבית, אגב ליבוי האנטגוניזם בין ההנהגה הפלסטינית ובין העם הפלסטיני הרחב, אשר, לפי הטענה הישראלית, הפך בחלקו הגדול לפליטים בעיקר בגלל חוסר אחזיותה של הנהגתו (רוגני, 2006; ספרן, 1969; שגב, 1984).

העיסוק המחודש בנכבה קשור קשר עמוק גם לפרסומם של מחקרים חדשים, העוסקים בהיווצרותה של בעיית הפליטים ותולדות מלחמת 1948. מחקרים אלה התפרסמו מאז סוף שנות השמונים ועד ימינו באקדמיה הישראלית ומחוצה לה. קדמה להם חשיפת מסמכים חדשים בארכיונים הבריטיים והישראליים, אשר חידדו את חשיבות העיסוק בדפוסי היווצרותה של בעיית הפליטים הפלסטינים ובתפקיד שקיבלו על עצמן יחידות צבאיות ישראליות ב"טיהור" האזורים שיועדו בתכנית החלוקה למדינה היהודית מתושביהם הפלסטינים.

הנכבה הפלסטינית בציבוריות הישראלית: על תצורות ההתכחשות והאחריות

בשנים האחרונות, בעיקר מאז כישלון ועידת "קמפ דייוויד 2" בקיץ 2000, התחדד מחדש המאבק הישראלי-פלסטיני על התודעה המקומית, האזורית והבינלאומית (Oren and Bar-Tal, 2007). תפיסת הנכבה והחזרה לשורשי הסכסוך כהכרח להתמודדות אתו ולפתרונו נתפסה בישראל כאיום.⁶ הדגש המיוחד של פלסטינים בישראל בחשיבותה של זכות השיבה והתפתחות מסורת של תהלוכות לכפרים ההרוסים ביום הנכבה, שהוא כאמור היום שבו ישראל חוגגת את עצמאותה, היו מפנה חשוב בעיסוק בנכבה כמאורע מהעבר בעל רלוונטיות פוליטית ואסטרטגית בימינו.

ישראל מצדה אימצה בשנים האחרונות אסטרטגיה חדשה של דיפלומטיה ציבורית, שלפיה נקודת המוצא להתמודדות עם הסכסוך הוא הסטטוס-קוו הנוכחי, שהשתנה בהתאם ליכולתה של ממשלת ישראל לנצל את הקיפאון המדיני כדי לקבוע עובדות חדשות בשטח שלא יהיה אפשר להתעלם מהן במשא ומתן העתידי (נתניהו, 2011). מדיניות זו באה לידי ביטוי בהשקעת מאמץ הסברתי מקיף, שנועד לבסס את הנרטיב הישראלי ביחס לעבר ולהמשיך ולהטיל את האשמה במצבם של הפלסטינים עליהם עצמם, אגב הכפשת מנהיגותם (מכון ראות, 2010).

כדי לעמוד על טכנולוגיות משטור זיכרון הנכבה במישור הפורמלי והלא-פורמלי, נציג להלן בקצרה את המכניזמים העיקריים אשר שימשו מטרה זו:

1-התעלמות פורמלית ודחיקה לא פורמלית

ספרה החשוב של נוגה קדמן על ההתייחסות הישראלית לזיכרון הנכבה במישור הפיזי והתודעתי משקף את ההתעלמות וההדחקה של זיכרון הנכבה כאירוע טראומטי בעל השפעות מהותיות על לגיטימיות הפרויקט הציוני בכללותו. הוא מזכיר את החשש העמוק לא רק במישור הזיכרון, אלא במישור האפשרות ל"חזרת גלגלי ההיסטוריה" בכל הנוגע להגירה יהודית לפלסטין וגירוש הפלסטינים ממולדתם (קדמן, 2008). את החשש הישראלי מהעיסוק בנכבה הפלסטינית ובזיכרונה סיכמה ההיסטוריונית של הציונות, אניטה

http://www.psychosocial.org.il/image/users/108771/ftp/my_files/-6-NakbaConference/NakbaNoSuchThingTova.pdf?id=3326529
(נצפה לאחרונה ב- 4.51.1024).

שפירא, כאשר דיברה על כך שזיכרון הגירוש "ממשיך לרחף בדמדומים בין מודעות ללא מודעות, בין הדחקה להכרה" (שפירא, 2000).

אפרת בן צור מסכמת את ההתייחסות הישראלית לנכבה הפלסטינית במילים הבאות: "לעומת הנוכחות הבולטת של זיכרון הנכבה בתרבות הפלסטינית, יהודים רבים בישראל לא מכירים כלל את המושג - או לא מכירים בו. המידע שבידי הישראלים על הרס הקהילה הפלסטינית ב-48' מסתכם במה שהונחל להם על התנהגותו וגורלו של 'האויב' במהלך 'מלחמת העצמאות'. על הסיבה לכך ניתן כאמור לדבר במונחים של הדחקה: הדחקה ישראלית של זכר הנכבה מהזיכרון הקולקטיבי. ההדחקה כוללת מאמץ לשרש את זכר האירוע מהמודעות הציבורית ולהדיר אותו אל הלא-מודע החברתי"⁷.

בהכללה אפשר לומר שבעשורים הראשונים של המדינה אופיין היחס לנכבה בהתעלמות רשמית מעצם קיומה של טרגדיה פלסטינית שהביאה להתפרקותה של החברה הפלסטינית ולהיווצרותה של בעיית הפליטים. יאיר אורון מתאר מדיניות זו באופן הבא: "מדינת ישראל מנסה למנוע שיח של נרטיבים שונים, היא אינה מאפשרת נרטיב אחר מלבד הנרטיב הרשמי אשר יש בו למעשה מרכיבים השוללים את עצם התרחשותה של הנכבה. יש בכך מן הניסיון למנוע סדקים בסיפור הלאומי המונוליטי שאנו מבקשים לספר לעצמנו. כידוע, הנכבה אינה נלמדת במערכת החינוך היהודית בישראל, ונלמדת רק מעט (הרבה פחות מאשר השואה) במערכת החינוך הערבית. באוקטובר 2009, לדוגמה, הורה משרד החינוך לאסוף את כל העותקים של ספר הלימוד בהיסטוריה 'בונים מדינת במזרח התיכון' בהוצאת מרכז שזר אשר מיועד לכיתות י"א-י"ב. הסיבה לכך היא בין השאר שהספר מסביר מהי הנכבה ומשתמש במונח 'טיהור אתני'. הוא מציג לראשונה בספרי הלימוד את הגרסה הפלסטינית ואת הגרסה הישראלית-יהודית זו בצד זו. הספר נאסף והוחזר לחנויות רק לאחר שתוקן. מידת הידע של הצעיר והסטודנט הישראלי על הנכבה היא לפיכך, במכוון, מועטת ביותר" (אורון, 2013).

ישראל הרשמית ניסתה לנהל מדיניות המאששת את התעלמותה הפורמלית באמצעות מחיקת העקבות הפיזיים והתודעתיים לקיומה של חברה פלסטינית מפותחת לפני הנכבה של 1948. ההגנה העצמית של הפלסטינים על עצם קיומם ועל מולדתם תוארה בשיח הישראלי כ"פורענות".

7 <http://www.psychoactive.org.il/108771/Nakba> (נצפה לאחרונה ב-13.4.2014)

הנכבה הפלסטינית בציבוריות הישראלית: על תצורות ההתכחשות והאחריות

א. אחד הביטויים המרכזיים להתעלמות הפורמלית מהנכבה השתקף במדיניות של מחיקת הביטויים החומריים לקיום הפלסטיני מלפני 1948. מדיניות הריסת הכפרים המפונים החלה עם תחילת מלחמת 1948 ונמשכת עד ימינו. במקומם של כפרים פלסטיניים הרוסים הוקמו יישובים יהודיים שהסתירו את העבר ומחקו אותו (בנבנישתי, 1997; קדמון, 2008). המצאת המפה העברית, אשר נועדה לעברת את שמות אזורים, אתרים, יישובים ועוד, היא ההמחשה הטובה ביותר למאמץ מחיקתו של זיכרון הנכבה מהתודעה הקולקטיבית הישראלית (בנבנישתי, 2006). שמות הכפרים הפלסטיניים המחוקים שנשאו על המפה המקורית הם עדות לתהליך המחיקה, אך גם האזכור הבלתי רצוי של תהליך ההדחקה של הקיום הפלסטיני מהזיכרון הקולקטיבי הישראלי (אבן צור, 2010).

ב. ההתעלמות הפורמלית מהנכבה השתקפה בהצגת סוגיית הפליטים כבעיה הומניטרית שאחראים לה מנהיגי הפלסטינים ומנהיגי מדינות ערב. נוכח עמדה זו, האחריות לפליטים במדינות הערביות הוטלה על האחרונים. ממשלת ישראל קיבלה על עצמה את האחריות לבעיית הפליטים הפנימיים, אלה שנשארו בתוך גבולות המדינה, אך הפסידו את רכושם ובתיהם במסגרת חקיקת חוק "נכסי נפקדים". פליטים אלה נאלצו להתיישב בתוך הכפרים שאליהם עברו במהלך הנכבה, ובחלקם קיבלו סיוע ממשלתי שמטרתו העיקרית הייתה מחיקתה של בעיית הפליטים הפנימיים (כהן, 1997; Jamal, 2005).

ג. התעלמות מהספרות הערבית והפלסטינית על הנכבה, שיצאה לאור בשנות החמישים. חשוב לציין שבתקופה זו ההתייחסות הפלסטינית הייתה בעיקרה הכאה על חטא, שכן הפלסטינים ראו את עצמם בנאיביות כאשמים במה שהתרחש להם (ג'מאל, 2010). אמנם שררו בקרבם תחושות אויבות ושנאה כלפי ישראל, אך בשלבים ההתחלתיים, בעיקר בשני העשורים שלאחר הנכבה, לא עוצבו מעשי ישראל ואחריותה לנכבה כנרטיב פלסטיני רשמי, עקיב וקוהרנטי (S'adi, 2008). הביטויים הספורדיים של לאומיות פלסטינית בתחילת שנות החמישים זכו למענה הסברתי ישראלי מסודר, שהשתקף באמצעי התקשורת הישראליים באותן השנים (Jamal, 2012). ההתייחסות העיקרית הייתה ביטול הקיום הפלסטיני ומלחמה

בביטוייו התרבותיים והפוליטיים.

ד. מחיקת הזיכרון באמצעות ספרי לימוד שמתעלמים מן הממד האנושי של תוצאות מלחמת 1948. ספרי הלימוד בבתי הספר הישראליים - עבריים וערביים - הדגישו את עצמאותה של ישראל, אגב התעלמות מלאה מההשלכות הטרגיות של עצמאות זו על הפלסטינים (Al-Haj, 1995). האזרחים הפלסטינים בישראל עודדו לחגוג את יום העצמאות של מדינתם החדשה באמצעות מדיניות הממשל הצבאי (בויםל, 2007).

ה. מרכז ההסברה שפעל במשרד ראש הממשלה לאורך שנים רבות ומערכת החינוך הישראלית הממלכתית עמלו על טיפוח סיפורי גבורה שבלטו במהלך מלחמת 1948 (Zerubavel, 1995). הנרטיב הרשמי שהשתקף בשיח הציבורי והתקשורתי הדגיש את הקמת המדינה כנס היסטורי, אגב התעלמות מההשלכות הרוות האסון על הפלסטינים. בפרסומים אלה הודגשו נפלאות הגיבורים הישראלים ויחסו כוחות כמעט על-טבעיים לאנשי צבא ישראלים ולארגוני ביטחון ישראליים, כמו סירת מטכ"ל, שירות הביטחון הכללי או המוסד (שטרנהל, 1995; נוימן, 2009).

2- התכשורת פורמלית וישירה

העמדה הישראלית הרשמית ביחס לנכבה בלטה במיוחד כאשר זיכרון הנכבה חזר בעוצמה רבה לסדר היום הציבורי הבינלאומי, האזורי ואף הישראלי בשנות השמונים והתשעים. צמיחת ההיסטוריה החדשה, התחזקות העמדה המבקרת את התפיסה ההיסטורית הישראלית בכל הנוגע לאירועי הנכבה והיווצרות בעיית הפליטים הפלסטינים הביאה לתגובות מורכבות ומסועפות נגד ישראלים. ישראל הרשמית קשרה בין ההיסטוריוגרפיה החדשה לבין התחזקות המאבק הפלסטיני לעצמאות, במיוחד לאחר פרוץ האינתיפאדה הראשונה. חתימת הסכם אוסלו והתבססות הרשות הפלסטינית כמוסד פוליטי אוטונומי, שיכול לטפח תודעה ציבורית רחבה בזירה הפלסטינית הפנימית ובזירה הבינלאומית, הביאו לשינוי ממשי במדיניות ההסברה הישראלית, כלפי פנים וכלפי חוץ. טקסי הנכבה וההפגנות בכפרים הפלסטיניים ההרוסים,

הנכבה הפלסטינית בציבוריות הישראלית: על תצורות ההתכחשות והאחריות

שהחלו להתקיים בתחילת שנות האלפיים, הובילו לטיפוח מדיניות הסברתית חדשה, שנועדה להתגבר על פגמים חמורים במדיניות ההסברה הישראלית (Gelboa, 2006). ממשלת ישראל טיפחה דרכים חדשות להתמודדות עם נרטיב הנכבה הפלסטיני במישור האידיאולוגי-הסברתי, במישור הפוליטי-חוקי ובמישור החינוכי-מחקרי(יוגב ונווה, 2004). להלן חלק מעיקרי השינויים שהתרחשו בישראל בכל הנוגע לתפיסת הנכבה הפלסטינית.

א. דה-לגיטימציה של ההיסטוריוגרפיה החדשה. עם פרסום ספרו

של בני מוריס **על לידתה של בעיית הפליטים הפלסטינים**, אשר נשען על תיעוד היסטורי מפורט של מלחמת 1947-1949 ובו המחיש מוריס את חולשת הנרטיב הציוני ביחס למאורעות המלחמה וסתר חלק גדול מהטענות ההיסטוריוגרפיות של חוקרים מרכזיים בישראל, התפתחה מלחמת חורמה בין היסטוריונים על האמת ההיסטורית של המלחמה (רם, 1996). אמנם מוריס לא הרחיק לכת עד כדי האשמת ישראל בטיהור אתני ואף חזר בו מחלק מניתוחיו מאוחר יותר, אך הוא היה ההיסטוריון הפוזיטיביסטי הישראלי הראשון שערער על התפיסה ההיסטורית הרווחת של הנכבה הפלסטינית (שביט, 2004). בעקבות כך הוא הוחרם במישור האישי במשך תקופה ממושכת, וקמה לה זעקת היסטוריונים אשר באה לגונן על התפיסה ההיסטוריוגרפית הרווחת באקדמיה הישראלית ובעולם (Beinin, 2003). מלחמת ההיסטוריונים נמשכת עד ימינו, והיחס לכתביהם של בני מוריס, אילן פפה, מוטי גולני, תום שגב, אייל נווה, שלמה זנד, גבי פיטרברג ואחרים ממחיש בבירור את תהליך הדה-לגיטימציה של ההיסטוריה החדשה והעמידה על מרכיבי התפיסה ההיסטוריוגרפית הממוסדת, כפי שטופחה מאז ימי המלחמה. תפיסה זו מגוננת על מורשת הקרב הצבאית, על תפיסת טוהר הנשק ועל המוסריות של הצבא הישראלי במהלך מלחמת 1948 (Segev, 2002; יהב, 2002; מטר, 2006).

ב. העמקת העיסוק בזיכרון הלאומי וצדקת הדרך בבתי הספר. אף

על פי שהיו תקופות שהתרחשה בהן לגליזציה של הזיכרון, במרבית הזמן הנטייה הייתה לפסול קבלה של זיכרון האחר, התעקשות על צדקת הדרך וחזוק תפיסת הבלעדיות על המקום. עניין זה מצא ביטוי במדיניות שהתוו יצחק לוי, לימור לבנת, זבולון אורלב, גדעון סער ושי

פירון בתפקידם כשרי חינוך. תכנית אתרי המורשת שהציגה ממשלת ישראל בשנת 2009 הנה המחשה ברורה לחשיבות העיסוק בזיכרון ההיסטורי הישראלי, במיוחד להטמעת הקשר של תלמידי הדור הבא לאתרים לאומיים, אגב התעלמות מההיסטוריה הבעייתית שלהם ומההיסטוריה הפלסטינית בכלל. מימון הביקורים של תלמידי בתי ספר בפולין מצד אחד ובחברון מצד אחר ממחיש את המאמץ המושקע בטיפוחו של זיכרון הקרבנות. לצד זאת נדחתה כל הקבלה בין זיכרון השואה לזיכרון הנכבה ויש התעלמות גמורה מהזיכרון הפלסטיני, משמעויותיו והשפעותיו העכשוויות, דבר שהמבקרים בחברון חווים באופן מוחשי ביותר.

ג. הדיפת ניסיונות להחדרת תכנים חדשים או נרטיב האחר לתוך הזירה הציבורית וחסימת הציבור היהודי מקבלת מידע חדש באמצעות התקשורת. דפוס זה בא לידי ביטוי בצורות שונות. שהעיקרית בהן היא פסילת ספרי לימוד או שכתובם. כמו כן מתנה למאבק עיקש על השיח התקשורתי בכל הנוגע לפלסטינים, לעתים באמצעות איום בתביעות בבית המשפט. דוגמה לכך הוא המקרה שבו איימו ותיקי חטיבת אלכסנדרוני לתבוע את תדי כץ, סטודנט לתואר שני באוניברסיטת חיפה, אשר כתב עבודת גמר על התנהלות החטיבה בכפר טנטורה וטען שהתקיים שם טבח. מחקרים רבים הצביעו על כך שהפלסטינים נדחקו מהשיח התקשורתי, הוזרו ותויגו כפורעי חוק, טרורסטים ומסוכנים (פירסט ואברהם, 2004; מסאלחה וג'מאל, 2012). הפלסטינים כעם, אשר חי במולדתו לפני קום מדינת ישראל, "חוסלו" באופן סמלי, והדבר בא לידי ביטוי בהיעלמותם כבני אנוש מהשיח והנחתם כאיום בלבד.

ד. התפתחות מאבק פוליטי-חוקי כנגד הנכבה במשמעויותיה השונות. היות שאין אפשרות לשלוט בזיכרון הנכבה במדינות ערב או בשטחים הכבושים, ובשל החשש מכוח הזיכרון של הפלסטינים בישראל והלגיטימציה של הנכבה בדרכים השונות, נחקק בישראל חוק הנכבה. החוק נועד לאפשר לשר החינוך להטיל סנקציות כלכליות על מוסדות חינוך שיתנו ביטוי לנכבה. המטרה המוצהרת של החוק היא מאבק במגמה לציין את יום העצמאות הישראלי כיום אבל. הנושא מטופל במסגרת חוק יסודות התקציב (תיקון מס' 40) התשע"א-2011,

הנכבה הפלסטינית בציבוריות הישראלית: על תצורות ההתכחשות והאחריות

המאפשר הפחתתם של סכומי תקציב ממשלתי מהסכומים שיש להעבירם מתקציב המדינה לגוף המעורב בציון הנכבה ביום שבו מציינת המדינה את יום העצמאות. נוסח הצעת החוק היה מקיף יותר מגרסתו הסופית, דבר המעיד על הכוונות האמתיות שעמדו ביסוד החקיקה בתחום זה.⁸ השינוי החוקי שמצא ביטוי ב"חוק הנכבה" הביא להתמעטות השתתפותם של ראשי ערים ומועצות מקומיות באירועים לציון יום הנכבה ביום העצמאות הישראלי מחשש להענשתם על ידי משרד האוצר, המשרד האחראי לביצוע החוק.

ה. שכירת חברות מקצועיות לתיוג ישראל מחדש וניהול מלחמה וירטואלית אגב המעטת הקיום הפלסטיני ומחיקת העוול וייחוסו לישראל כקרבת לעוולות הפלסטינים. המדינה החלה לעודד גופים אזרחיים ולממנם כדי לקדם זיכרון המנוגד לנכבה. המימון שמעניק משרד החינוך לאגף לחינוך ערכי הנו דוגמה בולטת לטיפוח התודעה הציונית בקרב בני נוער ישראלים על פי הנרטיב הרשמי הדומיננטי. תכנית "מסע" היא דוגמה טובה להרחבת העיסוק בהעמקת המודעות לנרטיב הציוני בקרב בני נוער יהודים ברחבי העולם. ארגונים אזרחיים הצטרפו למאמצים אלה, ותכנית "תגלית" ממחישה את שיתוף הפעולה בין ארגונים ממשלתיים לארגונים אזרחיים לצורכי הסברה ומאבק על התודעה. ספרם של ארז תדמור ואריאל סגל, **הספרון שנלחם על האמת!** מדגים את המאמץ הציבורי להתמודד עם שיח הנכבה בישראל. עיתוי פרסומו של הספרון הוא עדות למטרתו העיקרית. הספרון פורסם ערב יום הזיכרון תשע"א. חלק ניכר מהשיח ההסברתי המתמודד על נרטיב הנכבה נשען על עמדות ישראליות קלאסיות שחודדו והוגדרו מחדש. דוגמה לכך אפשר לראות בטענה שהפלסטינים הביאו על עצמם את חורבנם בגלל קיצוניותם וחוסר נכונותם להתפשר ולקבל את חלוקת הארץ כפתרון לסכסוך הלאומי. כמו כן, האחריות לאירועים ב-1948 הוטלה על הפלסטינים ומדינות ערב, מעצם הטענה שהפלסטינים הם שנטשו את כפריהם בעידודן של מדינות ערב, אשר בעצמן גירשו את היהודים מתחומן. יתר על כן, המרחב הציבורי הישראלי הוצף באזכור

http://www.adalah.org/heb/?mod=db&dld_page=law&slg=nakba-8
law-amendment-no-40-to-the-budgets-foundations-law (נצפה לאחרונה ב-27.4.2014).

הקשר בין מנהיג התנועה הלאומית הפלסטינית לפני 1948, חאג' אמין אל-חוסייני, לבין הרג היהודים על ידי המשטר הנאצי בגרמניה. קשר זה טופח בדרכים שונות עד שהפך לחלק מהזיכרון הלאומי הישראלי, הגם שהקשר בין השואה לפלסטינים איננו קשר סיבתי, שכן לא הם שגרמו לשואת היהודים באירופה. יצירת הזיקה בין הדברים הופכת את השואה לרלוונטית ואף מצדיקה את התנהלות הצבא הישראלי וממשלת ישראל כלפי הפלסטינים, מאז תקופת היישוב היהודי המוקדמת ועד ימינו.

יחסית בעיתון **ישראל היום** ומספר הכתבות הדל יחסית בעיתון **ידיעות אחרונות**. נתונים אלה מפתיעים, מצד אחד, משום שהעיתון **ידיעות אחרונות** נחשב לעיתון מרכזי ומקיף שעוסק בסוגיות מרכזיות העומדות על הפרק. חשוב לציין בהקשר זה שחלק לא מבוטל מקוראי העיתון הם אזרחים מהמעמד הבינוני והנמוך, ובחוסר ההתייחסות לנכבה בעיתון זה יש משום אמירה ברורה על אי-רצונו של העיתון לעסוק בסוגיה המעוררת מחלוקת עמוקה בחברה הישראלית. מצד אחר, המספר הגבוה של הכתבות בעיתון **ישראל היום** אינו מתיישב לכאורה עם תפיסתו הלאומית הנצית של העיתון. על סמך הנתונים אפשר לומר ש**ידיעות אחרונות** מבקש שלא להרגיז את קהל קוראיו ולכן נמנע מעיסוק בסוגיות שבמחלוקת. מאחר שסוגיית הנכבה רגישה מאוד בחברה הישראלית, נמנע העיתון מעיסוק רב בה. לעומת זאת, עיתון **ישראל היום** משמש מעין פלטפורמה נוחה להבעת דעות נציות כלפי הערבים והפלסטינים. עובדה זו אמנם מעלה את כמות ההתייחסויות לנכבה, אך ממסגרת אותה במסגרת שלילית מאוד, המדרבנת לאימוץ עמדה מבטלת כלפיה.

ניתוח הנתונים הכמותיים מראה שאפשר לעשות הבחנה ברורה בין עיתונים כלליים, הפונים לציבור הרחב ולכן נמנעים מהתייחסות לסוגיות שבמחלוקת, לבין עיתונים המחויבים אידיאולוגית והם בעלי סדר יום מובהק וברור. בעוד **ידיעות אחרונות ומעריב** המעיטו להתייחס לנכבה, ומכאן כמות הכתבות והמאמרים הקטנה יחסית, בשלושת העיתונים האחרים במדגם יש התייחסות רחבה יותר לנושא. **הארץ, ישראל היום והמודיע** הם עיתונים בעלי סדר יום ברור. סדר יום זה מחייב התייחסות לסוגיות שבמחלוקת ומעורר דיון ציבורי רחב. שלושת העיתונים מסקרים את הנכבה באופן המתיישב עם תפיסתם הכוללת.

מהנתונים הכמותיים אפשר לומר בביטחון שהסיקור של זיכרון הנכבה הוא מוכוון אירועי. ההתייחסות לנכבה וכל הקשור בה עולה כאשר מתרחש אירוע המעורר מחלוקת או מציף סוגיה הקשורה לנושא. אפשר, למשל, לראות שסיקור יום הנכבה בשנת 2011 נרחב במיוחד, זאת בגלל האירועים שהתרחשו בו, שבמהלכם פליטים פלסטינים ציינו את יום הנכבה בהגיעם לגבול באזור רמת הגולן וחלקם חצו אותו ואף הגיעו לכפר מג'דל שמס, דבר שעורר הדים בינלאומיים גדולים. אירוע דומה התרחש בקרבת הכפר הלבנוני מארון אלראס, ובמהלכו נהרגו צעירים רבים מאש הצבא הלבנוני, אשר ביקש למנוע מהם להגיע לקרבת הגבול.

הנכבה הפלסטינית בציבוריות הישראלית: על תצורות ההתכחות והאחריות

כדי להעמיק את הבנתנו בנוגע למפת התפיסות הרווחות בציבוריות הישראלית ביחס לנכבה, מיינו את התפיסות הרווחות בהתאם לרצף הנע בין התכחות לעצם קיומה של הנכבה ועד הכרה בה ובהמשכיותה עד ימינו. מניתוח כמותי של נתוני המחקר עלו חמש עמדות מרכזיות, שהשתיים הראשונות שבהן חולקו כל אחת לשתי תת-עמדות נפרדות. ניתוח התפלגותן של התפיסות הרווחות בציבוריות הישראלית מצביע על כך שקיימת שונות מעניינת בין העיתונים השונים. בולטות העמדות משתנה מעיתון לעיתון, דבר שהיה צפוי נוכח ההבדלים המהותיים באוריינטציה הפוליטית והאידיאולוגית של העיתונים השונים. התפיסות שעלו בניתוח הנתונים הן:

1- התפיסה הראשונה - התכחות לנכבה והתייחסות אליה כהמצאה תעמולתית וזיוף היסטורי.

1א- התכחות לעצם אירועי 1948 כנכבה. (הארץ - 4, ידיעות אחרונות - 2, ישראל היום - 9).

1ב- הנכבה היא המצאה תעמולתית ושכתוב ההיסטוריה. (הארץ - 9, ידיעות אחרונות - 3, ישראל היום - 9, מעריב - 5, המודיע - 2).

2- התפיסה השנייה - התכחות לאחריות לנכבה ולא לעצם התרחשותה.

2א- הפלסטינים אשמים במצבם. (הארץ - 12, ידיעות אחרונות - 1, ישראל היום - 3, מעריב - 4, המודיע - 0).

2ב- הנכבה היא תוצאות של מלחמה שנכפתה על ישראל. (הארץ - 13, ידיעות אחרונות - 3, ישראל היום - 1, מעריב - 0, המודיע - 5).

3- התפיסה השלישית - הנכבה היא התרחשות טרגית הנמשכת עד ימינו.

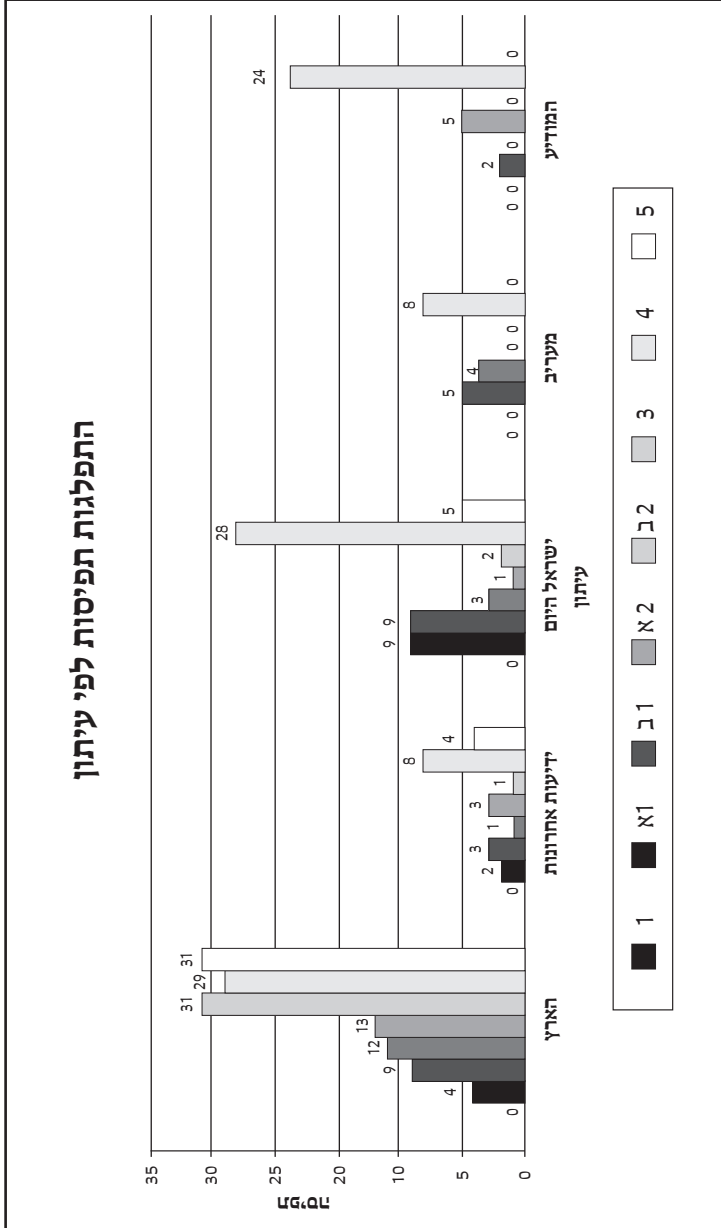
(הארץ - 31, ידיעות אחרונות - 1, ישראל היום - 2, מעריב - 0, המודיע - 0).

4- התפיסה הרביעית - הנכבה היא איום ממושך שמטרתו דה-לגיטימציה של ישראל. (הארץ - 29, ידיעות אחרונות - 8, ישראל היום - 28, מעריב - 8, המודיע - 24).

5- התפיסה החמישית - הנכבה היא זיכרון קולקטיבי שצריך לכבד.

(הארץ - 31, ידיעות אחרונות - 4, ישראל היום - 5, מעריב - 0, המודיע - 0).

תרשים 1

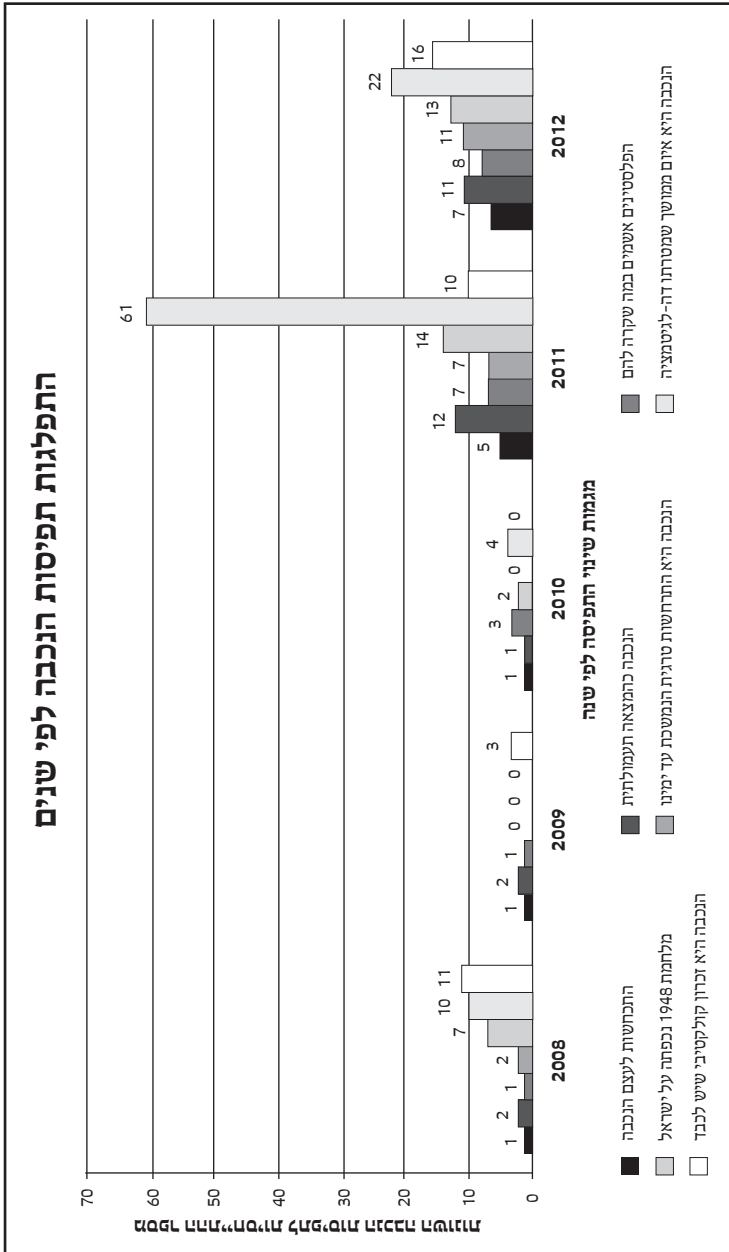

הנכבה הפלסטינית בציבוריות הישראלית: על תצורות ההתכחשות והאחריות

כפי שאפשר לראות מטרשים 1, התפיסה הדומיננטית בנתונים הכלליים והבאה לידי ביטוי בכל העיתונים היא תפיסה 4, המשקפת איום ממושך שמטרתו דה-לגיטימציה של ישראל. בולטותה של תפיסה זו איננה מפתיעה נוכח המתקפה הציבורית והדיפלומטית על זיכרון הנכבה, שהפך לטקס שנתי ועומד בבסיס המחאה נגד מדיניות הכיבוש של ישראל וחוסר המחויבות המעשית שלה למימוש חזון שתי המדינות. אמנם בעיתון **הארץ**, בניגוד לכל העיתונים האחרים, אין זו התפיסה הבולטת, אך היא קרובה להיות הבולטת ביותר. יש לזכור שמדובר בעיתון שעל אף היותו משקף תפיסת עולם ציונית, הוא עיתון שמאלני, בעל מחויבות לסיום הכיבוש והקמת מדינה פלסטינית עצמאית לצדה של מדינת ישראל. הבולטות של התפיסה הרואה בנכבה איום ממושך שמטרתו דה-לגיטימציה של ישראל קשורה לדגש ההולך וגדל במאבק הדיפלומטי הציבורי הישראלי כנגד מאמצי החרם, שהלכו והתחזקו בשנים האחרונות. זוהי עמדה שמבליטה את המשבר המוסרי שהציונות וממשלת ישראל נתקלות בו בכל הנוגע להצדקתן העצמית. היא משקפת סכנה לעמידות המדיניות הישראלית בפני הטענה הפלסטינית המרכזית שלפיה הפרויקט הציוני בכללותו הוא פרויקט קולוניאלי, שאיננו מסתפק במימון זכות ההגדרה העצמית של אזרחי ישראל היהודים, אלא חותר למחוק את הקשר ההיסטורי של הפלסטינים עם מולדתם. כמו כן, תפיסת הנכבה כאיום ודה-לגיטימציה של ישראל נועדה לגייס את דעת הקהל הישראלית ולעצב את מודעות הציבור הישראלי למאבק בביטוי המרכזי ביותר של הפלסטיניות: זיכרון הנכבה. עמדה זו מצטרפת לבולטותן של התפיסות הרואות את הנכבה כהמצאה תעמולתית ושכתוב ההיסטוריה על ידי הפלסטינים וכתוצאות של מלחמה שנכפתה על ישראל. החיבור בין עמדות אלה מלמד על מכלול העמדה הציבורית הישראלית, אשר מתכחשת לאמיתות האסון שחווי הפלסטינים במהלך 1948 ולאחריות הישראלית לאסון זה. תפיסות אלה מגיעות להשלמה אם מצרפים אליהן את התפיסה המייחסת לפלסטינים אחריות למה שהתחולל בארצם ולהם במהלך מלחמת 1948. במילים אחרות, יש כאן שתי עמדות בסיסיות שאינן בהכרח קוהרנטיות. העמדה הראשונה מתכחשת לעצם קיומה של הנכבה, והעמדה השנייה מתכחשת לאחריותה של ישראל למה שאירע לפלסטינים.

אפשר לראות דיכוטומיה חדה בין התפיסה הבולטת שבעיתון **הארץ** לבין אלה שבעיתונים **מעריב** ו**המודיע**. בעמדתו של עיתון **הארץ** משתקפות

תרשים 2

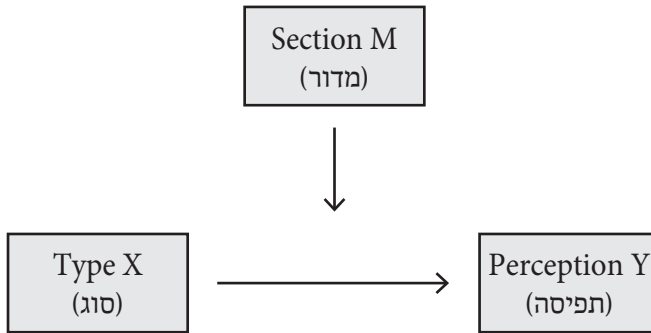
הנכבה הפלסטינית בציבוריות הישראלית: על תצורות ההתכחשות והאחריות

בבולטות שתי תפיסות: התפיסה מספר 3, הרואה את הנכבה כהתרחשות טרגית הנמשכת עד ימינו, והתפיסה מספר 5, הרואה את הנכבה כזיכרון קולקטיבי שצריך לכבד, גם ללא התחייבות לקבל אחריות ישירה לו. עמדות אלה מגיעות לשיעור של 50% מהמאמרים והכתבות שפורסמו בעיתון הארץ. לעומת זאת, שתי העמדות הללו אינן מופיעות כלל בעיתונים מעריב והמודיע ומופיעות בצורה מינורית ביותר בעיתונים ישראל היום וידיעות אחרונות. ממצא זה מצביע על עומק ההתכחשות הישראלית לא רק לעצם התרחשות הנכבה, אלא גם לעצם הלגיטימיות של זיכרונה הקולקטיבי בקרב הפלסטינים.

כפי שעולה מתרשים 2, קיימת שונות בין בולטות התפיסות השונות לאורך שנים. בשנים 2009 ו-2010 הייתה ההתייחסות המועטה ביותר לנכבה ולאירועים הקשורים לציונה. לעומת זאת, השנים 2011 ו-2012 הן הבולטות ביותר מבחינת כמות ההתייחסויות לנכבה ולאירועים הקשורים לציונה כחלק מהזיכרון הפלסטיני. במדד השונות לפי שנים אפשר לראות שהשונות הגבוהה ביותר נמצאת בשנת 2011, שם התפיסה הרואה בנכבה איום ואמצעי דה-לגיטימציה מיוצגת על ידי 61 מקרים, לעומת התפיסה הנגדית, הרואה בנכבה אירוע טרגי הנמשך עד ימינו, המיוצגת ב-14 מקרים בלבד. ניגודיות זו מצביעה על המתח הקיים בציבוריות הישראלית בנוגע לנכבה והדומיננטיות של התפיסה הרואה בנכבה איום.

כדי להעמיק את הבנתנו בדבר מאפייני הסיקור והתפיסות כלפי אירועי הנכבה בתקשורת הכתובה בישראל, עשינו שימוש בשלושה מדדים מרכזיים: סוג העיתון, המדור והתפיסה בנוגע לאירועי הנכבה. השערת המחקר המרכזית היא שסוג העיתון (X) יוביל לסוג התפיסה (Y) כלפי אירועי הנכבה במיתונו של המדור (M) שבו הופיע המאמר. השערה זו הועלתה נוכח התפלגות הנתונים הבסיסית, הממחישה שקיימים סוגים שונים של עיתונים הממוקמים על הספקטרום שבין עיתון שמאל ועד עיתון ימין מובהק, כאשר בתווך נמצאים עיתונים בעלי אוריינטציה מתונה יותר. לצורך בחינת קשר זה פיתחנו מודל תיאורטי, כפי שמומחש להלן.

מודל תיאורטי

טענה מרכזית במחקר היא שסוג המדור ממתן את הקשר שבין סוג העיתון ובין התפיסה כלפי אירועי הנכבה. על מנת לבחון את השפעת המשתנה הממתן על הקשר שבין סוג העיתון לתפיסה נעשה במחקר זה שימוש בתוכנות הסטטיסטיות SPSS ו-PROCESS, אשר בוחנות בצורה הטובה ביותר את המודל וההשערות המוצגים במחקר. לצורך המחקר נעשו ניתוחים בסיסיים - ממוצע, סטיית תקן ושכיחויות - בתוכנת ה-SPSS על מנת לבחון את הדגימה לעומק, לרדת לבסיסן של התוצאות ולהגיע להבנה של הבניית הקורלציות בין המשתנים במחקר. לשם בדיקת הטיעונים המרכזיים במחקר נערך מהלך של אינטראקציה בין סוג העיתון לסוג המדור ונבחנה השפעתה של האינטראקציה על המשתנה התלוי, סוג התפיסה. כדי ליצור את האינטראקציה נעשה שימוש בתוכנת ה-PROCESS. התוכנה בחנה את תפקידו של המשתנה הממתן, סוג המדור, אל מול הקשר שבין המשתנה הבלתי תלוי, סוג העיתון, ובין המשתנה התלוי, סוג התפיסה.

ניתוח של משתנים ממתנים יכול להיעשות דרך האבחון הסטטיסטי של המודלים שמציגה תוכנת ה-PROCESS (Hayes and Preacher, 2012). מודל מסוג זה מאפשר את השפעתם של קשרים ישירים ובלתי ישירים של משתנה בלתי תלוי (X) על המשתנה התלוי (Y) דרך משתנה מתווך אחד או יותר (M) או דרך משתנים ממתנים (W \ V). כאשר קיימות ראיות למיתון של ההשפעה של X על Y, אפשר לומר כי המשתנה הבלתי תלוי משפיע על המשתנה התלוי דרך משתנה ממתן, והקשר בין השניים תלוי במגמתו (העולה או היורדת) של המשתנה הממתן (Muller and Hancock, 2007).

הנכבה הפלסטינית בציבוריות הישראלית: על תצורות ההתכחשות והאחריות

לשם בחינת ההשפעות במחקר זה, מהותו של הקשר בין סוג העיתון ובין התפיסה, נעשה שימוש במודל מספר 1 מתוך תוכנת ה-PROCESS (נספח סטטיסטי של תוכנת ה-SPSS). מטרתו של המודל הנבחר לבחון את הקשר הבלתי ישיר בין סוג העיתון (X) ובין התפיסה כלפי אירועי הנכבה (Y) דרך המיתון של סוג המדור (M). את המודל התיאורטי אשר מתאר השפעה מותנית של סוג העיתון על התפיסה כלפי אירועי הנכבה ניתן להדגיש על ידי המשוואה הבאה:

$$b_3M + Y = b_1$$

משוואה זו מציגה למעשה את האינטראקציה אשר בונה את משוואת הרגרסיה של המודל. המשוואה משקפת את השפעתו של סוג העיתון (X) על התפיסה (Y) דרך מיתונו של משתנה סוג המדור (M). המשוואה בנויה משני קשרים מרכזיים. הקשר הראשון (b_1) מייצג את הקשר הישיר בין המשתנה הבלתי תלוי (סוג עיתון) ובין המשתנה התלוי (תפיסה). הקשר השני (b_3) מייצג את הקשר בין האינטראקציה שבין סוג עיתון למדור (XM) כפול המשתנה הממתן (M), סוג המדור. חיבור של שני הקשרים הללו נותן את התוצאה של המשתנה התלוי במחקר, סוג התפיסה כלפי מאורעות הנכבה.

כפי שאפשר לראות בטבלה 1, העיתון שרוב הכתבות שבתוכו עסקו בידיעות הקשורות לאירועי הנכבה הנו עיתון **הארץ** ($M=1.4$, $SD=0.8$). המדורים שבהם הופיעו רוב הידיעות על אירועי הנכבה בכלל העיתונים הנם מדורי **החדשות והדעות** ($M=5.6$, $SD=0.24$). התפיסות הרווחות בחמשת העיתונים כלפי אירועי הנכבה הן: **הפלסטינים אשמים ותוצאה של מלחמה** ($M=2.3$, $SD=0.53$).

טבלה 1. סטטיסטיקה תיאורית

	M	SD	T	P
Type of Newspaper	1.4	.88	1.4	<.005
Section	5.6	.24	-	<.005
Perception	2.3	.53	-12.24	<.005

כדי לבחון את טיב הקשר בין המשתנים במחקר נבחנו הקורלציות ביניהם

(טבלה 2). המודל המחקרי מניח כי קיימת שרשרת סיבתית בין המשתנים: סוג המדור ממתן את הקשר בין סוג העיתון ובין התפיסה כלפי אירועי הנכבה. הקורלציות שנבדקו חושפות שהקשר בין סוג העיתון לסוג המדור הנו מובהק (-0.26). מתקיים קשר מובהק בין סוג העיתון ובין המשתנה הממתן, תפיסה כלפי אירועי הנכבה (0.80). הקשר האחרון, אשר נמצא מובהק גם הוא, הנו הקשר בין סוג המדור ובין התפיסה כלפי אירועי הנכבה (-0.18).

טבלה 2. קורלציות בין משתני המחקר

Variables	1	2	3
Type of Newspaper	-	-	-
Section	-.26**	-	-
Perception	.80**	-.18**	-

המחקר בחן את הקשר הבלתי ישיר בין סוג העיתון ובין התפיסה כלפי אירועי הנכבה על ידי מיתונו של סוג המדור שבו נמצאת הכתבה בעיתון. טבלה 3 מציגה את הקשר הישיר והבלתי ישיר בין המשתנה הבלתי תלוי ובין המשתנה התלוי ואת תפקידה של האינטראקציה בקשר בין השניים. כפי שאפשר לראות, כדי להוכיח את קיומו של המשתנה הממתן, סוג מדור, נשלל הקשר הישיר בין סוג עיתון ובין התפיסה כלפי אירועי הנכבה. במילים אחרות, הקשר הישיר בין המשתנה התלוי ובין המשתנה הבלתי תלוי נמצא לא מובהק, בעוד סוג המדור נמצא בקשרים מובהקים הן עם סוג העיתון והן עם התפיסה כלפי אירועי הנכבה. זאת ועוד, השפעתה של האינטראקציה בין סוג העיתון ובין המדור על התפיסה נמצאה מובהקת גם היא.

נמצא כי הקשר הישיר בין סוג העיתון ובין התפיסה כלפי אירועי הנכבה אינו מובהק. (b=.50, p=.17) עם זאת, האינטראקציה בין סוג העיתון ובין המדור (טבלה 3) הראתה קשר מובהק לתפיסה כלפי אירועי הנכבה (b=.02, p=.00). התוצאות הכמותניות מעידות על כך שסוג העיתון משפיע על התפיסה כלפי אירועי הנכבה דרך מיתונו של סוג המדור שבו מופיעה הכתבה או הידיעה. במילים אחרות, כאשר מדובר במדור חדשותי או במאמרי דעה תהיה השפעתו של סוג העיתון על התפיסה כלפי אירועי הנכבה חזקה יותר.

טבלה 3. קשר ישיר בין המשתנים (סוג עיתון ומדור)

Predictor	B	Se	t	P
	Perception			
Type of Newspaper	.50	.74	.07	.17
Type of Newspaper * Section (Interaction)	.02	.05	.04	.00

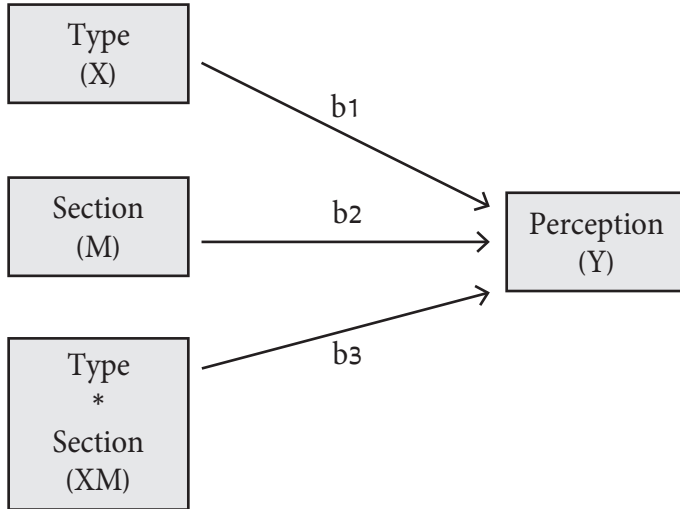
כפי שראינו בטבלאות הקודמות, תוצאות המחקר מבהירות כי לא קיימת השפעה ישירה של המשתנה הבלתי תלוי (סוג העיתון) על המשתנה התלוי (תפיסה כלפי אירועי הנכבה). המדור משמש כמשתנה ממתן, והוא שיוצר את הקשר המסוים בין המשתנה הבלתי תלוי ובין המשתנה התלוי. המשתנה הממתן מציג קשרים בלתי ישירים בין שני המשתנים בנקודות של ערכים מסוימים של המשתנים (טבלה 4).

טבלה 4. השפעתו של המדור (משתנה ממתן) על הקשר שבין המשתנה הבלתי תלוי והתלוי

Section	Effect	Se	T	P
0.55	-0.02	0.4	-0.52	0.59
1.27	-0.80	0.3	-0.26	0.79
1.99	0.70	0.5	0.12	0.89

אפשר לראות כי כאשר המדור נמצא בנקודה 1.27 (התוצאה הממוצעת בין הטווח העליון לתחתון), מידת האפקט של משתנה המדור כממתן בין סוג העיתון לסוג התפיסה הנה בעל השפעה ממתנת של -0.80. תוצאה זו הנה מובהקת, שכן תוצאת ה-P-Value עומדת על 0.79. במילים אחרות, המדור אחראי למיתון הקשר שבין סוג העיתון ובין סוג התפיסה ביחס לאירועי הנכבה. ככל שידיעות רבות יותר יתפרסמו במדורי החדשות והדעות, כך סוג התפיסה יצביע על "הפלסטינים אשמים" ו"תוצאה של מלחמה".

מודל סטטיסטי

ניתוח איכותי - תפיסות הנכבה בציבוריות הישראלית

אחת השאלות המרכזיות והחשובות בבואנו לעסוק בנכבה נוגעת לאופני תפיסתה של הנכבה בציבוריות הישראלית. חשוב לציין כבר בשלב זה שמדובר בפרספקטיבות שונות, הגם שהן אינן מבטלות או מוציאות זו את זו. פרספקטיבה בהקשר זה היא מה שמארגן אצלנו את הכרת העולם החברתי שמסביבנו ואת הבנתו (Connolly, 1973-74: 13). פרספקטיבה קשורה לאוסף של "הנחות יסוד או ציפיות ביחס לפעילות 'הנורמלית' של החברה והעולם הפוליטי, כמו גם מונחי יסוד מגובשים יחסית, אשר מספקים את המדיום שדרכו פרשנותנו את המציאות מתבצעת" (שם: 13). לכן, בחינת הפרספקטיבות המרכזיות על הנכבה אינה חשובה רק לתיאור התפיסות הרווחות בציבוריות הישראלית, אלא גם מסייעת בהבנת הנחות היסוד המובלעות בתפיסות השונות והמניעים התומכים בתפיסה כזו או אחרת.

חשוב להבהיר שבמסגרת כל פרספקטיבה יכולות להתקיים יותר ממסגרת מדיה אחת. מסגרת מדיה משמעה בהקשר זה הוא היחס האנליטי והערכי למושא ההתבוננות, המכיל סלקציה של אלמנטים מסוימים ממוציאות מורכבת

הנכבה הפלסטינית בציבוריות הישראלית: על תצורות ההתכחשות והאחריות

והדגשתם בצורה הטומנת בחובה יצירת עדיפות של משמעויות מסוימות על חשבון אחרות, הצדקות ליחס מוגדר למציאות זו והמלצות מוסתרות לצורת פעולה רצויה או עדיפה ביחס לאותה מציאות (Entman, 1989; Gamson et al., 1992; Dearing and Rogers, 1996). חשיבות העמידה על מסגרות המדיה נובעת מהרצון להצביע על האופן שבו עמדות מסוימות מקודמות בשיח התקשורתי על חשבון אחרות.

מהתבוננות מעמיקה בשיח הישראלי הנוגע לנכבה עולות כמה פרספקטיבות שבהן היא נתפסת, מובנת ומוערכת. פרספקטיבות אלה אינן עקיבות וקוהרנטיות זו ביחס לזו, ולעתים אף מנוגדות, כפי שימחישו הממצאים שלהלן. חשיבות העמידה על הפרספקטיבות השונות משתקפת ברצון להציב סוג של מראה אל מול הציבוריות הישראלית ולהצביע על צורות ההסתכלות השונות על מה שהתחולל לפלסטינים בעקבות מלחמת 1948. נוכח זאת, הממצאים יאורגנו לפי התפיסה הדומיננטית שהם משתייכים אליה. תפיסות אלה נגזרו מהתכנים של המאמרים שנכנסו למדגם. אמנם אין בהן כדי למצות את כל התפיסות האפשריות, אך לא יהיה מוגזם לומר שהן מייצגות את התפיסות הרווחות בשיח הציבורי הישראלי בכללותו.

אם כן, חשיבותן של התפיסות הללו בכך שהן משקפות את המרחב התודעתי הישראלי בכל הנוגע לנכבה ודרכי ההתמודדות אתה במישור הציבורי והרשמי. חשיבות התודעה הציבורית ביחס לנכבה היא בכך שתודעה זו משקפת את תהליכי הסוציאליזציה הפוליטיים שהציבור הישראלי עובר וגבולות ההתמודדות האפשרית עם אירוע זה. הכוונה לבצע ניתוח תוכן איכותני קלאסי של ממצאים בצירוף ניתוח בשלבים המשכיים (שקדי, 2003), ניתוח ממפה יאפשר הצגת הממצאים והסקת תובנות ביחס למסרים המועברים בטקסט, ההקשר שלהם והנמענים של המסר (Weber, 1985; Krippendorff, 1980); (באואר, 2011). רוב ממצאי המחקר יוצגו בצירוף הסברים תמציתיים בלבד, שיסייעו להבנת ההקשר שבו נאמרים הדברים ומשמעויותיהם האפשריות.

התפיסה הראשונה - התכחשות לנכבה וראייתה כהמצאה תעמולתית וזיוף היסטורי

תפיסה זו רווחת מאוד בשיח התקשורתי הישראלי, והיא באה לידי ביטוי בהתכחשות מלאה לעצם קיומה של נכבה בעבר. את העיסוק בנכבה המתקיים

בשיח זה אפשר לחלק לשני מחנות מרכזיים. בעוד הראשון מתכחש לעצם האירועים של הנכבה ומסתפק בביסוס ההתכחשות, השני מדגיש את היות הנכבה המצאה פלסטינית וזיוף היסטורי. זוהי עמדה הרואה בנכבה המצאה תעמולתית פלסטינית שנועדה להתגבר על החולשה הצבאית הערבית ולספק אמצעי מוצלח יותר להבסת ישראל, או לחלופין כזו שמטרתה להביך את ישראל במלחמת התעמולה שמנהלים הפלסטינים כדי להביא לדה-לגיטימציה שלה. המחזיקים בעמדה זו נאבקים כמובן בזיכרון הנכבה ומאיצים בהנהגה הישראלית להישמר מפשרות עם הזיכרון הפלסטיני המוצג כשקרי ומסוכן. לפי זאת, מטרת זיכרון הנכבה היא הבכת ישראל והטלת האחריות למצוקות הפלסטיניות על כתפיה.

א- התכחשות לעצם אירועי 1948 כנכבה

עמוס כרמל מבטא עמדה כזו במאמרו "ארץ ישראל לא פלסטינה", שהתפרסם ב-**ידיעות אחרונות** ב-4.5.2010. כרמל כותב:

"בניגוד למה שכתב הרצל ב'אלטנוילנד', שפתה השוטפת שלמדינת היהודים היא עברית. יש אפילו טענה שתחיית העברית מילאה תפקיד מרכזי בכינון העצמאות הישראלית והזהות הישראלית ובשפה העברית. הארץ שהרצל ביקר בה לפני 112 שנים היא ארץ ישראל, לא פלשתינה. בשפה העברית, ובכל המטען ההיסטורי שלנו. 'וחרש לא יימצא בכל ארץ ישראל', נכתב בספר שמואל א' הרבה לפני שהקיסר הרומי אדריאנוס דיכא את מרד בר כוכבא או הקים את הפרובינציה 'סוריה פלסטיניאה' לזכר הפלשתים. ארץ ישראל, לא פלשתינה, הייתה זו שהזינה את כל גלי העלייה היהודית לארץ ואת כל השאיפות להקים כאן ריבונות יהודית. אפילו אחד העם, שהסתייג מריבונות כזאת והסתפק ב'מרכז רוחני', הכתיר שני מאמרים מפורסמים שלו (ב-1891 וב-1893 - לפני הביקור של הרצל בארץ) בשם 'אמת מארץ ישראל'. לא עלה על דעתו לקרוא להם 'אמת מפלשתינה'. מאוחר יותר, כאשר פורסמה הצהרת בלפור (ב-1917), היה ברור לחלוטין שהנוסח העברי שלה מדבר על 'בית לאומי לעם היהודי בארץ ישראל'. כאשר הוקם שלטון המנדט הבריטי בארץ, נאבקה התנועה הציונית קשות על כך ששמו העברי יהיה 'ארץ ישראל' ונאלצה להסתפק בפשרה הרחוקה 'פלשתינה (א"י)' [...] לא במקרה נפתחה הכרזת העצמאות במילים

הנכבה הפלסטינית בציבוריות הישראלית: על תצורות ההתכחשות והאחריות

'בארץ ישראל - ולא בפלשתינה- קם העם היהודי'. לא במקרה מצוין בה 'מתן תוקף בינלאומי לקשר ההיסטורי שבין העם היהודי לבין ארץ ישראל', לא בפלשתינה. לא במקרה מופיע בהמשך ההכרזה הזאת הצירוף 'הקמת מדינה יהודית בארץ ישראל - היא מדינת ישראל'. מי שדאג לכך קבע בביורר שמדינת ישראל וארץ ישראל אינם מושגים זהים [...] מסיבה ברורה, שרבים מנסים להשכיח. הרצל שמוצג ב-2010 בדרך לביקור 'בפלשתינה' תואם להפליא את ההצגה של התנועה הציונית כגוף קולוניאליסטי הפולש בחסות האימפריאליזם האירופי לארץ זרה. הרצל כזה יכול לסייע לטיפוח הרעיון שהמדינה הזאת היא בסך הכל מפעל צלבני שנידון מראש לרקב וקריסה. לכל מי שחושב אחרת כדאי לזכור ולהזכיר שהרצל דיבר וכתב וחשב - אמנם בגרמנית - על מדינת היהודים הלגיטימית בארץ ישראל".

מאמצי ההתמודדות הישראלית עם התעמולה הפלסטינית לא תמיד מצליחים, כפי שנטען במאמר המסקר את אתר ואללה "ליברמן והנכבה", שהתפרסם ב-**ישראל היום** ב-20.5.2011. לטענתו:

"הביטוי חרב פיפיות מעולם לא היה הולם ורלוונטי יותר בכל הנוגע למאמצי ליברמן והימין בשנה האחרונה לחוקק חוקים ולגזור שתיקה כפויה על נושא הנכבה הפלשתינית. הדיונים והעיסוק בנושא אותם חוקים העלה את המושג, שהיה זר ולא מוכר לחלק גדול מהיהודים הישראלים, מעל לפני השטח ועורר את סקרנותם [...] ההתארגנויות בפייסבוק מצד קבוצות ברחבי העולם הערבי לקראת יום הנכבה השנה זכו לסיקור מידתי בתקשורת המרכזית וללא מעט קבוצות נגד באותה פלטפורמה. ואז הגיע היום המדובר בתחילת השבוע הנוכחי, ו"נכבה" הפכה למילה הכי שגורה בפיו של כל ישראלי. היא הקיפה אותו מכל עבר, לא רק מטאפורית או תקשורתית. הסורים באמת היו על הגדרות, אותו מונח קמאי מימי מלחמות הקיום - ששת הימים ויום הכיפורים - הפעם לא עם טנקים ומכונות ירייה, אלא עם דגלי פלשתיין, סוריה וגרונות ניחרים".

מכתב למערכת שהתפרסם בעיתון **הארץ** ב-9.5.2011, פרי עטו של פרופ' משה ציפור מרחובות, ממחיש את קיומה של עמדה זו בקרב הציבור הרחב. פרופ' ציפור אומר במכתבו:

"בימים הקרובים יתחילו לפטפט הרבה על ה'נכבה' ועל הכרה בתחושות הלגיטימיות של הערבים. עלינו להילחם בזה, באמצעות עקירת השימוש במונח המבטא את ה'נרטיב' הערבי. נרטיב זה אינו מזכיר אפילו במלה אחת, שה'נכבה' היא תוצאה של המלחמה שכפו עלינו בניסיון להשמיד את היישוב היהודי - ולדאבונם נכשל. עלינו להחליף את המונח הזה, שהציבור בישראל אימץ. במקומו יש לומר, שהערבים מציינים את 'יום המפלה', שהם מכנים 'נכבה', המבטא את כישלון ניסיונם להשמיד את מדינת היהודים".

ב- הנכבה כהמצאה תעמולתית ושכתוב ההיסטוריה

עמדה כזו חוזרת על עצמה ביתר שאת במאמרו של רונן שובל "מחדל הנכבה בתל אביב", שהתפרסם ב-הארץ ב-15.5.2012. שובל טוען שהנכבה היא המצאה תעמולתית פלסטינית, שמטרתה המרכזית היא המאבק בישראל. לדעתו:

"במשך 64 שנות עצמאותה ניסה האויב הערבי-המוסלמי שוב שוב לחסל את מדינת ישראל [...] מי שאשם בשערוריית הפגנות הנכבה באוניברסטת תל אביב הם לא הערבים. הערבים פועלים בהתאם למסורת הפוליטית שלהם [...] - לחסל אותנו [...] כסף זר, של מדינות וקרנות בינלאומיות, מגיע לשורה של ארגונים שמייצרים 'פיגועי תעמולה'".

עמדתו של שובל משקפת את עמדת הימין הלאומני בישראל, אשר לא זו בלבד שהוא מתכחש לנכבה ולמאורעותיה, אלא גם מבקש למנוע את אזכורה והזכרתה במרחב הציבורי הישראלי. הוא מכנה אזכור כזה בשם "פיגוע תעמולה", ומבקש להקנות בכך לזיכרון הפלסטיני דימוי שלילי, שיש בו כדי לחסל בני אדם מהצד הישראלי.

גם בן דרור ימיני תורם את חלקו לעמדת ההתכחשות לנכבה והטלת האחזיות לכל מה שהתרחש ב-1948 על הפלסטינים ושאר הערבים. במאמר שכותרתו נבחרה בקפידה ובתחכום רב - "האפרטהייד הערבי" - שהתפרסם בעיתון מעריב ב-13.5.2011 ימיני כותב:

"הסיפור התחיל כמובן בשנת 1948, ימי קרות ה'נכבה' הפלסטינית.

הנכבה הפלסטינית בציבוריות הישראלית: על תצורות ההתכחשות והאחריות

באותן שנים גירוש וחילופי אוכלוסיות היו הנורמה המקובלת. עשרות מיליונים עברו את החוויה הקשה. כולם הפכו לפליטים. היו בהם פולנים, הודים, פקיסטנים, אוקראינים, רומנים, גרמנים, יהודים וערבים. 20 מיליון באירופה בלבד בין השנים 1945 ל-1951. עד סוף 1960 זכו כל הפליטים, מהגלים שנוצרו לאחר מלחמת העולם השנייה, להתאזרחות ולהשתלבות במדינות שאליהן הגיעו. למעט קבוצה אחת: הפלסטינים. כל דיון בסכסוך הישראלי-ערבי מעמיד במרכז את סוגיית 'הנכבה'. האצבע המאשימה מופנית כלפי ישראל, על שגירשה את הפליטים והפכה אותם לאומללים. השקר הזה הפך לנחלת רוב אנשי האקדמיה והמדיה העוסקים בנושא. במאמרים קודמים על סוגיית הפליטים כבר הבהרנו שאין שום ייחוד בעניין זה לסכסוך הישראלי-ערבי. ראשית, מדינות ערב סירבו לקבל את הצעת החלוקה ופתחו במלחמת שמד עם מדינת ישראל, שבקושי קמה. כל התקדימים בתחום זה מגלים שמי שפותח במלחמה, ועוד בהצהרות השמדה, משלם על כך מחיר [...] בעשרות השנים האחרונות טופח שוב ושוב השקר על אחריות ישראל למצוקת הפלסטינים. כך שכדאי להעמיד דברים על דיוקם. הפלסטינים עברו חוויה קשה של עקירה ופליטות. חלקם ברחו. חלקם גורשו. אך חוויה מעין זו, נאמר שוב, עברו עשרות מיליונים. ההבדל נעוץ בכך שכל עשרות המיליונים האחרים נקלטו במדינות שאליהן הגיעו. לא כך ערביי פלסטינה המנדטורית. הם עברו מסלול ייסורים של דיכוי, התעללות, שלילת זכויות. זה היה מעשה ידי מדינות ערב, שהחליטו להנציח אותם במצבם [...] 'זכות השיבה', שהיא בעיקר המצאה תעמולתית, הפכה לדרישה האולטימטיבית. מאחורי הדרישה הזאת הסתתרה, ועדיין מסתתרת, כוונה אחת ויחידה: חיסול מדינת ישראל. שר החוץ המצרי, מחמוד סלאח א-דין, הבהיר ב-1949 ש 'הדרישה לזכות השיבה נועדה למעשה להשיג את המטרה של חיסול ישראל'."

אורי שני, במאמרו "הכישלון שלהם" שהתפרסם ב-הארץ ב-26.5.2011, מדגיש גם הוא עמדה זו. שני טוען:

ב-1948 פתחו צבאות ערב במלחמה במטרה להשמיד את מדינת ישראל שזה עתה קמה, המלחמה הסתיימה בניצחון של ישראל [...] מן הראוי שלא לאמץ את הכינוי 'נכבה' (אסון) [...] יש לכנות זאת כישלון.

או יותר פירוט - כישלון של תוקפן בנסיון להשמיד עם".

במאמרו "חידקים של שנה עצמית" כותב אראל סג"ל ב-**מעריב**

ב-16.5.2012:

"אין מחלוקת כיערביי ארץ ישראל חוו אסון בסוף שנות ה-40 של המאה ה-20, הנכבה בלשונם. אך מיתוס הנכבה הינו הונאה חסרת תקדים שמטרתה שכתוב ההיסטוריה. על פיה, התוקפן הפך לקורבן, המגן מפני טבח לפושע מלחמה. הנכבה היא שקר שאויבים מבית ומחוץ עושים בו שימוש במטרה לערער על צדקת הדרך ולהכנת הקרקע לחורבנה של מדינת היהודים [...] ה-15 במאי הוא התאריך שבו מציינים הערבים את יום הנכבה. ה-15 במאי 1944 הוא היום שבו החל שילוחם של חצי מיליון מיהודי הונגריה לאושוויץ. זו מורשתו של המופתי חאג' אמין אל חוסייני, מנהיג הלאומיות הערבית בא"י [...] המופתי, שנושא באחריות למניעת בריחת יהודים מאירופה בשלהי המלחמה והיה בין הגורמים המרכזיים שדחפו לחיסול יהדות הונגריה; המופתי שקרא ברדיו הגרמני: 'הרגו את היהודים בכל מקום שאתם מוצאים אותם - למען אלה, ההיסטוריה והדת'; המופתי, שביקש לשכנע את היטלר להשמיד את היהודים שהתגוררו בא"י ובמזרח התיכון ואף דאג להקמת כוח מיוחד של האס-אס שנקרא 'איינזצגרופה מצרים', במטרה לבצע את ריכוז יהודי א"י במחנה ריכוז סמוך לג'נין כדי לחסלם [...] באופן לא מפתיע, חלק גדול ממארגני פסטיבל הנכבה הם אנשי חד"ש, צאצאיהם הרוחניים של אנשי המפלגה הקומוניסטית בפלסטינה, הפק"פ. באחד במאי 1936, בעיצומו של המרד ערבי הגדול (בו תמך הפק"פ שהתנגד כמובן לריבונות יהודית בא"י), בא איתם חשבון ברל כצנלסון. לא איש ימין זב ריר, אלא אחד ממנהיגי הדגולים של מפלגת העבודה".

ציטוטים אלה הם רק חלק מסדרה ארוכה הרבה יותר של התכחשויות והטפות שנהא נגד עצם השימוש במושג נכבה, משמעויותיו והשלכותיו. כפי שאפשר לראות, פרספקטיבת ההתכחשות איננה בהכרח מונוליתית, אך היא בהחלט קוהרנטית מבחינת התכחשותה לקיומה של הנכבה או לייחוס אחריות כלשהי לישראל בנוגע אליה.

התפיסה השנייה – התכחות לאחריות לנכבה

ולא לעצם התרחשותה

תפיסה זו רואה בנכבה אירוע היסטורי שהתרחש בשנים 1947-1949 ואינו אמור להיות רלוונטי לימינו. זוהי תפיסה היסטורית, המציגה את עצמה כאילו הייתה עמדה אובייקטיבית ביחס לעבר ההיסטורי. לפי עמדה זו, הנכבה היא אירוע שככל שיהיה טרגי, הוא התרחש לפני 65 שנים, הרלוונטיות שלו נובעת מכך שהוא ממחיש את האחריות הפלסטינית למאורעות הנכבה ואין להטיל בגינו אחריות כלשהי על ישראל. הנכבה היא תוצאה של מלחמה, וכפי שידוע ומקובל בחוק הבינלאומי – במלחמה כמו במלחמה, האחריות לתוצאותיה איננה נופלת בהכרח על המנצח. עמדה זו מקפלת בתוכה הנחות יסוד מרכזיות חשובות, שהעיקריות שבהן:

א- הם אשמים במצבם

הנכבה היא אירוע שהתרחש בעבר הרחוק. אין ולא צריכה להיות לו השפעה על המתרחש היום, פרט לכך שהוא ממחיש את אשמתם של הפלסטינים במה שהתרחש אז. גם אם התרחשה בשנת 1948 טרגדיה שהביאה לחורבן החברה הפלסטינית, האשמה מוטלת על מנהיגיהם ועל מדינות ערב. אלה לא השכילו לקבל את תכנית החלוקה, ניסו למנוע את הקמתה של מדינת ישראל ולאחר תבוסתן לא יישבו את הפליטים הפלסטינים, ששילמו את מחיר הטעות האסטרטגית שלהן. עמדה זו מדגישה אף את הצורך לנצל את זיכרון הנכבה לצרכים אסטרטגיים ישראליים. לפי עמדה זו, אם יש לפלסטינים טענות כלשהן על מר גורלם, הם צריכים להפנותן למנהיגיהם ולמדינות ערב. מדינת ישראל איננה נתפסת כאשמה או אפילו אחראית בגין העובדה שהפלסטינים נסו על נפשם במהלך מלחמה שישראל לא רצתה בה. עמדה זו מצדדת בהסתכלות קדימה, כדי לראות מה אפשר לעשות על מנת להביא לפתרון הבעיה הפלסטינית העכשווית, המשתקפת בשאיפה למדינה בשטחי הגדה המערבית ורצועת עזה. היא המשך של עמדה ישראלית מסורתית שמייחסת את האחריות למצבם של הפלסטינים, ובמיוחד לסוגיית הפליטים ולהיעדר עצמאות פלסטינית, להנהגה הפלסטינית עצמה. תפיסה זו לא רק מתייחסת לנכבה כזיכרון "מעוות" מהעבר, אלא מתעלמת מהאחריות העצמית הישראלית למה שהתרחש. מכאן נובעת הטענה שהשימוש במושג "נכבה" הוא סוג של מניפולציה או התבכיינות שנועד לעורר רחמים והזדהות שאינם

מוצדקים.

טיעון זה עולה במאמרו של דן מרגלית "ערביי ארץ ישראל גרמו לאסונם" בעיתון **ישראל היום** מיום 16.5.2012:

"מה גם שכל ערביי ישראל יודע כי הטרגדיה שפקדה את בני עמו ב-1948 נגרמה בראש ובראשונה, למעשה אך ורק, באשמת הנהגתו. 'הארץ' הרחיק אתמול כדי אמירה כי הנכבה היא חלק מסיפור התקומה של ישראל, וגם עם קביעה כזאת היה אפשר להשלים אילו נאמרה בהקשר הקרוב לאמת ההיסטורית [...] במובנים מסוימים החמיצה ישראל הזדמנות לנצל את הנכבה כדי להנחיל תמונה מאוזנת בתודעת הדור הערבי הצעיר. בטאטאה אותה אל מתחת לשטיח ההיסטורי של תוכנית הלימודים, השאירה את הפרק הקשה בידי תועמלנים פלשתינים, שמנעו כל דיון מעמיק והפכו אותה קרדום לחפור בו את מדיניותם הלאומנית [...] ערביי ארץ-ישראל גרמו לאסונם בסרבם לקבל ב-1948 את החלטת האו"ם בדבר הקמת שתי מדינות לשני עמים. פנייתם למלחמה ביישוב העברי היתה שיא להתנהלות מדינית שהלכה והקצינה מאז הפרעות ביהודי חברון ב-1929 [...] הנכבה היא הסבל של הפלשתינים, אבל הצידוק של היהודים. ישראל לא תחזור עוד על הטעות של אהוד אולמרט, שהציע לקלוט בתחומה רבבות פליטים, אבל אבו מאזן נמלט מפניו וחסך ממדינת היהודים את הפרק המביך והמכביד הזה [...] אם יתחזקו היהודים בהבנתם ובהכרתם ובתודעתם כי אין ולא תהיה 'זכות שיבה', כי אז אין סיבה שלא יוכלו לגלות הבנה אוהדת למר גורלם של הפליטים [...] תחילה על שרובם עזבו את בתיהם מרצונם החופשי בחיפה וביפו, ולאחר מכן על שנקלטו בסביבה בלתי אוהדת של אחיהם במדינות השכנות, שלא גילו עניין של ממש בעתידם".

גם דרור אידר במאמרו "כך ניצלנו מהנכבה הערבית", שהתפרסם ב-**ישראל היום** ב-13.5.2011, מפנה תשומת לב לאשמת הפלסטינים למצבם ומנער את האחריות מעל ישראל. לפי אידר:

"מחר יציין חלק ניכר מערביי ישראל את יום הנכבה, הוא יום האסון שאירע לערביי ארץ ישראל עם הקמת מדינת ישראל. הם ידברו על המסכנות והפליטות הנצחית ועל אכזריותנו ושאר ירקות שאנשי

הנכבה הפלסטינית בציבוריות הישראלית: על תצורות ההתכחשות והאחריות

שמאל וגל"צניקים אוהבים להתפלש בהם בארשת מיוסרת של משתתפים בצער ו'איך עשינו להם את זה'. האמת הפשוטה והלא מורכבת היא שהאסון הגדול שאירע היה שערבבי הארץ בסיוע מדינות ערב לא הצליחו לממש את מזימתם: לחסל את היישוב היהודי כאן. לשם כך ניסו הכל - כנופיות שוד ורצח, הנחת מטענים, פגיעה בכלכלה, חבירה לנאצים ותמיכה בהשמדת היהודים באירופה מתוך תקווה שהנאצים יגיעו לכאן, ולבסוף הפלישה לארץ במלחמת העצמאות תוך הצהרה ברורה על הכוונה: 'תהא זו מלחמת השמדה וטבח נמרץ שעוד יזכירו אותה עם מעשי הטבח של המונגולים והצלבנים' (מזכיר הליגה הערבית, חסן עזאם)".

ב- הנכבה היא תוצאה של מלחמה שנכפתה על ישראל

לפי עמדה זו, מאחר שב-1948 קמו הפלסטינים לכלות את היהודים ופרצה מלחמה על רקע סירובם של הפלסטינים לקבל את תכנית החלוקה, האחריות לתוצאות המלחמה היא של הפלסטינים. כמו כן, מאחר שמדובר במלחמה, על הצד המפסיד לקבל את תוצאות מעורבותו בה. מכאן משתמע שישראל איננה אחראית לתוצאות המלחמה, היות שזו נכפתה עליה שלא מרצונה.

ניבה לניר מדגישה עמדה זו במאמר שהתפרסם ב-**הארץ** ב-29.4.2012 וכותרתו "ההורים שלנו היו בסדר". לניר מדגישה במאמרה:

"ההורים שלנו היו כל מה שכתבת עליהם ויותר. האמונה בציונות ובסוציאליזם הייתה נשמת אפם ואכן, הם בנו בית ועיצבו מולדת והפכו את ביצות עמק חפר לגן פורה [...] כתבתי על דבר אחר, עניתי, על הדה-לגיטימציה (גם בדיעבד) שעושים מנהיגיהם בימין לשמאל הציוני. הורינו לא גירשו ערבים מאדמתם. יהושע חנקין קנה מאדמותיהם בוואדי חווארית והקק"ל קנתה, והאדמות נמסרו לתנועות המיישבות. זאת לא הייתה התיישבות של חאפרים של 'תפוס ככל יכולתך'. היו מוסדות שקיבלו החלטת היכן להתיישב, מתי ועל ידי מי. הם לא גזלו ולא השתלטו על אדמות ערבים. אם אתה טוען כי התנועה הציונית, הנהגתה ומוסדותיה וההתיישבות בארץ ישראל הן מקור העוול שנעשה לערביי הארץ, חלקם של הורינו עמן [...] אך צריך להיות הוגנים. הם לא

עלו לישראל כדי לנשל ערבים מאדמתם. ציונותם נבעה מלאומיותם, מיהדותם ומהיותם סוציאליסטים. הם שרו את שירו של אברהם שלונסקי, 'אנו כולנו ידענו כי באנו מארץ נושבת אל ארץ נידחת', הרבה לפני שייחסו לכותבו התעלמות מערביי הארץ [...]. הם הכירו בכך שערביי הארץ לא נעלמו ממנה באורח פלא. הייתה כאן מלחמה קשה ואלה הין תוצאותיה. אתה רוצה שננהל שיחה על הלגיטימיות של מלחמת העצמאות? להורינו לא היתה עילה לרגשי אשם. מי שלא חטא ומכיר באסונו של אחד, אינו צריך להכות על חטא [...]. מלחמת ששת הימים העניקה הזדמנות למתנגדי חלוקת הארץ, מימין ומשמאל, להסתלק מההסכמה כי גבולות 48 יהיו הבסיס לגבולות הקבע של מדינת ישראל".

במאמר שכותרתו "אנטומיה של טמטום", שכתב דרור אידר ב-ישראל

היום ב- 15.5.2012 נאמר:

"השמאל הרדיקלי פועל עשרות בשנים להפוך את הקמת ישראל מפלא היסטורי לכתב אשמה. אלו אותן שיטות שהמהפכנים הקומוניסטים הפעילו בחברות הדמוקרטיות, ושהוגדרו בידי יוג'ין מת'ווין כ'טכנולוגיה של הרס חברתי' המשתמשת במנופי לחץ תרבותיים למוטט את הבניין כולו. זה מה שעושים אזכור הנכבה והלגיטימציה שלה - הגדרת ישראל כמוקד אשמה של הפלשתינים ושל האזור כולו, ובעקיפין כמורסה מוסרית של העולם [...]. השיטה היא להחדיר לשיח הציבורי העוסק במלחמת השחרור ובקום המדינה היתממות כ'אסון אזרחי', 'סבל אנושי' ו'הכרה בעוול שנעשה לפלשתינים', שהיא 'הבסיס לכל דיון פוליטי'. כל בר דעת מבין שלא הסבל הפרטי עומד במרכז; ה'עוול' המדובר הוא עצם הקמת מדינת היהודים. זה מה שעומד מאחורי טקסי הזיכרון. שלל הדיבורים ה'הומניים' הם מסווה בלבד למסע הדה-לגיטימציה נגד קיומה של ישראל [...]. ולא, אין רצון למנוע ממישהו לזכור. גם אנחנו זוכרים שבגלותנו הגיעו זרים וגזלו את אדמותינו, ועם שיבת ציון במאה ה'ט' זרמו ערבים רבים נוספים מהאזור למצוא עבודה. צאצאיהם מוסיפים לקיים פליטות נצחית במקום להשתלב בארצות מסביב, לתפארת מוסדות האו"ם [...]. אכן, היתה מלחמה. נהרסו כפרים ונוצרו פליטים (רק מיעוטם גורשו). במקביל גורשו 850 אלף יהודים ממדינות ערב והוברחו ארצה לחיות באוהלים ובפחונים.

הנכבה הפלסטינית בציבוריות הישראלית: על תצורות ההתכחשות והאחריות

המעברות היו מחנות הפליטים של שארית יהודי המזרח. ואולם בעוד ידעה שארית הפליטה פה לקלוט את אחיה ואת אחיותיה ולהיפטר מהמעברות, הותירו מדינות ערב את מחנות הפליטים על מכונם ככלי בשירות מלחמתם במדינת היהודים. מאזכרי הנכבה ממשיכים זאת. לא צריך לעזור להם".

אסף גפן מנסה לשכנע שיש להכיר בנכבה ולהשתמש בה לתועלת הלאומית היהודית, כדי להבטיח את המשך הפרויקט הציוני ללא צורך להתנצל או אף להצטער. במאמר של גפן, "קרנבל בנכבה, קרנבל" שהתפרסם ב-**ידיעות אחרונות** ב-18.5.2012, כתב גפן:

"יום הנכבה שציון השבוע מציף את השאלה כיצד אמור יהודי-ישראלי להתייחס לטרגדיה של העם השכן [...] ישנה כמובן האופציה השפויה - כלומר, הבוגדנית ותוקעת הסכינים בעכוז האומה - של הכרה והשתתפות בטרגדיה הפלסטינית, בלי קשר לשאלה כמה מהם גורשו, כמה ברחו וכמה התנדבו לפנות את ביתם מטעמי ציונות ופנג שואי [...] הטרגדיה הפלסטינית מעמידה כל יהודי גאה בפני דילמה מוסרית המחייבת אותו להכריע: להכחיש את הנכבה או לחגוג אותה? [...] לכן חייבים להפסיק להכחיש את קיומה של הנכבה, ולהתחיל ליהנות ממנה. נכבה היא לא מילה גסה, היא חגיגה ישראלית [...] במקום עוד מאבק פתטי באזכור הנכבה, יש להפוך באופן רשמי את חגיגות יום העצמאות הישראלי לחגיגות יום האסון הפלסטיני".

עמדה זו משקפת את ההתעלמות המכוונת מאסון האחר ואף חגיגתו על בסיס ההנחה המובלעת שאילו ניצחו הפלסטינים במלחמת 1948, לא הייתה קמה מדינה יהודית. חגיגת הנכבה היא בעצם חגיגת ניצחון היהודים על הפלסטינים במלחמה קיומית.

שאל אריאלי מוסיף מורכבות לעמדה זו במאמרו "ביבי נגד המציאות", אשר התפרסם ב-**הארץ** ב-18.5.2011. אריאלי טוען:

"ישראל נמצאת תחת מתקפת דה-לגיטימציה ובידודה העולמי הולך וגובר. במציאות כזאת ישראל לא תוכל להשליך את יהבה על היערכות מקדימה שתתבסס על מכשולים ואמצעי אל-הרג. לישראל גבולות ארוכים, חלקם פנימיים, ואין ביכולתה להחזיק לאורך זמן את סדר הכוחות הנדרש להתמודדות עם חדירות לשטחה. כפי שאמר שר

הביטחון, אהוד ברק: 'לא ניתן לרכז אלפי חיילים בכל נקודה בגבול'. הכרה גורפת במדינה הפלסטינית, העדר תהליך מדיני והעתקת הדרישה לחירות מהזירה הערבית הפנימית לזירה הישראלית, מחייבים שינוי במדיניות של ישראל. על ישראל לחזור ולהטיל את כובד משקלה על המדינות 'המארחות והמשלחות' את הפליטים, ולהשפיע על התמריצים והאינטרסים הפנימיים שלהן. עליה גם לתת את דעתה לפתרון סוגיית הפליטים. כבר שנים מונחת על השולחן הצעה של הליגה הערבית לסיום הסכסוך ולגורמליזציה, כולל "הסדר מוסכם" של סוגיית הפליטים. הוויכוח בסוגיית הפליטים, מקמפ-דייוויד ועד אנאפוליס, הצטמצם מעשית לדיון במספר זניח של שבים. לפיכך נדרש נתניהו לקבל אחריות לעתיד ישראל ולהתיישב לשולחן המו"מ לפי הפרמטרים שקודמיו כבר הסכימו להם".

התפיסה השלישית - הנכבה היא התרחשות טרגית הנמשכת

עד ימינו

לפי תפיסה זו, הנכבה היא אירוע מתמשך של הרס ונישול שלא נגמר עד היום. עמדה זו חריגה, ודומה שהיא מוגבלת לעיתון אחד בלבד, הארץ, אם כי גרסה מעודנת שלה מצאה ביטוי במאמרים ספורים שהופיעו בעיתונים אחרים. תפיסה זו מקבלת ואף מבססת את הטענה שלפלסטינים נגרם אסון הומניטרי ופוליטי כאחד. גם אם חלק מהכותבים מזכירים את האפשרות שהפלסטינים היו שותפים בגרימת האסון שקרה להם, תפיסה זו מדגישה את המשכיות הנכבה עד ימינו ומבליטה את אחריותה של החברה הישראלית להתרחשויות אלה. מאמרו של גדעון לוי "רוח תש"ח", שהתפרסם בעיתון הארץ ב-29.4.2012, משקף תפיסה זו נאמנה. לוי כותב:

"דור תש"ח הולך ונעלם, אבל רוחו לא נעלמה מעולם. ב-1948 הובאו עולים חדשים היישר מאוניותיהם אל בתים פלסטיניים נטושים שסירים עדיין מבעבעים בהם על הכיריים [...] הגירוש, הבריחה, ההשתלטות על הרכוש ומניעת השיבה אליו נבעו בתש"ח ממלחמת העצמאות. 64 שנים אחר כך, המדינה כמעט מעצמה, הריבונות ריבונותה והיא ממשיכה להשתלט באותן דרכים נלוזות, כאילו היא עדין נלחמת על

הנכבה הפלסטינית בציבוריות הישראלית: על תצורות ההתכחשות והאחריות

עצמאותה בשדות פלשת“.

גם עמירה הס משקפת עמדה זו במאמר שכותרתו “הנכבה נמשכת”, שהתפרסם בעיתון **הארץ** ב-18.5.2011. הס מבקרת את יחסה של ישראל לנכבה באומרה:

”גם לפלסטינים יקירים שיהודים רצחו בכפרים והרגו בקרבות, והעקירה מהבית שכואבת כמו גדם, לא הופכים לזיכרון גרידא. אבל 1948 היא פרק ראשון בלבד בסדרה שאינה נגמרת. מי שלא גורשו ולא חוו שכול אז, ישראל נתנה להם - אזרחים או חמושים - הזדמנויות בהמשך [...] על יצר הגירוש שלה ישראל לא התגברה, והיום היא מתכוונת על אזרחי ישראל הפלסטינים [...] ישראל מנכסת את ששת המיליונים כדי להצדיק מדיניות הרס וגירוש לא רק בעבר, אלא גם בהווה ובעתיד. כמי שטוענת לכתר היורשת של נרצחי השואה, ישראל תובעת תמיד את המקום הראשון בהיסטוריה העולמית בתחרות הקורבן. אבל היא מייצרת שיטות ריכוז ונישול של הפרט והקולקטיב שהופכת את הנכבה לתהליך מתמשך זה 63 שנה [...] כמה טבעי לדוברים ישראלים לקבוע שצעדות יום הנכבה מסוריה ומלבנון הן פרי הסתה ושיקולים זרים [...] ‘שואה’ ו‘נכבה’ הן הגדרות מוטעות, כי אינן מבחינות בין אסון טבע לאסונות מעשה ידי אדם [...] ואלו אומרים היהודים חוללו את הנכבה - גירוש העם הפלסטיני ממוולדתו, ואילו לפלסטינים אין אחריות לשואה. גם חיים גנז מדגיש עמדה דומה במאמרו “מי אחראי לנכבה”, שהתפרסם בעיתון **הארץ** ב-20.5.2011. גנז, שהוא מרצה למשפטים באוניברסיטת תל אביב, מדגיש לא רק את המשכיותה של הנכבה, אלא גם אחריותה של ישראל:

”דוברים ישראלים מאשימים את הפלסטינים בנכבה שלהם. הם נתלים בעיקר בסירוב הערבי לקבל את החלטת החלוקה [...] כשמשיבים לשאלה זו יש להבחין בין שתי נכבות פלסטיניות. אחת היא הכללית והלאומית, זו שגרמה הציונות בכללותה לערבים [...] אשר לנכבה הספציפית והאישית - גירוש של יותר מ-600 אלף פלסטינים והפיכתם לפליטים [...] ישראל אחראית לגירוש ועליה להכיר באחריותה“.

גם מירב מיכאלי חוזרת על עמדה דומה במאמר שפרסמה בעיתון **הארץ** בתאריך 23.4.2012 תחת הכותרת “שחקי שחקי”. מיכאלי מתייחסת לשאלה שהיא מציגה בפני חברתה ובעקבות כך אומרת:

"שאלתי אותה אם היא יודעת על מה בנויה רמת אביב. היא לא ידעה, כמובן, לא היה לה מושג על הכפר שייח מוניס, ששרידיים ממנו עוד מבצבצים, והיא גם לא הבינה מיד את הקשר. השנה היא שנת המבחן הראשונה ליישומו של החוק שהכניס את הנכבה לספר החוקים של מדינת ישראל. בשנה שעברה בזמן הזה חוק הנכבה היה חדש ועדיין לא היה ברור אם לא יאלץ להתבטל".

במאמר אחר של מרב מיכאלי שפורסם ב-**הארץ** ב-8.5.2011 וכותרתו "איזו מין עצמאות", מיכאלי טוענת:

"יום העצמאות שלי השנה הוא בסימן חוק הנכבה: לראשונה בחיי אני חושבת יותר על הנכבה מאשר על יום העצמאות. חוק הנכבה הוא עוד אחת מהפעולות שנוקטות ממשלות ישראל לדורותיהן שמזיקות לאזרחים הערבים שלהן, פוגעות בהם ודוחקות אותם לפינה, אבל העניין הוא שהפעולות האלה מזיקות גם למדינה עצמה. הן דוחקות גם את היהודים לפינה, הן גורמות נזק גם לחברה היהודית שחיה במציאות הרעה והמעוותת שנוצרת מהפעולות האלה [...] רוב רובם של האזרחים אינם מבינים את משמעות הנכבה כי לא הייתה להם הזדמנות לשמוע ממקור ראשון על הכאב, הטראומה, האובדן שחוו הפלסטינים הישראלים ב-48'. עד עכשיו היתה התעלמות, הסתרה והכחשה מצד ממשלות ישראל; מעכשיו זה גם אסור בחוק [...] חוק הנכבה הוא מראה עגומה לאי-העצמאות של מדינת ישראל. אחרי 63 שנים, לא זאת בלבד שישראל אינה מסוגלת להכיר בכך שככל שהקמתה הייתה נדרשת או מוצדקת נלווה אליה עוול וכאב לאחריים, אלא שהיא מרגישה לא בטוחה בעצמה ובקיומה, ומנהיגיה והמתנגדים להם כאחד אינם חדלים להזהיר מפני השמדתה או סופה - כל אחד לפי האידיאולוגיה והפחדים שלו. 63 שנה אחרי הקמתה, מדינת ישראל והחברה היהודית שלה חסרות ביטחון, נזקקות לאישורים ולהכרה חיצונית, מאוימות מכל העולם ואפילו מהמיעוט שבתוכן. זאת עצמאות? ככה נראה עם חופשי בארצו?".

במאמר המערכת של עיתון **הארץ** מיום 15.5.2012, תחת הכותרת "לכבד את הנכבה", נכתב:

"הבנה כזאת אינה קיימת בעניין יום הזיכרון של הטרגדיה של

הנכבה הפלסטינית בציבוריות הישראלית: על תצורות ההתכחשות והאחריות

הפלסטינים אזרחי ישראל, הנכבה, של מאות אלפי הפליטים ומיליוני בני משפחותיהם, שבעבורם 15 במאי - יום ההכרזה על הקמת מדינת ישראל - מסמל את היום שבו איבדו את אדמתם, רכושם ומעמדם. המחלוקת ההיסטורית על האחריות לטרגדיה של הלאום הפלסטיני תלויה ועומדת, היא תמשיך ללוות את שני העמים, והפוטנציאל הנפיץ שלה יגדל כל עוד לא הוכרע הסכסוך ליד שולחן המשא ומתן. אבל התנערות מאחריות לסבל שנגרם אינה אמורה לבטל את הזכות לזיכרון וגם לא למנוע הזדהות עם הסבל של הלאום הנוסף המתגורר במדינת ישראל [...] מפליא ומקומם המאמץ האדיר שהמדינה משקיעה בהשכחת הנכבה, כמו עקירה מספרי לימוד, או הרמז העבה כלפי אוניברסיטת תל אביב מצד שר החינוך, גדעון סער, ש'הציע' לה לשקול את קיום טקס הנכבה [...] יום הנכבה איננו שייך רק לערבים, הוא חלק בלתי נפרד מסיפור התקומה של מדינת ישראל”.

גם אבירמה גולן, שעמדתה משתקפת במאמרה שכותרתו “יום ישראלי”, אשר התפרסם בעיתון **הארץ** ב-27.4.2011, מתייחסת לנכבה כאל יום אסון. גולן מצביעה על הפרנויה הישראלית ביחס לנכבה:

”יום הנכבה, שנהפך באחרונה לסמרטוט אדום, זכה השנה, במחווה מובהקת של פרנויה, להעצמה אירונית באמצעות החוק האווילי האוסר על גופים ממלכתיים ומסובסדים לציינו [...] הגדרת אירועי 48 כנכבה נולדה בביירות והתקבלה בחצי לב בקרב הערבים בישראל. אלא שגם בלי המושג הזה, את האבל האותנטי של האוכלוסיה הזאת אי אפשר למחוק [...] 15 במאי הוא יום קשה לכל פלסטיני, ובעיקר לזקנים הזוכרים את הכרזת העצמאות, העקירה, הקריעה, הבריחה, העזיבה, הגירוש והפליטות [...] היסטוריונים השוקדים על תיעוד החיים שלפני 48, הכפרים שנמחקו, הפרדסים שנעלמו והפיתוח האורבני שנקטע, מציבים שאלות קשות”.

דפנה גולן ממחישה עמדה זו במאמרה “פתח לפיוס”, שהתפרסם בעיתון **הארץ** ב-26.5.2011 תחת הכותרת “פתח לפיוס”. גולן רואה בנכבה אסון מתמשך וטוענת:

”היא תוכל להצטרף לתהליך ולהכיר בנכבה, הפלסטינים, מצידם יכירו בישראל [...] תהליך של פיוס יאפשר לשמוע על העבר הפלסטיני

שהודחק ונמחק בישראל, הרבה לפני שחוקק חוק הנכבה [...] כך, מוזיאון זכויות האדם בירושלים, ששוכן בבית פלסטיני, מעלים מהבית היפה כל זכר לתושביו המקוריים, בני משפחת ברמקי. עוד הרבה לפני שנחקק חוק האוסר לציין את הנכבה, החוק הזה שלט בתקשורת, במערכת החינוך ובמודעות של הישראלים - כאילו קיומה של מדינת ישראל תלוי בשיכחה הקולקטיבית של ההיסטוריה הפלסטינית. כל מי שמעלה את הנושא נחשב לקיצוני והזוי [...] אך כל הניסיונות האלה לא הצליחו למחוק, לא את הזיכרון ההיסטורי הפלסטיני ולא את השאיפות של מיליוני פליטים פלסטינים ברחבי העולם, לחזור לבתיהם, או לפחות לזכות בהכרה, פיצויים, או שיבה לפלסטין עצמאית“.

חשוב לציין שעמדה זו היא עמדת מיעוט קטן של אנשי רוח ואינטלקטואלים מהשמאל הישראלי, ואיננה מקובלת על מרבית האוכלוסייה הישראלית - יהודית. עמדה זו מותקפת במישור הפורמלי והלא-פורמלי, והיא משמשת את חסידי העמדות הנגדיות כדי להציג את ישראל כמדינה סובלנית, ליברלית ופתוחה. לטענת אלה, למרות שקריות עמדתם של לוי, הס, מיכאלי, גולן ואחרים, הדמוקרטיה הישראלית מאפשרת להם להתבטא בגלל קדושתו של עקרון חופש הביטוי. בכך מצליחים המבקרים אותם להציגם כשקרנים וגם להתגאות במידת סובלנותה של מדינת ישראל ובדמוקרטיה שלה.

התפיסה הרביעית - איום ממושך שמטרתו דה-לגיטימציה של ישראל

תפיסה זו משתקפת במאמרים וכתבות המייחסים ליום הנכבה תכונות מאיימות, במישור הביטחוני וגם הדיפלומטי.

ראובן ברקו מבטא עמדה זו ביתר הצלחה במאמרו "קולות מטרידים מן העולם הערבי", שהתפרסם ב-**ישראל היום** ב-17.5.2011:

”ועל רקע צבעים אלה מבקשים הפלשתינים להניף דגל של עצמאות מדינית תוך קריאת תיגר על ישראל. חשוב להקשיב לפליטים הפלשתינים שחדרו לגבול ישראל שלשום משום שהם מבטאים את השאיפה האמיתית: חיסול ישראל והקמת פלשתינ [...] בימים אלו הולך ומתגלה חזון 'המזרח התיכון החדש' והמדינה הפלשתינית כפי

הנכבה הפלסטינית בציבוריות הישראלית: על תצורות ההתכחשות והאחריות

שהם באמת, ונחשפים מפעילי החוטים האיסלאמיים המניעים את אלפי שחקני המריונטה המוסתים בכיכרות. לנוכח הכישלון של כל המתקפות הצבאיות, הטרור, האינתיפאדות, המתאבדים והטילים שהופעלו נגד ישראל, בודקים הרדיקלים האיסלאמים וההנהגה הפלשתינית את האפשרות לעשות שימוש בהמוני אדם כנוסחה שהוכחה כמוצלחת במדינות ערב. מה שראינו ביום הנכבה הוא רק הפתיח. בימים אלה הולך ונרקם ניסיון מחודש להפוך את ישראל כולה לכיכר תחריר. במסגרת 'שרשרת אנושית' (רעיון שכבר תוכנן בעבר) אמורים המוני פלשתינים משולהבים מלבנון, ירדן, עזה, סוריה והפנים 'פלשתינ' לצעוד בנחשולי אדם לעבר גבולותיה של ישראל, כשלחופיה ינהרו משטי 'שיבה'. המתכננים מקווים להכריח את ישראל לבצע על גבולותיה וחופיה, מול עיני העולם, הרג המוני של 'פליטים השבים בשלום לבתיהם'.

תפיסה זו באה לידי ביטוי באמירה הגורסת שהנכבה היא המצאה פלסטינית פיקטיבית המהווה כלי פוליטי של השנים האחרונות. תפיסה זו מתחלקת לשני מישורים שונים, המזינים זה את זה, אבל קיימים בנפרד. 1 - מישור המעמיד סיפר נגדי לציונות, למען עצמאות; 2 - הנכבה ככלי פוליטי שמעמיד את המוסריות של המדינה היהודית בספק.

עמדה זו משתקפת במאמרו של דניאל דורון, "אחרי ההגדה: הסיפור הציוני שלנו", שהתפרסם ב-**ישראל היום** ב-20.4.2011. דורון טוען במאמר:

"כמו בכל שנה בתקופה זו בימי חול המועד ולקראת יום העצמאות והזיכרון מתרבים בינינו הקוראים לכבד גם את זיכרון הנכבה של הפלשתינים. במאמר שפורסם לאחרונה ב-**הארץ** תחת הכותרת 'לאומנים חסרי ביטחון' ביקר פרופ' מני (מנחם) מאוטנר ציונים שאינם מתייחסים לסכסוך היהודי-ערבי 'בצורה מורכבת תוך כדי הכלת האסון הפלשתיני [...] האיסור להתאבל ביום העצמאות על 'הנכבה' או ללמד 'נרטיב' ערבי עושה את העמדה הישראלית לדעת מאוטנר ודומיו 'ל'פלקטית' ל'בלתי אמינה' [...] שהרי עובדה היא שהטיעון הפלשתיני הבסיסי הוא שקרי. ליבת היישוב הערבי בפלשתינה דאז ישבה על גב ההר משכם עד חברון. היא לא היתה מעורבת כמעט במלחמת תש"ח. מוגנת על ידי צבאות זרים היא כמעט לא השתתפה בקרבות כמו ערביי קו התפר (מלוד ומרמלה למשל). ורק ניסיונם של ערבים אלה לחסל

את היישוב היהודי הביא עליהם אסון. לכן עיקר היישוב הערבי על אף המספר הרב של פליטיו לא נהרס. לעומת זאת מאות הקהילות היהודיות בצפון אפריקה המזרח התיכון והמפרץ הפרסי כמיליון איש שאבותיהם חיו שם עוד מלפני האיסלאם גורשו כולם - אף שלא פגעו בארצות מגוריהם [...] שינון השקר על הרס החברה הפלשתינית בבתי הספר שלנו כהמלצת מאוטנר ואחרים נועד להעלים את האמת הפשוטה. את החברה הפלשתינית הרסו - והורסים עד עצם היום הזה - משטר הדיכוי הטרור הפנימי והשחיתות שיצרו המופתי ערפאת וממשיכיהם בשיתוף פעולה עם תומכיהם בישראל”.

עמדה זו משתקפת במאמר נוסף, פרי עטו של אורי משגב, “מלחמת השחרור השנייה”, שהתפרסם ב-**ידיעות אחרונות** ב-8.5.2011. לדעתו של משגב:

”63 שנים אחרי שהסתיימה, נדרשת ישראל למלחמת שחרור נוספת. לא כזו של טנקים ותותחים מול יריב ערבי, אלא מאבק פנימי אמיץ ונחוש, שיאפשר לה להשתחרר מהתסביך הביטחוני החונק שמאיים על עתיד הציונות. דור רביעי כבר נולד מאז, ועדיין התסביך הזה נובע במידה רבה מטראומת 48”.

משגב מתייחס לתוצאות מלחמת 1948 כטראומה, אך לא לפלסטינים בעקבות היווצרות בעיית הפליטים, אלא בגלל האיום הביטחוני על ישראל כתוצאה מהשלכותיה של המלחמה.

גם ישראל הראל משקף עמדה זו במאמרו “יום הנקם ושילם הפלסטיני”, שהתפרסם בעיתון **הארץ** ב-17.5.2012. הראל טוען:

”רק עם אחד, ששלח את גייסותיו לסיוע למעשי הנאצים, אינו מביע חרטה. להיפך, הוא מייחד את 15 במאי - יום פלישת הצבאות הערביים למדינת ישראל שזה עתה הוכרז עליה - לבכי ומספד על כישלון מזימתם [...] שום מנהיג, היסטוריון, פילוסוף או איש דת ערבי לא קם לומר לבני עמו - כפי שעשו אנשי רוח גרמנים, פולנים, הולנדים (וגם יהודים בהקשר הפלסטיני) - לעשות חשבון נפש. לשנות את הנרטיב השקרי המוטף במסגדים ונלמד בבתי הספר הערביים, ובמיוון מדינת ישראל, על כך ש’האסון’ נבע ממזימה יהודית, במיוון ובעידוד הקולוניאליזם המערבי”.

הנכבה הפלסטינית בציבוריות הישראלית: על תצורות ההתכחשות והאחריות

משה ארנס מחריף את הטענה הזו במאמר "ממשיכים להילחם בישראל", שהתפרסם ב-הארץ בתאריך 22.5.2012. ארנס טוען:

"אם כך, מהי המשמעות של הנכבה הפלסטינית? מנציחי הקטסטרופה הפלסטינית' בחרו לציין אותה ב-15 במאי, הבוקר שלאחר הכרזת העצמאות של ישראל והיום שבו ב-1948 פלשו צבאות ערב לארץ ישראל במטרה להרוס את המדינה היהודית שרק נולדה [...]. היו משוכנעים שהם עומדים לנצח במלחמה, אבל הם נחלו תבוסה. זה המקור לאסון הפלסטיני, שהערבים הביאו אותו על עצמם [...]. היהודים בישראל ובחו"ל, המצטרפים להפגנות הנכבה ומנופפים בדגלי פלסטין, והסטודנטים היהודים באוניברסיטת תל אביב שהצטרפו לעמיתיהם הפלסטינים והאשימו את ישראל ב'אסון הפלסטיני' - אותם הולם הכינוי שטבע לנין 'אידיוטים מועילים'. הם ממלאים תפקיד חשוב בהפצה של שקרים".

תפיסה חמישית - זיכרון קולקטיבי שצריך לכבד

תפיסה נוספת העולה בשיח הציבורי הישראלי היא תפיסת הנכבה כזיכרון קולקטיבי, שהנו חלק אינטגרלי של הזהות הלאומית הפלסטינית. תפיסה זו מייצגת מיעוט הרואה בזיכרון ההיסטורי חלק בלתי נפרד של ההווה הלאומית, ומכאן שהזיכרון הפלסטיני דומה לזה של כל אומה אחרת. חלק מהמצדדים בעמדה זו רואים הקבלה בין הזיכרון הפלסטיני לזיכרון היהודי. אמנם תפיסה זו משקפת הכרה בזיכרון הפלסטיני ואף קוראת לכבדו, אך אינה קוראת בהכרח לקבלת אחריות ישראלית על התרחשויות העבר. עמדה זו אך מצמצמת את ההכרה בנכבה כזיכרון, ואינה מכירה בהתרחשויות טרגיות מהעבר כבעלות השלכות מוסריות עכשוויות. עמדה זו אמנם הומנית, אך היא חלקית בלבד. היא איננה חוצה את גבולות מה שנתפס בעיניה כהכרח שאין ממנו מנוס, הנדרש כדי לקדם פתרון אפשרי לסכסוך הישראלי פלסטיני. זוהי תפיסה הדורשת לתת ביטוי לזיכרון הנכבה כזיכרון קולקטיבי מדומיין שאפשר לסובלו, אך איננו רלוונטי לעיסוק העכשווי במציאות הישראלית-פלסטינית. מצדדי עמדה זו מוכנים לקבל חלק מהנרטיב הפלסטיני, אך הוא נשאר כמעין תפיסה חלקית של המציאות ההיסטורית, ולפיכך די בהזדהות הומניטרית ללא תרגום מעשי כלשהו.

מירב בטיטו שיקפה עמדה כזו במאמרה "לא לסתום פיות", שהתפרסם ב-**ידיעות אחרונות** ב-15.5.2012:

"יום אסונם הוא יום ששונונו: היום בו הוכרז על הקמת מדינת ישראל בשטחי ארץ ישראל, הוא היום בו נמלטו עשרות אלפי ערבים מבתיהם ונותרו עקורים ברובם עד עצם היום הזה. על עובדות אלו קשה מאוד להתווכח, והגיע הזמן שנפטיק גם לנסות: צדק היסטורי הוא עניין יחסי, אבל עשרות אלפי אנשים שעזבו את בתיהם הינו אירוע שהתרחש". בטיטו מדגישה שיש "לפתוח פתח קטן דרכו יוכלו [הפלסטינים] לבטא את סבלם".

עמדה הומניסטית זו מוגבלת לביטוי הכאב בלבד. אין כאן השלכות כלשהן של האסון ההוא לימינו אנו, מעבר לזיכרון וכאב ומתן ביטוי לכך במרחב הציבורי הישראלי. זוהי עמדה המשתמשת בשיח ההומניסטי כדי לטהר את עצמה, אך בשם ההומניזם היא מוחקת את ההשפעות העכשוויות של הנכבה. היא גם מתעלמת משאלת האחריות לנכבה. אי-נקיטת עמדה בעניין זה מאפשרת לעמדה ההומנית המבוססת על הזיכרון להפוך לעיקר, ובכך להעלים את הגורם האנושי שגרם למה שהפליטים מבקשים לזכור היום.

גם רזי ציקמן רואה את הנכבה בעיניים "הומניות" במאמר שפורסם ב-**ידיעות אחרונות** בתאריך 15.5.2012 תחת הכותרת "הנכבה שלהם". ציקמן מתייחס לטקס יום הנכבה באומרו:

"יום הנכבה מעורר שאלות ומערער הנחות בסיסיות, המאפשרות לרוב הציבור היהודי לחיות כאן בשקט נפשי [...] הטקס הזה מבטא כאב אישי ולאומי על אובדן במלחמה. ומדוע אין זכאים אדם וקבוצה לכאוב את כאבם במרחב הציבורי השייך גם להם?".

עמדה דומה, אך בעלת מניעים שונים, באה לידי ביטוי בדבריו של יחיאל שבי במאמרו "יום הנכבה: לזכור ולא לחזור", אשר התפרסם ב-**ישראל היום** ב-14.5.2012. שבי, בדומה לקודמיו המחזיקים בעמדה זו, אינו מתכחש לאירועי הנכבה, אך ממליץ שלא לחזור לתקופת 1948 אם רוצים באמת להתמודד עם הסכסוך הישראלי-פלסטיני בצורה קונסטרוקטיבית. שבי מבהיר:

"הנכבה היא מרכיב מרכזי בחיי ערביי ישראל, המקיימים פעילות ענפה סביב המקומות הנטושים, והיא כוללת תיעוד, ביקור, שיקום, שיפוץ

הנכבה הפלסטינית בציבוריות הישראלית: על תצורות ההתכחשות והאחריות

ודרישה לשיבה. ביום העצמאות האחרון, לדוגמה, ביקרו באדמות הכפר הנטוש שיח' מוניס מאות ערבים אשר ציינו את זכותם לשוב לאדמותיו, ולצידם חברים בארגוני שמאל [...] זיכרון הוא דבר לגיטימי, אך השאיפה לשוב למקומות שאבדו עלולה להפר את האיזון בין העמים ולא לקדם את השלום [...] צפוריה הוא כפר ערבי ששכן סמוך לעיר נצרת. במהלך מלחמת העצמאות נטשוהו תושביו ועברו לנצרת, אולם לא הורשו לחזור אליו בסיומה, ויושבו בשכונה שנקראה על שם: 'צאפפה'. על אדמות הכפר הוקם קיבוץ ציפורי. תושבי הכפר וצאצאיהם מאמינים, בהסתמך על החלטת האו"ם מספר 194, בזכותם לחזור. בכל שנה ביום הנכבה מבקרים התושבים את השרידים ומנחילים את מורשת הכפר לדור הצעיר. זו המציאות. הזיכרון לא נמחה. גם לא התקווה לשוב. אפילו היום". נוכח מצב זה שבי מציע: "ישראל והערבים צריכים לומר כן לזיכרון, אך לא לשיבה. כן להכרה באירועי העבר - אבל של שני הצדדים. הנרטיב הערבי מדבר על אוכלוסיית ילידים שנעקרה אך שוכח שבמשך השנים האוכלוסייה שנעקרה כללה גם יהודים שישבו בפקיעין, בכפר יאסיף ובחברון, וגם בעזה, ששם נותר על תלו בית כנסת יהודי [...] הסיפור הערבי אינו מזכיר את בריחת היהודים מחברון ומעזה, ששם התגוררו משך דורות, בעקבות הפרעות. וכיצד קראו מנהיגי ערב לערביי הארץ לפנות את בתיהם לימים ספורים, כדי שבאותם ימים תושמד הקהילה היהודית? [...] אף אחד גם לא מזכיר את אסונם של יהודי ארצות ערב שעזבו בתים, רכוש, מעמד, תרבות ומסורת בת אלפי שנים מחשש לשואה מצד שכניהם הערבים. כאשר יישובים ישראליים דוגמת אחיהוד, רעננה וקריית שמונה נקראים בשם הגורף 'מוסתאותאנאת' - התנחלויות - מישהו יכול להאמין בפתרון שתי המדינות?".

פרק V

מקורות ההתכחות הישראלית לנכבה

מגוון התפיסות ביחס לנכבה שהתגלה בכל העיתונים שבמדגם המחקר מעלה תהיות בנוגע למקורותיהן של העמדות הרווחות וההצדקות שבבסיסן. מניתוח התכנים של המאמרים הללו עולה שיש כמה מקורות להתכחות הישראלית לנכבה ומשמעויותיה. מקורות אלה מגוונים ובאים לידי ביטוי בצורות שונות. לצורך הבהירות קובצו המקורות בצורה עקיבה, אך קיימת ביניהם חפיפה מסוימת.

1-מקורות אידיאולוגיים-פוליטיים:

כל הודאה בקיום הנכבה יש בה כדי לערער את התפיסה הציונית מיסודה, בעיקר טענות המתגלמות במיתוס "העם ללא ארץ לארץ ללא עם!". כל תפיסת העולם הציונית, בעיקר זו הרשמית, נבנתה על הכחשת קיומו של העם הפלסטיני כבעל זכות להגדרה עצמית על בסיס הקשר התרבותי וההיסטורי למולדתו. המחקר מצביע על כך שאין הכרה ציונית בלאומיות פלסטינית כוללת שהתקיימה ופעלה במולדתו ושאפה למדינה משל עצמה, שכן הכרה כזו יש בה כדי לערער את הרציפות ההיסטורית של הקשר הלאומי היהודי למקום.

במאמר "אנטומיה של טמטום" שפרסם דרור אידר ב-**ישראל היום** ב-15.5.2012 ואשר הוזכר לעיל נאמר:

"השמאל הרדיקלי פועל עשרות בשנים להפוך את הקמת ישראל מפלא היסטורי לכתב אשמה. אלו אותן שיטות שהמהפכנים הקומוניסטים הפעילו בחברות הדמוקרטיות, ושהוגדרו בידי יוג'ין מת'יוון כ'טכנולוגיה של הרס חברתי', המשתמשת במנופי לחץ תרבותיים למוטט את הבניין כולו. זה מה שעושים אזכור הנכבה והלגיטימציה שלה - הגדרת ישראל כמוקד אשמה של הפלשתינים ושל האזור כולו, ובעקיפין כמורסה מוסרית של העולם [...]. השיטה היא להחדיר לשיח

הציבורי העוסק במלחמת השחרור ובקום המדינה היתממות כ'אסון אזרחי', 'סבל אנושי' ו'הכרה בעוול שנעשה לפלשת'ינים' שהיא 'הבסיס לכל דיון פוליטי' [...] כל בר דעת מבין שלא הסבל הפרטי עומד במרכז; ה'עוול' המדובר הוא עצם הקמת מדינת היהודים. זה מה שעומד מאחורי טקסי הזיכרון. שלל הדיבורים ה'הומניים' הם מסווה בלבד למסע הדה-לגיטימציה נגד קיומה של ישראל [...] ולא, אין רצון למנוע ממישהו לזכור. גם אנחנו זוכרים שבגלותנו הגיעו זרים וגזלו את אדמותינו, ועם שיבת ציון במאה ה"ט זרמו ערבים רבים נוספים מהאזור למצוא עבודה. צאצאיהם מוסיפים לקיים פליטות נצחית במקום להשתלב בארצות מסביב, לתפארת מוסדות האו"ם [...] אכן, הייתה מלחמה. נהרסו כפרים ונוצרו פליטים (רק מיעוטם גורש). במקביל גורשו 850 אלף יהודים ממדינות ערב והוברחו ארצה לחיות באוהלים ובפחונים. המעברות היו מחנות הפליטים של שארית יהודי המזרח. ואולם בעוד ידעה שארית הפליטה פה לקלוט את אחיה ואת אחיותיה ולהיפטר מהמעברות, הותירו מדינות ערב את מחנות הפליטים על מכונם ככלי בשירות מלחמתם במדינת היהודים. מאזכרי הנכבה ממשיכים זאת. לא צריך לעזור להם."

2-מקורות מוסריים:

כל הודאה בקיום הנכבה משמעה הטלת אחריות פוליטית ומוסרית על מדינת ישראל, אשר עמלה רבות לשכנע את אזרחיה בקיום המיתוסים של "טוהר הקשר" ו"צדקת הדרך". פירושה המעשי של הנכבה הוא ערעור כל הבסיס המוסרי והערכי של הציונות, ומכאן של מדינת ישראל, והטלת כתם אשמה על תהליך טיהור אתני מכוון שעקבותיו נותרו בשטח עד ימינו.

מקור זה עולה בצורה מפורשת במאמרו של שלמה אבינרי "כאב הפלסטינים ואחריותם", שהתפרסם בעיתון **הארץ** ב-11.5.2011, ובו נכתב:

"ראשית, עצם המושג 'נכבה', שמשמעותו הקרובה ביותר בעברית היא 'אסון' - כאילו מדובר באסון טבע ולא בתוצאה של פעולה אנושית - הוא התחמקות מההקשר ההיסטורי של האירועים. ה'נכבה' לא היתה אסון; היא היתה תוצאה של מפלה צבאית ומדינית, שנבעה מהכרעות

הנכבה הפלסטינית בציבוריות הישראלית: על תצורות ההתכחשות והאחריות

פוליטיות שיש להן אחראים [...] שנית, אף שבעולם הערבי בכלל ואצל הפלסטינים בפרט אין נוטים להתמודד עם השואה - לפעמים שומעים השוואות בין הנכבה לשואה. אך בעצם ההשוואה יש אטימות מוסרית: מה שקרה לפלסטינים ב-1947-1948 היה תוצאה של מלחמה שבה הובסו. השואה היתה מערכת מתוכננת של רצח המוני. שישה מיליוני יהודי אירופה שהושמדו בשואה לא יצאו למלחמה נגד גרמניה. יהודי גרמניה היו דווקא פטריוטים גרמנים טובים, וחלק ניכר מיהודי מזרח אירופה ראו בתרבות הגרמנית את התגלמות התרבות האירופית במיטבה [...] שלישית, וזה אולי העיקר: השיח הפלסטיני אינו מתמודד עם העובדה, כי הכרעות פוליטיות ערביות הן שהמיטו את האסון הנורא על הציבור הפלסטיני [...] לו קיבלו הפלסטינים ומדינות ערב את החלטת החלוקה, היתה פלסטין מדינה עצמאית כבר ב-1948, ובעיית הפליטים לא היתה קיימת. לא הקמת מדינת ישראל יצרה את בעיית הפליטים, אלא יציאת הערבים למלחמה נגד הקמת מדינה יהודית בחלק מארץ ישראל”.

במאמר שכותרתו “המאבק על הנרטיב הצודק”, שהתפרסם בעיתון **ישראל היום** ב- 23.5.2012, טוען איזי ליבלר:

”בשנים האחרונות אנו עדים למאמצייהם המוצלחים של מספר גדל והולך של ערבים ישראלים רדיקליים להצגת נרטיב המתאר את אבותיהם כקורבנותיו של קונפליקט אשר הוביל לנישולם ולגירושם. הם מתאבלים על תוצאותיה של מלחמת השחרור, אך מדחיקים את העובדה כי אבותיהם דחו הלכה למעשה את תוכנית החלוקה של האו”ם ויצאו למלחמת השמדה [...] בדמוקרטיה אין למנוע מאיש לקיים את מנהגיו ולהביע את דעותיו הפרטיות. ואולם התארגנויות קולקטיביות לצורך עיסוק פומבי בפעילויות המתנגדות להקמתה של ישראל רק יוצרות טינה בקרב האוכלוסייה היהודית ומערערות את הדו-קיום [...] מי שקורא לביטולה של ישראל כמדינה יהודית אינו יכול להיות מוגדר אלא כבוגד במדינתו, בייחוד מכיוון שקריאות כאלה נעשות באופן מתואם עם קמפינים גלובליים לדמוניזציה של ישראל אשר מבקשים לדחוק את האמת: ישראל נלחמה ב-1948 במטרה להגן על עצמה מהשמדה. זהו ניסיון נואל להפוך את השיח בנוגע לקונפליקט לשיח שבו ‘אי הצדק שנגרם לפלשתינים’ הוא מקור הבעיה. יש לקרוא

תיגר על גישה מעוותת זו בכל רמה אפשרית".

3-מקורות פסיכולוגיים:

עומק ההתכחשות לנכבה מצביע על עומקו של חוסר הביטחון הלא מודע בקרב אלה האחראים על תעשיית ההתכחשות. הכרה בנכבה משמעה הכרה במשמעויותיה המיידיות והעקיפות- ההיסטוריות, הפוליטיות והמוסריות.

בקשר זה יש בהכרה כזו כדי לערער את מיתוס החד-פעמיות של השואה ולנשל את היהודים מפולחן הקרבנות. הכרה בנכבה פירושה הודאה בכך שהפלסטינים הם קרבנות ישירים של הקרבנות האולטימטיביים, המנושלים על ידי כך מאחד ממקורות הכוח המרכזיים שלהם.

רוגן שובל מעלה טענה הממחישה את המקור הפסיכולוגי להתכחשות לנכבה במאמרו "השלום וכזבי הנכבה", אשר התפרסם ב-הארץ ב-26.5.2011 וחלק ממנו צוטט לעיל. שובל מדגיש:

"הסכסוך הערבי-הישראלי הוא סכסוך כפול: סכסוך צבאי וסכסוך על הצדק. אם בסכסוך הצבאי עד כה ניצחנו, בסכסוך על הצדק אנחנו מפסידים. אם נמשיך להפסיד במלחמה על הצדק, הרי שבסופו של דבר נפסיד גם בסכסוך הצבאי, משום שהניצחון הצבאי הושג קודם כל בזכות האמונה העמוקה בצדקת הדרך. ללא אמונה זו, הכוח הצבאי סופו לקרוס [...] אנו מפסידים בסכסוך על הצדק משום שהתעמולה השקרית של הערבים קיבלה מעמד לגיטימי בתוך החברה הישראלית. חלק ניכר מהאליטות הישראליות אימצו את את אסופת הכזבים, ובראשם רעיון הנכבה, ופועלים להכניסה לתוך השיח הציבורי הישראלי. האמת איננה נר לרגלי אותם פסוודו-אינטלקטואלים, הנרטיב הוא שחשוב [...] תכליתו הפסיכולוגית של רעיון הנכבה היא לנטוע בקרב הישראלים רגשות אשם על 'הטיהור האתני' שנעשה לערבים במלחמת העצמאות. מכאן הפתרון הצודק היחיד הוא הקמת מדינת כל אזרחיה, שבמסגרת הסכם שלום 'צודק' תיתן אפשרות לפליטים באשר הם לחזור למולדתם ההיסטורית [...] לשיטתם, אמורה לקום מדינה פלסטינית, ולצדה מדינת כל אזרחיה. בכך הם מבקשים לגזול את זכותו של העם היהודי למדינה ריבונית. ראשית על

הנכבה הפלסטינית בציבוריות הישראלית: על תצורות ההתכחשות והאחריות

הפלסטינים להכיר בכך שהאחריות לאסונם מוטלת על כתפיהם".

מקור זה עולה גם מדבריו של דרור אידר במאמרו "הנכבה והאמת: איך מעוותים את ההיסטוריה", אשר התפרסם ב-**ישראל היום** ב-18.5.2008

"ביום חמישי ציינו חלק מערביי ישראל את יום העצמאות הלועזי של ישראל כיום אסונם. בכך הצטרפו לאחיהם במדינות ערב ולרוב העולם המוסלמי בכלל, המעלים מדי שנה בשנה את מדינת ישראל על ראש דאגותיהם. לולא ישראל, דומה שבעיותיו של העולם הערבי היו נפתרות. הגרסה הערבית ל'נכבה' מתארת חבלי ארץ פורחים, ערים וכפרים משגשגים, שבגזירת היהודים נהרסו ותושביהם הוגלו מעבר להרי החושך. כמה יהודים תומכים בגרסה זו ומארגנים תהלוכות לכפרים ערביים חרבים ואף תולים שלטים בקרנות רחוב לאמור: 'כאן שכן כפר ערבי עד 1948' (גם אם ה' כפר' היה קבוצת אוהלים של שבט נודד שביקש עבודה בפאתי אחת הערים היהודיות). כה עמוקה תחושת האשמה בקרב הישראלים שאימצו את הגרסה הערבית, עד שלדידם מדינת ישראל נולדה בחטא וטוב היה לה שלא הוקמה, שכן תקומתה נקנתה בחורבנם של אחרים שהיו כאן 'מאות שנים' קודם לבואם של היהודים".

לטענת אידר, "אימוץ הנרטיב הערבי והעדפתו על פני הנרטיב הישראלי אינו עניין לשיחות סלון או לדיונים אקדמיים בלבד. מבחינת אויבי ישראל, העובדה שחלקים באליטה הישראלית מבכרים להיצמד לתיאוריית שוד הקרקעות הגדול ששמו מדינת ישראל, היא הצדקה עקיפה לטרור הרצחני המופנה נגד אזרחיה".

בהיותו מודע לוויכוח הנרטיבים טוען אידר: "אמנם הדיו של הוויכוח על הנרטיב ההיסטורי נשמעים בשולי השיח הציבורי בישראל, אבל בעולם הם מוכפלים עשרות מונים. מספיקים כמה עשרות אינטלקטואלים ישראלים בארץ ובעולם כדי להפיץ את הבשורה שגם אנחנו - רובנו - איבדנו את האמונה בתביעתנו הצודקת על הארץ ותחת זאת אנו אכולים רגשות אשמה על העוול שחוללנו לערביי האזור. למותר לציין שה'בשורה' הזאת מזמינה התקפות נוספות עלינו (ראו נאום 'קורי העכביש' של נסראללה). [...] העוול שגרמנו לערביי האזור היה עצם הניצחון במלחמת העצמאות. לולא ניצחנו, לא צריך

לנחש מה היה עולה בגורלה של שארית הפליטה היהודית. הנרטיב שלנו זוכר הצעות לחלוקת הארץ שהערבים דחו, כמו גם העובדה שברוב המקומות היו אלה הערבים שעזבו מרצונם לאחר ששוכנעו בידי מנהיגיהם להתפנות כדי לאפשר להם 'לסגור את הסיפור' עם היהודים [...] באשר לאזרחי ישראל הערבים, אמנם הם חיים במדינה יהודית שסמליה לקוחים מהמסורת היהודית, אבל הם לא היחידים. לא שמענו מעולם שהיהודים (או המוסלמים) ביקשו לשנות את דגלה של אחת ממדינות אירופה שצלב משולב בו, או לשנות המנון בטענה שאינם יכולים להזדהות עם תכניו. וביום שאחרי, אחר ששילמו את חוב הלאומנות הגואה, יסתכלו אזרחי ישראל הערבים סביב על אחיהם בסוריה, במצרים ובירדן - ויברכו על מזלם הטוב שהנחה אותם להיות אזרחים במדינה יהודית. הם נהנים מדמוקרטיה שאינה קיימת באף מדינה ערבית, מככלה חזקה, מזכויות סוציאליות, מהשכלה גבוהה ברמה עולמית, מנגישות לכל מקום במדינה ובעולם, מנציגות נבחרת בפרלמנט הישראלי וכן, גם מהזכות להזדהות בפומבי עם אויביה של מדינתם. משונה לומר זאת, אבל מתברר שהקמתה של ישראל ב-48' היתה נס לא רק עבור העם היהודי, אלא אף עבור האזרחים הערבים בתוכנו".

4-מקורות אסטרטגיים:

מקור זה בא לידי ביטוי בטענה שהכרה בנכבה משמעה ייחוס כוונות זדוניות להנהגה הציונית במישור האסטרטגי והצבאי במהלך מלחמת 1948 ולאחר מכן. משמעות הדבר, הטלת האחריות על ישראל בכל הנוגע לסוגיית הפליטים הפלסטינים והצורך להפוך אותם לחלק מרכזי בפתרון הבעיה הפלסטינית.

העמדה הזו עולה מדבריו של בן-דרור ימיני במאמר "האפרטהייד הערבי", שהתפרסם ב-13.5.2011 ב-**מעריב**, ואשר חלק ממנו צוטט לעיל. ימיני טוען:

"בעשרות השנים האחרונות טופח שוב ושוב השקר על אחריות ישראל למצוקת הפלסטינים. כך שכדאי להעמיד דברים על דיוקם. הפלסטינים עברו חוויה קשה של עקירה ופליטות. חלקם ברחו. חלקם גורשו. אך

הנכבה הפלסטינית בציבוריות הישראלית: על תצורות ההתכחשות והאחריות

חוויה מעין זו, נאמר שוב, עברו עשרות מיליונים. ההבדל נעוץ בכך שכל עשרות המיליונים האחרים נקלטו במדינות שאליהן הגיעו. לא כך ערביי פלסטינה המנדטורית. הם עברו מסלול ייסורים של דיכוי, התעללות, שלילת זכויות. זה היה מעשה ידי מדינות ערב, שהחליטו להנציח אותם במצבם [...] 'זכות השיבה', שהיא בעיקר המצאה תעמולתית, הפכה לדרישה האולטימטיבית. מאחורי הדרישה הזאת הסתתרה, ועדיין מסתתרת, כוונה אחת ויחידה: חיסול מדינת ישראל. שר החוץ המצרי מחמוד סלאח א-דין, הבהיר ב-1949 ש'הדרישה לזכות השיבה נועדה ללמעשה להשיג את המטרה של חיסול ישראל'."

5-מקורות חוקיים:

חמורה מכל המקורות האחרים היא ההאשמה הישירה של אישים שהיו מעורבים במעשי הגירוש והטבח והדרישה להעמידם לדין על פשעים. מכאן נובעת ההתכחשות התקיפה ביותר, היות שמדובר בהודאה במעשים שיש אתם לא רק הכתמה אלא גם אחריות משפטית וחוקית הטומנת בחובה העמדה לדין.

חשוב לציין בהקשר זה שהנכבה איננה מתמצית בגירוש בלבד, אלא במניעת חזרתם של פליטים, החרמת קרקעותיהם, הפקעת כל בתי הפליטים ושיכון מהגרים יהודים בתוכם והמשך מדיניות הנישול עד ימינו. משמעות הדבר היא שכמעט כל משפחה יהודית אחראית במידה כזו או אחרת לנכבה ולהשלכותיה.

יחיאל שבי משקף מקור זה במאמרו "יום הנכבה: לזכור ולא לחזור", אשר התפרסם ב-**ישראל היום** ב-14.5.2012 ובחלקו צוטט לעיל. לדעתו של שבי:

"כל עוד לא הגענו לימים שבהם הזיכרון הלאומי מבוסס על הדדיות ועל סובלנות, זיכרון המכיר בעברו של האחר ובזכותו למולדת, עלינו להיות זהירים מכל 'צעד תמים' של פעולות הומניטריות וסמליות. שלא נתעורר למציאות שבה מתפתח לצידנו נמר בעור של כבש המבקש לשמור על הזיכרון, אך בתוכו פנימה שואף לשנות את זהותה היהודית של המדינה [...] אחרי המעשים נמשכים הלבבות. עלינו לשמור על הזכות של האחר לזכור, אך להישמר מכך שהזיכרון יהפוך את הזכות לשיבה ללגיטימית."

בסוף דבריו מעלה שבי את עמדתו בצורה מפורשת באומרו: "הפרת האיזון הדמוגרפי בישראל על ידי קליטת פליטים או יישובם של העקורים בתוככי יישובים יהודיים קיימים אינה עומדת על הפרק - ואסור שתעמוד".

במאמרו של אליקים העצני "זה 1948, טמבל", שהופיע ב-**ידיעות אחרונות** ב-21.05.2012, הוא מצהיר:

"בחגיגות הנכבה המתקשרות רק מעטים שמו לב לפיל שמילא את החדר, הכיתוב שהופיע ברוב הכרזות: '1948'. יש מהם שלא ראו, מפני שמספר אחר הסתיר להם: '1967' [...] 1948 היא הסמל והמוקד של מלחמת תרבות פלסטינית, שמנסה לגזול מן היהודים לא רק את מדינה 1948, אלא גם את עברם וזהותם [...] המלחמה בינינו לבינם אינה רק על אדמה, אלא גם על זכותנו כעם. ניסיונם לחפות על זהותם הפלסטינית המפוקפקת, שלאמיתו של דבר אינה אלא הצל המלווה את הנוכחות היהודית, בנוי על מחיקת הזהות הלאומית שלנו".

6-מקורות דיפלומטיים-הסברתיים:

הסכסוך הישראלי-פלסטיני נמשך, ועמו המאבק על התודעה. יש קושי ישראלי מעמיק לבסס את קיומה של ההווה הלאומית הישראלית על יסודות הכוח או הסטטוס-קוו הפוליטי. העובדה שישראל ניצחה במלחמת 1948 ויצרה מציאות פוליטית וחוקית חדשה, לא די בה כדי להצדיק את המשך קיומה. אם הכוח הוא העומד בבסיס קיומה של המדינה היהודית, אזי הדבר מצדיק את הערעור עליו אם בסיס הכוח ישתנה כאן, אנחנו נכנסים למערכת יחסים סבוכה בין כוח, צדק וחוקיות. מדינת ישראל עמלה רבות לבסס את קיומה על צדק וחוקיות ולהציג את ממד הכוח ככורח המציאות שאין ממנו מנוס. היא אף פעלה כדי להטיל אחריות ישירה על הפלסטינים ועל הערבים בכלל, שמאלצים אותה להשתמש בכוח. התייחסות זו באה לידי בידי בתפיסת "יורים ובוכים", שאותה שיקפה היטב ענת מטר במאמרה "מה מאפשר את אסא כשר?". בהקשר זה מצביעה מטר על החיבור בין המצוי-הרצוי-הראוי כאמצעי להעניק לגיטימציה למציאות מורכבת, בהתעלם מחלק מרכזי ממנה, בעיקר ממצייאות הכיבוש (מטר, 2006).

לפי התפיסה הרווחת, הכרה בנכבה מערערת את מיקומו הרשמי של

הנכבה הפלסטינית בציבוריות הישראלית: על תצורות ההתכחשות והאחריות

ממד הכוח בהווה היהודית בכלל והישראלית בפרט. היפוך היוצרות בכתיבה הופך את המציאות הכוחנית לבסיס הצדק והחוקיות ולא ההפך. לכן עולה חשש מההכרה בנכבה או התייחסות אליה כחלק לגיטימי מההיסטוריה של הצד השני. בהכרה בה יש כדי לשנות את משוואת היחסים בין שני הצדדים. מאמרו של נדב שרגאי "מי מנציח את בעיית הפליטים?", שהופיע ב-**ישראל היום** ב-18.5.2011, משקף עמדה כזו. אמנם שרגאי איננו מתעלם מקיומה של בעיית הפליטים, אך הוא מרחיק את האחריות או האשמה מישראל ותולה אותן בהתנהגותן של מדינות ערב. שרגאי טוען:

הפליטות הפלשתינית שנושאי דגלה הסתערו בתחילת השבוע על גבולה הצפוני של ישראל אינה דומה לשום פליטות אחרת בעולם. העולם אינו תובע זכות שיבה למוסלמים הטורקים שגורשו לפני 25 שנה מבולגריה וגם לא למוסלמים שחיו בעבר בהודו; לא להינדים שפקיסטן היתה ביתם וגם לא ליוונים שנעקרו מהחלק הטורקי של קפריסין. בעולם מבינים שמתן זכות שיבה לשורה ארוכה של קהילות שנעקרו או שעקרו ממקומן בנסיבות שונות יביא לתוהו ובוהו למרחץ דמים ולהתמוטטות של משטרים ומדינות. זהו הרקע למיצג הפליטים בגבולנו הצפוני. ישראל אינה צריכה להתנצל בפני איש על כך שבלמה אותו. היא מחויבת לעומת זאת להסביר שוב ושוב מדוע מימוש זכות השיבה משמעותו חיסול ישראל כמדינת העם היהודי. עלינו להבהיר לכל אלה בקהילה הבינלאומית המשתעשעים ברעיון השיבה שדין אחד לפלשתינים ודין אחד לבני לאומים אחרים שאיבדו את מקום מגוריהם. אירופה למשל שם גוברים הקולות השוללים את עצם קיומה של ישראל כמדינת היהודים אינה שוקלת ברצינות להעניק את זכות השיבה לגרמנים שעזבו את פולין או להשיב מוסלמים ליוון [...] העולם ככלל ומדינות ערב בפרט הם הנושאים באחריות להמשך קיום הפליטות הפלשתינית. הם אלה שמונעים את פתרונה בשם זכות השיבה. גם המספר של 4 מיליון פליטים הוא בלוף. רבים מאלה שהאו"ם מגדיר פליטים חיים באושר ובעושר במקומות מגוריהם. מחנות הפליטים לעומת זאת מוסיפים להתקיים על גבו של ציבור פלשתיני מסכן כדי שמדינות ערב יוכלו להמשיך לחלום על מחיקת ישראל [...] זו הייתה ועודנה התעללות באוכלוסייה שהנצחת בעייתה היא הנצחת סבלה והפיכתה לכדור במשחק בדבר זכותה של ישראל

להתקיים כמדינת היהודים. מה שקרה השבוע בגבול הצפון הוא חלק מהמשחק המסוכן הזה. אסור לנו למצמץ מול קולות הנהי על ההרוגים והפצועים שהפכו או התנדבו להפוך לכלי במשחק הצבוע הזה."

עמדה דומה משתקפת במאמר שכותרתו "היעד האמיתי של טקסי הנכבה", פרי עטו של מנחם ראובן דר, שהתפרסם ב-הארץ בתאריך 18.5.2012. ראובן דר טוען:

"סוגיית אזכור מה שמכונה 'הנכבה' לא היתה ואיננה עניין הומניטרי. המדובר בעניין פוליטי טהור [...] הגורמים המעלים את סוגיית 'הנכבה' אינם גורמים הומניטארים, אלא פוליטיים. לגורמים פוליטיים אלה יש יעדים פוליטיים סופיים, כגון: חיסול מדינת ישראל כמדינה ציונית, הצפת מדינת ישראל ב'פליטים' והפיכתה ל'מדינת כל אזרחיה' דוגמת לבנון [...] אין ולא ניתן 'לכבד', כדברי מאמר המערכת, את מה שמכונה 'הנכבה' במקומות ציבוריים במדינה, גם לא באצטלה ובתירוץ של 'הבנה וסובלנות'. לטקסים פוליטיים כאלה יש אמירה פוליטית ברורה ומתריסה, וברור לחלוטין שמתן לגיטימציה להם יהיה נקודת פתיחה הרסנית במסע פוליטי שיפגע במדינת הלאום של העם היהודי."

פרק VI

דיון

הנתונים הכמותיים והאיכותיים שהוצגו עד כה מעידים על מורכבות בהתייחסות לנכבה הפלסטינית בציבוריות הישראלית. מצד אחד, ניכרת דומיננטיות ברורה של העמדה המתכחשת לנכבה כמאורע היסטורי ומתנגדת לקבלת אחריות כלשהי להתרחשותה; מצד אחר, יש התייחסות לא מבוטלת לצורך להודות לא רק בקיומה, אלא גם בהימשכות ביטויה עד היום או הכרה בזיכרונה כלגיטימי. על אף השונות בהתייחסות לנכבה, הנתונים מאפשרים להבדיל בין ההתרשמות הכללית המצביעה על דיון פורה המתקיים בציבוריות הישראלית בכל הנוגע לנכבה וזיכרונה, עובדה שמשקפת ליברליות ופתיחות, לבין הנחרצות ההגמונית שלפיה לא זו בלבד שהנכבה לא התרחשה, אלא שהיא המצאה פלסטינית מתוחכמת שמטרתה דה-לגיטימציה של ישראל. ריבוי העמדות לכאורה "מלבין" את שיח ההתכחשות והדחיקה של העבר וזיכרונה, ובכך העמדה הרשמית "יוצאת מורוחת" פעמיים: היא מצליחה גם לאשש את עצמה בתודעת הציבור הרחב וגם להציג את עצמה כסובלנית וליברלית. קיומו של מגוון עמדות משרה תחושה של פלורליזם ערכי ותפיסתי, שמעניק לגיטימציה לדומיננטיות של העמדה השוללת כחלק מדיון לברור האמת, המוביל בסופו של דבר למסקנה לגיטימית של התכחשות או הסרת אחריות.

דווקא ההתכחשות לעצם קיומה של נכבה או לאחריות הישראלית לקיומה, כמו גם הניסיונות הישראליים העזים להדחיקה מהזיכרון ומהשיח הציבורי, מצביעים על חולשתה של עמדה זו על אף בולטותה. מסמני הנכבה השונים, בדמות שמות אתרים, זיכרון של אירועים מסוימים ועמידה של הדור השלישי לנכבה על החייאת זיכרון הטראומה בדרכים שונות, מצליחים להחזיר את המודחק כעדות, או במונחים פסיכו-פוליטיים כסימפטום לטראומת העבר, כמודחק הגורם לעצבנות קולקטיבית ביחס למעשה שחותרים להסתירו ובכך מודים באחריות לעצם קיומו (לה-קפרה, 2006).

ההבחנה התיאורטית שהצגנו לעיל בין זיכרון להיסטוריה מסייעת בידינו לבחון את ההתייחסויות השונות לנכבה. הבחנה זו היא בין היות הנכבה עובדה היסטורית, המבוססת במחקר ההיסטוריוגרפי שאין עליו מחלוקת, לבין היותה זיכרון שאפשר להתווכח אתו ואף להכחישו בנימוק שהוא מומצא ומדומיין יותר מאשר עובדתי. בעוד המחקר ההיסטורי מעמיד חלק גדול מהתפיסות הרווחות בציבוריות הישראלית בסימן שאלה, הזיכרון הציבורי, כפי שהוא משתקף בעמדותיהם של פובליציסטים רבים, מסרב להניח למיתוסים הישראליים המרכזיים ביחס למלחמת 1948 והשלכותיה. כמאמרו של פייר נורה, בעוד ההיסטוריה היא פעולה אינטלקטואלית של שחזור החותרת להתקרבות מתמדת למה שכבר איננו, גם אם השחזור בעייתי ולא-שלם, הזיכרון הוא תופעה אקטואלית שנחווית בהווה והוא מסגל לעצמו את הפרטים הנוחים לו בלבד.

כשמתבוננים בממצאים של מחקר זה אפשר לראות שהדיון התיאורטי בזיכרון הקולקטיבי מתגלם במיטבו. הזיקה האינהרנטית בין זיכרון, כאינדיבידואלי, לבין הקשרו החברתי, המדגיש את מיקומיות הזיכרון, מתבהרת בצורה חד-משמעית. הזיכרון הקולקטיבי הישראלי של הנכבה, כפי שעולה מהממצאים, הוא מבולבל ואנטגוניסטי כלפי עצמו, מעצם היותו לא הומוגני ולא קוהרנטי. דווקא חוסר ההומוגניות והיעדר הקוהרנטיות מעידים על כך שזיכרון הוא תהליך של הבניה והבניה-מחדש של מאורעות עבר שבהם הזיכרון האישי והקולקטיבי מתערבבים כמעט לבלי הפרד. עמדתו של מוריס האבלוקס בנוגע לקולקטיביות הזיכרון והסתייגותו של פול ריקור בנוגע לממד האינדיבידואלי שלו מוצאות ביטוי טוב במקום שבו אפשר לראות שקיימת הזנה הדדית של האינדיבידואלי והקולקטיבי במעשה הזיכרון וההזכרות. חשוב מכך הוא שזיכרון הוא הבניה ממושכת של דימויים של מאורעות מהעבר שהם בעלי השלכות מכריעות בהווה ושהשלכות אלה הן מעבר למשמעויות האינדיבידואליות שלהם. כמאמרה של זרובבל, הזיכרון הקולקטיבי הוא אוסף של דימויים משוחזרים הנישאים על ידי יחידים אך קיים גם מעבר להם, והוא נשען על העברת העבר מדור לדור (Zerubavel, 1995). הממצאים של מחקר זה מאששים גם את עמדתו של ז'ול קונדא, הגורס שקיים קשר עמוק בין זיכרון והזכרות לבין כינון זהות (Candau, 1998). זיכרון הנכבה בציבוריות הישראלית מעצב את התפיסה העצמית הישראלית ומשפיע עליה, והדבר מקבל חיזוק באמצעות החזרות הנשנות על אותן עמדות ביחס לאמיתותה של

הנכבה הפלסטינית בציבוריות הישראלית: על תצורות ההתכחשות והאחריות

הנכבה והאחריות להתרחשותה.

הדיון הציבורי הישראלי בנכבה איננו דיכוטומי ולכן אין לראותו כיחס חד-צדדי באופן מובהק. מהממצאים שהוצגו לעיל עולה קיומו של דיון תוסס ואף אגרסיבי בסוגיות שנוגעות לנכבה. דיון זה בא לידי ביטוי במישור העובדות ההיסטוריות, האסטרטגיות, המוסריות והפוליטיות. מגוון העמדות במישורים אלה משקף תפיסות שונות של הנכבה, אשר נחלקות ביניהן באשר למשמעותה ההיסטורית, האנושית, הפוליטית והמוסרית. הממצאים אינם מותירים מקום לספק שקיימת מחלוקת עומק בציבוריות הישראלית בכל תחומי העיסוק בנכבה הפלסטינית. למחלוקת זו משמעויות שונות בנוגע להתייחסות הישראלית הרשמית והציבורית לנושא.

חשוב לציין שהפלורליזם התפיסתי ביחס לנכבה משקף לבטים ישראליים פנימיים ומעיד על המבוכה שהחברה הישראלית שרויה בו ועל המבוכה שלה ביחס לכל ביטוי של זיכרון הנכבה הפלסטינית. המבוכה הישראלית גוברת דווקא בגלל הדומיננטיות של שיח ההתכחשות לנכבה או לאחריות למה שהתרחש במהלכה ועדיין שריר וקיים עד ימינו. דווקא ההתכחשות נתקלת בקשיים עזים בגלל הופעתם של סימפטומים של טראומת הנכבה במציאות הישראלית וחזרתו של המודחק בצורות שונות שאי-אפשר לשלוט בהן באופן הרמטי.

זיכרון הנכבה הפלסטיני בא לידי ביטוי בצורות שונות, חלקן ערביות-פלסטיניות וחלקן ישראליות. במישור הפלסטיני, זיכרון הנכבה משתקף בתהלוכות של פליטים פנימיים אל שרידי כפריהם שנהרסו במהלך מלחמת 1948 ובעקבותיה, אשר עולות לכותרות ביום העצמאות הישראלי. זיכרון זה עולה גם כתוצאה של התפתחות ההיסטוריוגרפיה של מלחמת 1948 והתנפצותם של מיתוסים רבים שטופחו בחברה הישראלית מאז, כמו "מעטים מול רבים", "טוהר הנשק" ו"בריחה מרצון של פליטים". זיכרון הנכבה הישראלי משתקף בחוסר יכולתה של ממשלת ישראל למחוק את שמותיהם של כל האתרים הפלסטיניים, בדמות ערים או כפרים, מהמרחב הציבורי הישראלי, מקיומם של סימפטומים של טראומת העבר הפלסטינית בנוף הישראלי ובעיקר בחוסר היכולת למנוע עיסוק ישראלי בפליטים הפלסטינים. החיבור בין סימני הזיכרון ההיסטוריים והגיאוגרפיים מביא למחלוקות עומק בחברה הישראלית בדבר אופן ההתייחסות הרצוי לנכבה: מצד אחד מיעוט הרואה בה טרגדיה הנמשכת עד ימינו וטוען כי על ישראל לקבל אחריות לעוולות

עבר; מצד אחר הרוב הבוחר להתכחש להיסטוריה זו, אינו מקבל את אמיתותה ההיסטורית ואף מזהיר מפני הלגיטימציה של הזיכרון ההיסטורי שלה בקרב הפלסטינים. אנשי הרוב דורשים להילחם בזיכרון זה בכל האמצעים, בהיותו המצאה זדונית שנועדה להביס את רוחה של ישראל ולהביא לדה-לגיטימציה שלה.

מבין המחזיקים בעמדות השונות העולות מהממצאים יש הטוענים שהנכבה איננה עניין פלסטיני בלבד, אלא לא פחות מכך גם עניין ישראלי. את אלה אפשר לחלק לשני מחנות מנוגדים. בעוד המחנה הראשון מצביע על הצורך להתמודד עם "הסכנות" שלה במישור האסטרטגי והמדיני, המחנה השני קורא להכיר באחריות הישראלית לנכבה ולהגיע עם הפלסטינים להסכמות בקשר לפתרון בעיותיהם שנוצרו בעקבותיה. שני המחנות חלוקים בנוגע למידת אחריותה של ישראל על העבר, במיוחד במישור הדמוגרפי והמדיני. יש הרואים בנכבה עניין בעל השפעות עקרוניות על עצם הקיום הישראלי ומידת הלגיטימיות של מדינת ישראל, במיוחד נוכח מסע החרם והסטיגמטיזציה של ישראל כמדינת מצורעת ומדינת אפרטהייד. אלה מבינים כי אנו חיים בעידן שבו העוצמה הסמלית וקיומם של ארגונים בינלאומיים המשמרים את זיכרון העמים המקוריים, אשר זכותם להגדרה עצמית נפגעה במהלך תהליכי הדה-קולוניזציה, הופכים דומיננטיים בזירה הגלובלית. לכן, הם מצדדים בהשקעת מאמץ מיוחד בהתמודדות עם זיכרון הנכבה כאיום אסטרטגי. זוהי תפיסה מלחמתית של הנכבה, המצדדת בשימוש בכלים של מלחמה תרבותית, סמלית ותעמולתית, כדי לדחוק את האיום על עצם הלגיטימיות של מדינת ישראל. אנשי המחנה השני מציגים הבנה דומה לאיום הנכבה, אך מצדדים במציאת פשרות והסכמות עם הפלסטינים על הסדרת העבר והגעה לפתרון מוסכם עליו. מאמציהם של רבים להגיע לנרטיב ישראלי-פלסטיני משותף בתחום הוראת ההיסטוריה הם דוגמה מובהקת לכך. ואולם, דווקא חששותיו של המחנה הראשון משקפים את עוצמת חשיבותה של הנכבה בתודעה הישראלית, גם באמצעות הכחשתה.

העניין הישראלי בנכבה הוא גם אתי, משום שהוא מציב אתגר בנוגע להתכחשות לה או הכרה בה. הנכבה נתפסת בעיני חלק מהציבור כעניין הומני-מוסרי לא פחות מאשר פוליטי. מידת האחריות להתרחשויות בעבר והצורך לקחת חלק בפתרון עולות עבר הם עניין העולה בחלק מהכתיבה המחקרית והספרותית. הנורמליזציה של הקיום הישראלי מוצגת בכתיבה ככזו העוברת

הנכבה הפלסטינית בציבוריות הישראלית: על תצורות ההתכחות והאחריות

דרך הפלסטינים ותבוסתם במלחמת 1948 ודרך ההשפעות הנמשכות של אותה תבוסה על המרקם החברתי והתרבותי הפלסטיני. התפייסות עם העבר הישראלי-פלסטיני נחשבת לכורח אתי, המחייב פשרות והסכמות. בהקשר זה יש המעלים את חשיבות הלמידה מניסיונם של אחרים, כולל הניסיון הדרום אפריקני, כדי לקדם ועדות אמת ופיוס שמטרתן להביא לפיוס בין שני הצדדים. לעומת זאת, יש כאלה שאינם מתעלמים מהאספקטים המוסריים, אך מטילים את האחריות על הצד הפלסטיני באופן גורף. חוסר נכונותם של הפלסטינים לקבל את חלוקת מולדתם ורצונם להגן עליה מוצגים כבסיס מוסרי המעניק לגיטימציה למה שהתרחש במהלך הנכבה. לפי זאת, 1948 הייתה מלחמת אין-ברירה שבה המעטים - היהודים - קמו לגונן על עצמם מול רבים. הצגה כזו של הדברים מסתירה את הנתונים האמתיים של המלחמה, כפי שהם עולים בהיסטוריוגרפיה העכשווית, המצביעה על מצב כמעט הפוך במאזני הכוח והמוכנות הצבאיים בין היישוב היהודי לבין החברה הפלסטינית (Rogan and Shlaim, 2001).

מהממצאים עולה שהתפיסה הבולטת ביותר בשיח הציבורי הישראלי כלפי הנכבה היא החיבור בין שלוש טענות מצטברות: ההתכחות לעצם התרחשותה, ראייתה כהמצאה מאיימת שנועדה להביא לדה-לגיטימציה של ישראל והתכחות לאחריות עליה. תפיסה זו תואמת את העמדה הרשמית הישראלית בנושא זה, אשר איננה מוכנה להתפשר עם הזיכרון הפלסטיני של הנכבה ואף דוחה את ההיסטוריוגרפיה שלה, גם כאשר מדובר בהיסטוריוגרפיה שהתפתחה בישראל עצמה.

חשוב לציין בהקשר זה שבעוד העמדה המתכחשת לנכבה איננה מתפשרת עם ההיסטוריוגרפיה המחקרית בתחום זה, העמדה המתכחשת לאחריות לנכבה מקבלת את ממצאי ההיסטוריוגרפיה של הנכבה, אך מפרשת אותם בצורה המתיישבת עם הנרטיב הישראלי הרשמי. פרספקטיבת ההתכחות הופכת אפוא לחלק אינטגרלי של ההתקשות על הנרטיב העצמי - הצינוני - כנרטיב בלעדי של מלחמת 1948 והשלכותיה. הבלעדיות על תפיסת היסטוריה לאומית סגורה מתחזקת בהיות מרבית המקורות המרכזיים לחקר הנכבה ישראלים, שהרי מדובר במסמכים מארכיונים ישראלים, אשר נועדים לאשש את הטענה המרכזית ביחס לאחריות הפלסטינית לנכבה.

הפרספקטיבה המבחינה בין אירועי הנכבה לאחריות עליהם עלתה בשנות השמונים והתשעים והייתה חידוש בולט בהתייחסות הישראלית לנכבה

ולתוצאות האנושיות והמוסריות של התנהלות הצבא הישראלי במהלך המלחמה ולאחריה. ההתנגדות העזה שצמחה בשיח האקדמי ובציבוריות הישראלית כנגד טענה כזו חידדה את העמדה שלפיה אמנם אי-אפשר להתעלם מבעיית הפליטים הפלסטינים, אך האחריות להיווצרותה נותרת בידי הקרבנות עצמם. הדיון הציבורי הישראלי בסוגיה היה הרחבה של הדיון האקדמי בנושא זה. סוכני ההיסטוריה הממסדיים פקפקו בממצאים החדשים שהציגו היסטוריונים חדשים והשפיעו מאוד על התקבעות התפיסה שרווחה עד אז ואשר משקפת את הנרטיב הישראלי הדומיננטי. לפי תפיסה זו, הנכבה אינה מאורע היסטורי, אלא תפיסה אידיאולוגית שמטרתה העיקרית היא קעקוע יסודות הלגיטימציה של ישראל וניגוחה בזירה האזורית והבינלאומית.

הממצאים העולים בדיון הציבורי הישראלי בנכבה בשנים האחרונות, ואשר מגיעים לשיאים חדשים ב"חוק הנכבה", מעידים על כך שהנרטיב הישראלי הדומיננטי מצליח לשמר את עצמו בזיכרון הקולקטיבי. ממצאי המחקר מצביעים על הפערים הכמותיים והמהותיים בין מכחישי הנכבה או האחריות לה לבין אלה שמוכנים להכיר בה ובחלק מהאחריות להתרחשותה. הזיכרון הקולקטיבי הישראלי מצליח להדחיק את הממצאים ההיסטוריוגרפיים ולהמשיך ולשמר את השיח ההגמוני בנושא. אמנם העמדה הדומיננטית בעבר - התעלמות מוחלטת מהתרחשויות הנכבה - הולכת ומאבדת את בלעדיותה בעקבות ההיסטוריה החדשה, והעמדה הרשמית והציבורית כלפי הנכבה מכירה בהתרחשותם של מאורעות טרגיים, אך היא יצרה הבחנה ברורה וחדשה בכל הנוגע למשמעויותיהם ולאחריות להם. ממצאי המחקר עולה שהעמדה הציבורית והרשמית הישראלית מתכחשת להיקף המאורעות, לכוונות שעמדו מאחוריהם ולמשמעויות הפוליטיות והמוסריות שלהם.

הממצאים מראים שאצל חסידי התפיסה השנייה, אשר אינם מתעלמים מהאירועים הטרגיים שהתרחשו בעבר, ניכרת התעקשות על כך שהיקף בעיית הפליטים קטן בהרבה מזה שמציגים הפלסטינים, וכן שתופעת הפליטות נוצרה כתוצאה של מלחמת אין ברירה, שישראל אינה נושאת באחריות בגינה. הפלסטינים הם אלה שלא קיבלו את תכנית החלוקה והביאו למלחמה שנכפתה על היישוב היהודי. מכאן, סוגיית הפליטים היא סכנה קיומית שאחראים לה הפלסטינים עצמם. בהקשר זה שואלים חסידי תפיסה זו שאלה רטורית: מה היה קורה אילו הפסיד היישוב היהודי במלחמה? נוכח תהייה זו הם מעלים את הטענה שמה שנעשה היה הכרחי וישראל אינה אחראית לו

הנכבה הפלסטינית בציבוריות הישראלית: על תצורות ההתכחשות והאחריות

מבחינה חוקית ומוסרית. אם יש אחריות ישראלית, הרי שזו חלקית בלבד והיא חלה על ההפרה של כללי המלחמה שהיא תופעה שולית ומעידה דווקא על הכלל, שכן התנהלותו של הצבא הישראלי הייתה בעיקרה מופתית ובהתאם למוסריות הטבועה בצייונות. דגש מיוחד מושם בדחייתה של תכנית החלוקה על ידי הפלסטינים כאינדקציה לאחריות הפלסטינית לכל מה שקרה לאחר מכן. לכן, אין לפלסטינים להלין אלא על עצמם. המנהיגות הערבית אחראית לפליטים, כי היא שקראה לפלסטינים להתפנות מבתיים באופן זמני.

הממצאים ממחישים שעמדה רווחת בציבוריות הישראלית מבוססת על הטענה ש"ניפוח" עניין הנכבה הוא פוליטי ואידיאולוגי, הוא לא נועד לפתור את הבעיה אלא לנגח את ישראל והגו חלק ממסע דיפלומטי לדה-לגיטימציה שלה. מכאן שבהטלת האחריות לסוגיית הפליטים על הפלסטינים לא זו בלבד שנשמרים המוסריות הישראלית וטוהר הנשק ומוסרת מ ישראל האחריות במישור הפוליטי, אלא יש צורך במאבק כנגד הזיכרון המומצא הפלסטיני, ההופך לסכנה ממשית על ביטחונה של ישראל בהיותו סוג חדש של מלחמה במדינת היהודים.

נוכח ממצאי המחקר אפשר להכליל ולומר בוודאות גבוהה שהדיון הציבורי הישראלי בנושא הנכבה איננו משפיע על העמדה הרשמית והציבורית הישראלית. לדיון הציבורי בנכבה משקל פוליטי גדול המשמש את העמדה הרשמית, שמציגה את עצמה כעמדה הנובעת מדיון ציבורי רחב היקף הנשען על תרבות פוליטית דמוקרטית ומוסרית. על סמך דברים אלה נראה שהדיון הציבורי הישראלי וההתכחשות לנכבה ומשמעויותיה הם אמצעי בולט בדיפלומטיה הציבורית הישראלית, הבא לידי ביטוי לא רק בהתכחשות, אלא גם בהצגת עמדה "עניינית" מוצקה.

אמנם אין כוונה להתחיל כאן מחקר סמיוטי של שיח הנכבה בתקשורת הישראלית, אך חשוב להפנות תשומת לב ליחס לנכבה מבחינה מושגית. יש פרשנויות שונות למושג. בעוד בחלק גדול מהמאמרים מופיע המושג במירכאות, במאמרים אחרים הוא מופיע באופן מזוקק. הדבר משקף את הלבטים הפנימיים בשיח הנכבה וחוסר היכולת להגיע להכרעה בין שתי אפשרויות דיכוטומיות: האחת - הנכבה היא המצאה ומעולם לא התרחשה, והאחרת - הנכבה התרחשה, אך הישראליים אינם אחראים לה ולהשלכותיה. ענן המילים שהבאנו לעיל מצביע על קיומן של זיקות ברורות בין הנכבה לישראל, מהומויות, הסתה, ביטחון, התפרעויות, צה"ל, ירושלים, נפצעו, שטחים,

הרוג ועוד. הדבר מעיד על ההקשר שבו עולה הנכבה ואשר משקף את השיח הציבורי הישראלי בכללותו, זה העוסק בצורה אינטנסיבית ביותר בסוגיות הנוגעות לסכסוך הישראלי-פלסטיני.

חשוב להדגיש שבהתייחסות לנכבה בשיח הציבורי הישראלי מובלעות צורות מסגור שונות. יש הממסגרים את הנכבה כאסון. אחרים ממסגרים אותה ככישלון. מסגרת נוספת היא הנכבה כאשמה או ככתם. במקרה זה הכתם יכול להיות ישראלי, אך הוא יכול להיות גם פלסטיני. באופן כללי, היות שהמסגור הוא בחירה סלקטיבית של אספקטים מסוימים ממצייאות מוגדרת, הדגשתם, ארגונם והפניית תשומת לב לאופני העיסוק בהם, אפשר להכליל ולומר שמסגרות המדיה הדומיננטיות של הנכבה הן של סכנה האורבת לישראל ואשר מפניה יש צורך להתגונן. אף על פי שהנכבה היא ממחוזות הזיכרון, האסטרטגיה המומלצת להתמודדות עם איום הנכבה היא אסטרטגיה צבאית. השיח הדומיננטי העולה מנתוני המחקר הוא שיש צורך לא רק להתגונן, אלא גם להתקיף את אלה הנושאים את זיכרון הנכבה ולפגוע בהם. מבחינה זו, דברי האיום שצוטטו לעיל מפי השר לביטחון פנים דיכטר אינם אלא המחשה למחשבת הנכבה בתודעה הישראלית.

סיכום ומסקנות

בחינת שיח הנכבה בציבוריות הישראלית נועדה לאפשר התבוננות מעמיקה ביחס של מדינת ישראל והציבור הישראלי לבעיה הפלסטינית, לפתרונה ולנכונות להגיע לפשרות אמתיות בהסכם קבע סופי בין שני הצדדים. ניתוחו של שיח הנכבה בתקשורת הישראלית בניסיון לעמוד על מאפייני ההתייחסות הישראלית למאורע היסטורי זה, אשר שינה את פני המציאות הדמוגרפית, הגיאוגרפית והמדינית באזור כולו, מאפשר הבנה של טווח הפרשנויות שכוחות חברתיים שונים מייחסים לסוגיה זו ולעמדות הרווחות בנוגע אליה. באמצעות ניתוח כזה אנו יכולים לעמוד על נכונותו של הציבור הישראלי להכיר באחריות הישראלית להיווצרותה של בעיית הפליטים והנכונות לתת מענה הוגן לאחריות זו בפתרון עתידי של הסכסוך. כפי שנטען במחקרים שונים, סוגיית ההכרה בעוולות עבר והנכונות לקבל אחריות בגינה הן מקפצה חשובה לפתרון סכסוכים (Young, 1990; Fraser, 1997; Phillips, 1995; Kymlicka, 1995; Parekh, 2000; Taylor, 1994).

חשוב בהקשר זה לעמוד על ההבחנה שיצרה חנה ארנדט בין אחריות לאשמה ולטעון שהבחנה זו מאפשרת הקלה ביחס לעוולות עבר, במקום שבו הנסיבות הטרגיות של הקונפליקט מובאות בחשבון ולכן לא כל האשמה מוטלת על צד אחד (ארנדט, 2009; 2008; Gobodo-Madikizela). בה בעת, קבלת האחריות לעוולות עבר היא נקודת מוצא חשובה להתמודדות אמתית וכנה עם הקונפליקט ופתרונו (Schaap, 2004; Bar-Tal, 2000). לא כל מי שאחראי למעשה אשם בו. לעומת זאת, כל מי שאשם בהכרח אחראי. נוכח חשיבות הנכבה בזיכרון הלאומי הפלסטיני ונוכח מרכזיותם של אירועי הנכבה בחייהם של מיליוני פלסטינים, ההתכחשות הישראלית לנכבה איננה יכולה לשמש נקודת התחלה לפיוס או יחסי שלום בין הצדדים. אם רוצים להתמודד עם מקורות ההתכחשות ולאפשר מעבר למציאות אחרת, חשוב להציע לבצע מעבר משיח של אשמה לשיח של אחריות.

לאור ממצאי המחקר אפשר לומר שככל שיש מעבר בדגש מהמישור החומרי, שנמצא בשליטה ישראלית מלאה, למישור של המאבק על הזיכרון,

על הכוח הסמלי והתרבותי ועל המוסריות של הפרויקט הלאומי היהודי, כך מחריפה המתקפה הישראלית כנגד הנכבה. זו מגיעה לשיאה בחוק הנכבה ובקמפיין "נכבה- חרטא".

בידי ישראל שליטה חומרית מלאה על כל מה שהוא פלסטיני; הדבר היחיד שמעיק על הלגיטימציה והנורמליזציה שלה הוא הזיכרון. לישראל אין יכולת להכחיד את הפלסטינים פיזית, ולכן הכחדתם הסמלית נשארת חלופה בטוחה יחידה. מכאן שאת יחסה של ישראל לנכבה מכתוב הרצון למצוא את הדרך הטובה ביותר להכחדה סמלית של הנכבה. השתקת העדים מצד אחד והפיכת הדיון להתדיינות על פרטים ועובדות הן סוג של משפטיזציה משתקת. הקרבן הופך למעין תובע בבית משפט, החייב להשתמש בשפת מקרבנו, כדי להשמיע את קולו, דבר המחליש את כוחו ומעקר את מאבקו מתוכן אמתי. זהו מצב אבסורדי של חוסר יכולת להתבטא אלא באופן המעניק לגיטימציה לעמדת המקרבן ומבטל את היות הקורבן קורבן, כפי שהיטיב לתארה הפילוסוף הצרפתי ז'אן פרנסואה ליוטר כ- *Differend* (Lyotard, 1988).

הדיון הציבורי הישראלי מבנה נרטיב נגדי לזיכרון הפלסטיני ומצביע על שקריות הנתונים ההיסטוריים המתפרסמים במחקרים שונים. הנתונים הרשמיים הישראליים המוצגים בספרי לימוד ובחוברות הדרכה לחילי הצבא מבססים את הטענות הישראליות הרשמיות ביחס למה שאירע ב-1948. התקשורת הישראלית, שהנה מרחב ציבורי פעיל, משקפת את הנתונים והעמדות הרשמיות, גם אם מתקיים דיון בנוגע לעמדות מאתגרות (אורון, 2013).

טענה רווחת בציבוריות הישראלית היא שהזיכרון הפלסטיני מובנה כדי להביא לדה-לגיטימציה של ישראל באמצעות העצמת הטרגדיה של הפלסטינים מעבר לכל פרופורציה. ואולם, המשך מדיניות האפליה, הנישול, ההתנחלות, הפינוי, הריסת הבתים והפגיעה בפלסטינים חפים מפשע הופך את השיח הישראלי לריק מתוכן. מדיניות הכיבוש בשטחי הגדה המערבית, המצור ברצועת עזה והאפליה הממוסדת כנגד אזרחי ישראל הפלסטינים מאששת את זיכרון הנכבה כל יום מחדש והופכת את טענת הדה-לגיטימציה לחסרת שחר.

אף על פי שהתרחשה לפני יותר משישה עשורים, לנכבה יש עדויות במציאות של ימינו. עדויות אלה מחזקות דווקא את טענת המיעוט העולה בשיח התקשורתי ולפיה הנכבה היא אירוע הנמשך מאז 1948 עד היום, ולכן

הנכבה הפלסטינית בציבוריות הישראלית: על תצורות ההתכחשות והאחריות

ההתכחשות לו או לאחריות בגינו איננה מצליחה לבסס את עצמה כתפיסה הנורמטיבית, הגם שהיא העמדה הרווחת. עצבנות השיח הישראלי ביחס לנכבה, העולה דרך הסימפטומים של טראומת העבר וחזרתו של המודחק בצורות שונות, היא ביטוי לאקטואליות של הנכבה למרות הניסיונות לדחוק אותה מהשיח הציבורי.

הדיון הציבורי הישראלי מדגיש שני מאורעות יהודיים שאינם קשורים בהכרח לנכבה הפלסטינית, אך מטרתם להעמיד אותה בפרופורציות ולנטרל את עוקצה הפוליטי והמוסרי כאחד. האירוע הראשון הוא "גירוש" יהודים ממדינות ערביות בעקבות התדרדרות הסכסוך הישראלי-פלסטיני; השני הוא אזכור השואה כאירוע שמעמיד את הנכבה בצל כבד, במיוחד נוכח הטענה שמנהיג התנועה הלאומית הפלסטינית, חאג' אמין אל-חוסייני, סייע לנאצים במהלך מלחמת העולם השנייה. סוגיה זו מועצמת מאוד כדי להצדיק את הקשר בין השואה לנכבה ולשלול את האחרונה בעקבות אירועי הראשונה.

חשוב לציין במישור זה שיש הודאה לא-פורמלית ומבוששת במעשים מסוימים בתקופת 1948-1949, אך הודאה זו איננה רשמית, היא חלקית וכופרת בנכבה בכללותה. הודאה כזו נועדה בעיקר להכחיש את קיומן של כוונות הזדון המקדמיות ולהצביע על טעויות או שיקול דעת מעוות בזמן מלחמה. כמו כן יש בהודאה מבוששת זו כדי להפוך את הנכבה לזיכרון פולקלוריסטי, שאין לו משמעויות פוליטיות או חוקיות. הנכבה הופכת לסוג של טקס או הווי לאומי פלסטיני מעוקר מהשלכותיו הקיומיות או המעשיות. הזיכרון הפלסטיני עובר בשיח זה דה-פוליטיזציה, בעוד הזיכרון היהודי הוא מעשי ופוליטי כאחד. נוסף על כך אכן ניכרת נטייה לדבר על הזדהות עם סבל, אך זאת ללא משמעויות מעשיות או הכרה בקשר בין הסבל הפלסטיני ובין הזכות ההיסטורית הפלסטינית למולדת. חשוב לציין שלא זו בלבד שהתנועה הציונית ומדינת ישראל נמנעו מלראות את הפלסטינים כקרבנות של מדיניותן, אלא הן שאפו ופעלו נמרצות לקחת מהם את היכולת לייצג את עצמם ככאלה. הפקעת הזיכרון חמורה לא פחות, אם לא יותר, מעצם הנישול מהמקום. קיים מסע השתקה שהגו סוג של המתה, המתמקד בנטילת היכולת מהקרבן לייצג את כאבו. מדובר בנישול אדם מיכולתו להיות זהה לייצוגו העצמי. במילים אחרות, מדובר בהכנסת ספק פנימי ללבותיהם של הפלסטינים בכל מה שנוגע לאופן שבו הם תופסים את עצמם.

חשוב לנו להבהיר שמגמת ההכרה בנכבה יש בה סתירה פנימית הבאה לידי

ביטוי בפרדוקס הניצחון והקרבנות. אם אתה קרבן אזי אינך יכול לנצח, כי אם אתה מנצח אתה מפסיק להיות קרבן. לכן, יש צורך לאפשר לצד השני לנצח כדי לנשלו מקרבנותו. זהו הצד השני של מטבע הדמוניזציה של הקרבן, שאנו עדים לה במגוון דרכים במישור הפורמלי והעממי. נישול הפלסטינים מהארכיונים שלהם ושמירה בלעדית על התיעוד ההיסטורי כמו גם ההתעקשות על ניהול מאבקים משפטיים על הזיכרון הם עדות להתרחשות ולנישול הקרבן מיכולת הייצוג העצמית.

ממצאי המחקר מצביעים במפורש על הבחנה בין התכשורת לנכבה לבין התכשורת לאחריות לנכבה. כמו כן עולה במפורש תפיסת הנכבה כאיום. הדבר מתאים לתקופה שאנו חיים בה, שעה שישראל עסוקה בפרויקטים שונים המגוננים עליה מפני ביקורת חיצונית בגלל התכשורת לזכויות הפלסטיניות. החיבור בין תפיסת ההתכשורת לנכבה, ההתכשורת לאחריות לנכבה וראייתה כאיום הפוגע בלגיטימציה של ישראל הופך את העמדה הרווחת בישראל למחסום תודעתי, פוליטי ופסיכולוגי בפני כל פיוס והתפיסות בין הצדדים. במונחים פסיכואנליטיים אפשר לומר שעצם החשש מהזיכרון הפלסטיני מחזיר את המודחק בתודעה הישראלית, והוא חוסר הביטחון העצמי הישראלי בצדקת הדרך ובמוצדקות מעשיה של ישראל ביחס לנכבה ולפלסטינים בכלל. כמו כן, ראיית זיכרון הנכבה כאיום ופגיעה בלגיטימציה של ישראל, משמעותה העמוקה היא שישראל זקוקה להכרה פלסטינית כדי שדעתה תנוח ביחס לעצמה. צורך ישראלי זה יש בו כדי לשקף את הסדקים העמוקים הנפערים במוצקות המוסרית של הנרטיב והתפיסה העצמית הישראליים. נסכם באמרה ההיגלאנית הידועה "כל דבר טומן בחובו את ניגודו", המקבלת ביטוי בפתגם הערבי: *كثير الشد برخي*, שמשמעו: לחץ רב מדי גורם לרפיון.

הנכבה הפלסטינית בציבוריות הישראלית: על תצורות ההתכחשות והאחריות

ביבליוגרפיה

- אבן צור, אפרת (2010) "חזרת המודחק - הנכבה והלא-מודע הישראלי", <http://www.psyoactive.org.il/108771/Nakba>.
- אורון, יאיר (2013) **השוואה, התקומה והנכבה**. תל אביב: רסלינג.
- אלבז, שגיא (2013) **נאמנות למקור, תקשורת, אידאולוגיה ותרבות פוליטית בישראל**. תל אביב: רסלינג.
- אל-הוארי, נמר מוחמד (1955) **סוד הנכבה**. נצרת: אל-חכים.
- אל-עארף, עארף (1962-1956) **הנכבה של בית המקדש וגן העדן האבוד**. (בערבית). ציידא: אלמקתבה אלעסריה.
- אל-עלמי, מוסא (1949) **מוסר ההשכל של פלסטיין**. (בערבית). ביירות: דאר אלקאשף.
- ארנדט, חנה (2009) **יסודות הטוטלטריות**. תל אביב: הקיבוץ המאוחד.
- באואר, מרטין (2011) "ניתוח תוכן קלאסי: סקירה", בתוך: באואר, מרטין וגאסקל, ג'ורג' (עורכים), **מחקר איכותני: שיטות לניתוח טקסט תמונה וצליל**. רעננה: האוניברסיטה הפתוחה: 174-151.
- בוימל, יאיר (2007) **צל כחול לבן**. אור יהודה: פרדס.
- בנבנישתי, מירון (2006) "המפה העברית", בתוך: דהאן, יוסי ווסרמן הנרי (עורכים), **להמציא אומה: אנתולוגיה**. רעננה: האוניברסיטה הפתוחה: 198-157.
- בראון, מרדכי (1991) **אתגר ותגרה - הדרך למבצע קדש 1956**. באר שבע: הוצאת הספרים של אוניברסיטת בן-גוריון.
- בראון, מרדכי (1990) "מבט שני לאחור: רוויזיה בהיסטוריוגרפיה של מלחמת תש"ח וראשית המדינה", **יהדות זמננו** 6: 80-115.
- גאנם, הוניידה (2009) **לבנות את האומה מחדש: אינטלקטואלים פלסטינים בישראל**. ירושלים: מאגנס, האוניברסיטה העברית.
- ג'יימסון, פרידריך (2004) **הלא-מודע הפוליטי: על פרשנות הטקסט הספרותי כמעשה חברתי סימבולי**. תל אביב: רסלינג.
- גינוסר, פנחס ואבי בראלי (1996) **ציונות: פולמוס בן זמננו**. שדה בוקר: המרכז למורשת בן גוריון.
- ג'מאל, אמל (2010) **הדיאלקטיקה של זכרון ושכחה בעצמאות הישראלית והנכבה הפלסטינית**. תל אביב: מכון וולטר ליבך באוניברסיטת תל אביב.
- ג'מאל, אמל (2009) "מאבק על הזמן וכוחה של הזמניות: יהודים ופלסטינים במבוך ההיסטוריה", בתוך: בן צבי, טל ופרח, חנא (עורכים), **גברים בשמש**. הרצליה: מוזיאון

- הרצליה לאמנות עכשווית: 8-23.
- יוגב, אסתר ונווה, אייל (2005) "דיאלוגים מפויסים בין נרטיבים תרבותיים מתנגשים, ההיסטוריה כצורך, כפשר, וכמפגש אנושי" בתוך: נמרוד אלוני (עורך), **מחשבה רב-תחומית בחינוך ההומניסטי**. תל אביב, הוצאת המכון למחשבה חינוכית, קתדרת אונסקו לחינוך ההומניסטי: 31-45.
- יהב, דן (2002) **טוהר הנשק: אתוס, מיתוס ומציאות**. ירושלים: תמוז.
- כבהא, מוסטפא (2006) **לקראת ניסוח ראייה היסטורית לנכבה: אתגרים וקשיים**. (בערבית). חיפה: מדה אל-כרמל.
- כהן, הלל (2000) **הנפקדים הנוכחים: הפליטים הפלסטינים בישראל מאז 1948**. ירושלים: המרכז לחקר החברה הערבית בישראל, מכון ון ליר.
- כנפאני, ע'סאן (2008) **השיבה לחיפה** (תרגום: בועז גאון). תל אביב: המכון למחזאות ישראלית.
- כפכפי, איל (1994) **מלחמת ברירה: הדרך לסיני וחזרה - 1956-1957: המאבק בין שתי אסכולות מדיניות בישראל בשנות החמישים**. רמת אפעל: יד טבנקין.
- לה-קפרה, דומיניק (2006) **לכתוב היסטוריה לכתוב טראומה**. תל אביב: רסלינג.
- לוי, גדעון (2005) "ביום שהחברה הישראלית באמת תדע", בתוך: הרצוג, חנה ולהד, כנרת (עורכות), **יודעים ושותקים: מנגנוני השתקה והכחשה בחברה הישראלית**. ירושלים: הקיבוץ המאוחד ומכון ון ליר: 75-79.
- מוריס, בני (2010) **1948: תולדות המלחמה הערבית-הישראלית הראשונה**. תל אביב: עם עובד.
- מוריס, בני (1989, 1991) **לידתה של בעיית הפליטים הפלסטינים**. תל אביב: עם עובד.
- מטר, ענת (2006) "מה מאפשר את אסא כשר?", **מטעם** 6: 2-18.
- מכון ראות. 2010 "אתגר הדה-לגיטימציה של ישראל: יצירת חומת אש מדינית" <http://www.reut-institute.org/data/uploads/PDFVer/20100217-20-final%20delegitimacy.pdf> (נצפה לאחרונה ב-15.10.2013).
- מסאלחה, ח'ולוד וג'מאל אמל (2012) **לתקשורת העברית דרושים כתבים ערבים**. נצרת: אעלאם.
- נוימן, בעז (2009) **תשוקת החלוצים**. תל אביב: עם עובד.
- נורה, פייר (1993) "בין זיכרון להיסטוריה", **זמנים**, 45: 5-19.
- נתניהו, בנימין (2011) "ראש הממשלה בנימין נתניהו בנאום מרתק על הניסיונות לעשות דה-לגיטימציה למדינת ישראל" <http://www.youtube.com/watch?v=SB6Fz5mA1E> (נצפה לאחרונה ב-15.3.2013).

הנכבה הפלסטינית בציבוריות הישראלית: על תצורות ההתכחשות והאחריות

- סילברשטיין, לורנס (1996) "היסטוריונים חדשים וסוציולוגים ביקורתיים: בין פוסט-ציונות לפוסטמודרניזם", **תיאוריה וביקורת** 8: 105-122.
- סמוחה, סמי (2013א) **לא שוברים את הכלים: אינדקס יחסי יהודים-ערבים בישראל 2012**. ירושלים: המכון הישראלי לדמוקרטיה.
- ספרן, נדב (1969) **העימות הערבי-ישראלי 1948-1967**. ירושלים: כתר.
- פוקו, מישל (2005) **הארכיאולוגיה של הידע**. תל אביב: רסלינג.
- פוקו, מישל (2005ב) **סדר השיח**. תל אביב: בבל.
- פירסט, ענת ואברהם, אלי (2004) **ייצוג האוכלוסייה הערבית בתקשורת העברית: השוואה בין סיקור "יום האדמה" הראשון (1976) לבין סיקור "אינתיפאדת אל-אקצא" (2000)**. תל אביב: מכון תמי שטינמץ למחקרי שלום, אוניברסיטת תל אביב.
- קדמון, נגה (2008) **בצדי הדרך ובשולי התודעה: דחיית הכפרים הערביים שהתרוקנו ב-1948 מהשיח הישראלי**. ירושלים: ספרי נובמבר.
- רוגני, חגי (2006) **מול הכפר שחרב: עמדות פוליטיות כלפי הסכסוך היהודי-ערבי בשירה העברית, 1929-1967**. חיפה: פרדס.
- רם, אורי (1996) "זיכרון וזהות: סוציולוגיה של ויכוח ההיסטוריונים בישראל", **תיאוריה וביקורת** 8: 9-32.
- שביט, ארי (2004) "מחכים לברברים", **הארץ**, 6.1.2004 <http://www.haaretz.co.il/misc/1.936900> (נצפה לאחרונה ב-26.11.2013).
- שגב, תום (1984) **הישראלים הראשונים**. ירושלים: דומינו.
- שטרנהל, זאב (1996) "ההיסטוריוגרפיה הציונית בין מיתוס למציאות", **קתדרה** 80: 209-224.
- שפירא, אניטה (2001) "חרכת חזעה-זיכרון ושיכחה", **אלפיים** 21: 9-53.
- שקדי, אשר (2003) **מילים המנסות לגעת: מחקר איכותני-תיאורי ויישום**. תל אביב: רמות.
- Al-Haj, Majid (1995) *Education, Empowerment, and Control: The Case of the Arabs in Israel*. Albany: State University of New York Press.
- Anderson, Benedict (1983) *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London: Verso.
- Bandura, Albert (1971) *Social Learning Theory*. New York: Sage.
- Bar-Tal, Daniel and Hammack, Phillip (2012) "Conflict, Delegitimization, and Violence", In: Linda Tropp (Ed.), *The Oxford Handbook Of Inter-Group Conflict*. New York: Oxford University Press: 29-52.

- Bar-Tal, Daniel (2000) "From Intractable Conflict Through Conflict Resolution to Reconciliation: Psychological Analysis", *Political Psychology* 21(2): 351-365.
- Baumann, Gerd (2006) "Grammars of Identity/Alterity: A Structural Approach", In: Baumann, Gerd and Gingrich, Andre (Eds.) *Grammars of Identity/Alterity: A Structural Approach*. New York: Berghahn Books.
- Beck, Paul and Jennings, Kent (1982) "Family Traditions, Political Periods and the Development of Partisan Orientation", *The Journal of Politics* 53(3): 742-763.
- Beinun, Joel (2005) "Forgetfulness for Memory: the Limits of the New Israeli History", *Journal of Palestine Studies* 34(2): 6-23.
- Ben Ze'ev, Efrat (2011) *Remebering Palestine in 1948: Beyond National Narratives*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bhabha, Homi (Ed.) (1990) *Nation and Narration*. London: Routledge.
- Bhikhu, Parekh (2000) *Rethinking Multiculturalism: Cultural Diversity and Political Theory*. Cambridge: Harvard University Press.
- Brubaker, Rogers (2009) "Ethnicity Race and Nationalism", *Annals Review of Sociology* 35 :21-42.
- Brubaker, Rogers (2004) *Ethnicity without Groups*. Cambridge, MA.: Harvard University Press.
- Candau, Joel (1998) *Me'moireetIdentite*. Paris: PUF.
- Connolly, William (1973) "Theoretical Self-Consciousness", *Polity* 6(1): 5-35.
- Crozier, Michael (2007) "Recursive Governance: Contemporary Political Communication and Public Policy", *Political Communication* 24: 1-18.
- D'Angelo, Paul (2002) "News Framing as a Multiparadigmatic Research Program: A Response to Entman", *Journal of Communication* 52(4): 870-888.
- Dearing, James and Rogers, Everett (1996) *Agenda-Setting*. Thousand Oaks: sage.
- Eisenstadt, Shmuel and Giesen, Bernhard (1995) "The Construction of Collective Identity", *European Journal of Sociology* 1: 72-102.
- Elam, Yigal and Gedi, Noa (1996) "Collective Memory – What Is It?", *History and Memory* 8: 30-51.

הנכבה הפלסטינית בציבוריות הישראלית: על תצורות ההתכחשות והאחריות

- Entman, Robert (1989) "How the Media Effect What People Think: An Information Processing Approach", *The Journal of Politics* 15(2): 347-370.
- Fraser, Nancy (1997) *Justice Interruptus: Critical Reflections on the "Postsocialist" Condition*. New York: Routledge.
- Gamson, William, Croteau, David, Hoynes, William and Sasson, Theodore (1992) "Media Images and the Social Construction of Reality", *Annual Review of Sociology* 18: 373-393.
- Gat, Azar (2013) *Nations: The Long History and Deep Roots of Ethnicity and Nationalism*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gilboa, Eithan (2006) "Public Diplomacy: The Missing Component in Israel's Foreign Policy", *Israel Affairs* 12(4): 715-747.
- Gobodo-Madikizela, Pumla (2008) "Racial Forgiveness: Transforming Traumatic Memory Beyond Hannah Arendt", In: Du Bois Francois and du Bois-Pedain, Antje (Eds.) *Justice and Reconciliation in Post-Apartheid South Africa*. Cambridge: Cambridge University Press: 37-61.
- Habib, Maha (2013) "Writing Palestinian Exile: The Politics of Displacement in the Narratives of Mahmoud Darwish, Mourid Barghote, Raja Shehadeh and Fawaz Turki", *Holy Land Studies* 12(1): 71-90.
- Halbwachs, Maurice (1992) *On Collective Memory*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Hayes, Andrew and Preacher, Kristopher (2013) "Conditional Process Modeling: Using Structural Equation Modeling to Examine Contingent Causal Processes", In: Gregory Hancock & Ralph Mueller (Eds.), *Structural Equation Modeling: A second course* (2nd Ed). Greenwich, CT: Information Age Publishing.
- Hobson, Barbara (Ed.) (2003) *Recognition Struggles and Social Movements*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Holsti, Ole and Farley, David (1967) *Enemies in Politics*. Chicago: Rand McNally.
- Honneth, Axel (1995) *The Struggle for Recognition: The Moral Grammar of Social Conflict*. Cambridge: Polity Press.
- Hoskins, Andrew (2004) "Television and the Collapse of Memory", *Time & So-*

- ciety 13(1): 109–127.
- Human Rights Council (2012) *Report of the Independent International Fact-Finding Mission to Investigate the Implications of the Israeli Settlements on the Civil, Political, Economic, Social and Cultural Rights of the Palestinian People Throughout the Occupied Palestinian Territory, Including East Jerusalem*. Advanced Unedited Version. <http://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/HRCouncil/RegularSession/Session19/FFM/FFMSettlements.pdf> (Last retrieved April 15th, 2013).
 - Hutchings, Kimberly (2007) “Whose History? Whose Justice?”, *Media Culture and Society* 24(4): 59-63.
 - Jamal, Amal (2013) *Twenty Years after the Oslo Accords: A Perspective on the Need for Natural Ethical Recognition*. Rosa Luxemburg Stiftung. <http://www.rosalux.de/publication/39939/twenty-years-after-the-oslo-accords.html> (Last retrieved April 27th, 2014).
 - Jamal, Amal (2012) “Manufacturing ‘Quiet Arabs’ in Israel: Ethnicity, Media Frames and Soft Power”, *Government and Opposition* 48(2): 1-20.
 - Jamal, Amal (2005) “Between Imagining the ‘Impossible’ and Enabling the ‘Imaginative’”, In: Ann Lesch and Ian Lustick (Eds.), *Exile and Return: Predicaments of Palestinians and Jews*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press: 133-160.
 - Jennings, Kent (2007) “Political Socialization”, In: Dalton, Russell and Klingemann, Hans-Dieter (Eds.) *Political Behavior*. Oxford: Oxford University Press: 29-44.
 - Khalidi, Walid (1992) *All That Remains*. Washington DC.: Institute for Palestine Studies.
 - Krippendorff, Klaus (1980) *Content Analysis: An Introduction to its Methodology*. London: Sage.
 - Kymlicka, Will (1995) *Multicultural Citizenship: A Liberal Theory of Minority Right*. Oxford: Clarendon Press.
 - Lyotard, Jean-Francois (1988) *The Differend: Phrases in Dispute*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

הנכבה הפלסטינית בציבוריות הישראלית: על תצורות ההתכחשות והאחריות

- Manjikian, McEvoy Mary (2010) "From Global Village to Virtual Battlespace: The Colonizing of the Internet and the Extension of Realpolitik", *International Studies Quarterly* 54(2): 381-401.
- Manna', Adel (2013) "The Palestinian Nakba and its Continuous Repercussions", *Israel Studies* 18(2): 86-99.
- Masalha, Nur (2012) *The Palestine Nakba: Decolonising History, Narrating the Subaltern, Reclaiming Memory*. London: Zed Books.
- Masalha, Nur (2008) "Remembering the Palestinian Nakba: Commemoration, Oral History and Narratives of Memory", *Holy Land Studies* 7(2): 123-156.
- Morris, Benny (1994) *1948 and After: Israel and the Palestinians*. Oxford: Clarendon Press.
- Mueller, Ralph and Hancock, Geofry (2007) *32 Best Practices in Structural Equation Modeling*. London: Sage.
- Nets-Zehngut, Rafi (2013) "Major Events and the Collective Memory of Conflicts", *International Journal of Conflict Management* 24(3): 209-230.
- Nets-Zehngut, Rafi (2011) "Origins of the Palestinian Refugee Problem: Changes in the Historical Memory of Israelis/Jews 1949-2004", *Journal of Peace Research* 48(2): 235-248.
- Nye, Joseph (2011) *The Future of Power*. New York : Public Affairs.
- Oren, Neta and Bar-Tal, Daniel (2007) "The Detrimental Dynamics of Delegitimization in Intractable Conflicts: The Israeli-Palestinian Case", *International Journal of Intercultural Relations* 31(1): 111-126.
- Pappé, Ilan (2004) *A History of Modern Palestine: One Land, Two Peoples*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Phillips, Anne (1995) *The Politics Of Presence*. Oxford: Clarendon Press.
- Ravid, Barak (2013) "EU Consuls Recommend Imposing Sanctions on Israeli Settlements", *Haaretz*, February 27 <http://www.haaretz.com/news/diplomacy-defense/eu-consuls-recommend-imposing-sanctions-on-israeli-settlements.premium-1.506043> (Last retrieved: April 15th, 2013).
- Ravid, Barak (2011) "Clinton Warns of Israel's Eroding Democratic Values",

- Haaretz*, December 5th, <http://www.haaretz.com/print-edition/news/clinton-warns-of-israel-s-eroding-democratic-values-1.399543>) Last retrieved: April 15th, 2013).
- Rettman, Andrew (2013) “EU Diplomats Urge Financial Sanctions on Israeli Settlers” in *EU Observer*, February 27th <http://euobserver.com/foreign/119217>.(Last retrieved: April 22nd, 2013).
 - Ricoeur, Paul (2004) *Memory History Forgetting*. Chicago: The University of Chicago Press.
 - Rogan, Eugen and Shlaim, Avi (2001) *The War for Palestine: Rewriting the History of 1948*. Cambridge: Cambridge University Press.
 - Ryfe, David Michael (2001) “History and Political Communication: An Introduction”, *Political Communication*. 18: 407-420.
 - Sa’di, Ahmad (2008) “Remembering Al-Nakba in Time of Amnesia: On Silence, Dislocation and Time”, *Interventions: International Journal of Postcolonial Studies* 10(3): 381-399.
 - Sa’di, Ahmad (2002) “Catastrophe, Memory and Identity: Al-Nakbah as a Component of Palestinian Identity”, *Israel Studies* 7(2): 175-198.
 - Sa’di, Ahmad and Abu-Loghud, Lila (Eds.) (2007) *Nakba: Palestine, 1948, and the Claims of Memory*. New York: Columbia University press.
 - Said, Edward (1979) *The Question of Palestine*. New York: Vintage Books.
 - Schaap, Andrew (2004) “Political Reconciliation Through a Struggle for Recognition?”, *Social Legal Studies* 13: 523-540.
 - Segev, Tom (2002) *Elvis in Jerusalem: Post-Zionism and the Americanization of Israel*. New York: Metropolitan Books.
 - Shamir, Jacob and Shamir, Michal (2000) *The Anatomy of Public Opinion*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
 - Smith, Anthony (1998) *National Identity*. London: Penguin.
 - Smith, Anthony (1986) *The Ethnic Origins of Nations*. Oxford: Blackwell.
 - Sternhal, Zeev (1997) *The Founding Myths of Israel: Nationalism, Socialism and the Making of the Jewish State*. Princeton: Princeton University Press.

הנכבה הפלסטינית בציבוריות הישראלית: על תצורות ההתכחשות והאחריות

- Taylor, Charles (1994) "The Politics of Recognition", In: Gutman, Amy (Ed.) *Multiculturalism*. Princeton: Princeton University Press.
- Weber, Robert (1985) *Basic Content Analysis*. Beverly Hills, CA.: Sage.
- Young, Iris Marion (1990) *Justice and the Politics of Difference*. New Jersey: Princeton University Press.
- Zaller, John (1999) *A Theory of Media Politics: How the Interests of Politicians, Journalists, and Citizens Shape the News*. Manuscript, draft October 24. <http://www.sscnet.ucla.edu/polisci/faculty/zaller/media%20politics%20book%20.pdf> (Last Retrieved November 26th 2013).
- Zaller, John (1992) *The Nature and Origins of Mass Opinion*. New York: Cambridge University Press.
- Zelizer, Barbie (1997) "Journalists as Interpretive Communities", In: Berkowitz, Daniel (Ed.) *Social Meaning of News*. London: Sage. 401-419.
- Zerubavel, Yael. (1995) *Recovered Roots: Collective Memory and the Making of Israeli National Tradition*. Chicago and London: University of Chicago Press.
- Zurayk, Constantine. (1956) *The Meaning of the Disaster*. (Translated from the Arabic, by R. Bayly Winder) .Beirut :Khayat's College Book Cooperative.

• **מאמרים**

- אבינרי, שלמה. "כאב הפלסטינים ואחריותם", **הארץ**. 11.5.2011.
- אידר, דרור. "אנטומיה של טמטום", **ישראל היום**. 15.5.2012.
- אידר, דרור. "כך ניצלנו מהנכבה הערבית", **ישראל היום**. 13.5.2011.
- אידר, דרור. "הנכבה והאמת: איך מעוותים את ההיסטוריה", **ישראל היום**. 18.5.2008.
- ארנס, משה. "ממשיכים להילחם בישראל", **הארץ**. 22.5.2012.
- בטיטו, מירב. "בעד: לא לסתום פיות", **ידיעות אחרונות**. 15.5.2012.
- ברקו, ראובן. "קולות מטרידים מן העולם הערבי", **ישראל היום**. 17.05.2011.
- גולן, אבירמה. "יום ישראלי", **הארץ**. 27.4.2011.
- גולן, דפנה. "פתח לפיוס", **הארץ**. 26.5.2011.
- גפן, אסף. "קרנבל בנכבה, קרנבל", **ידיעות אחרונות**. 18.5.2012.
- גנז, חיים. "מי אחראי לנכבה", **הארץ**. 20.5.2011.
- דורון, דניאל. "אחרי ההגדה: הסיפור הציוני שלנו", **ישראל היום**. 20.4.2011.
- דר, מנחם ראובן. "היעד האמיתי של טקסי הנכבה", **הארץ**. 18.5.2012.
- הס, עמירה. "הנכבה נמשכת", **הארץ**. 18.5.2011.
- העצני, אליקים. "זה 1948, טמבל", **ידיעות אחרונות**. 21.05.2012.
- הראל, ישראל. "יום הנקם ושילם הפלסטיני", **הארץ**. 17.5.2012.
- ימיני, בן דרור. "האפרטהייד הערבי", **מעריב**. 13.5.2011.
- כרמל, עמוס. "ארץ ישראל לא פלסטינה", **ידיעות אחרונות**. 4.5.2010.
- ליבלר, איזי. "המאבק על הנרטיב הצודק", **ישראל היום**. 23.5.2012.
- לגיר, ניבה. "ההורים שלנו היו בסדר", **הארץ**. 29.4.2012.
- מאמר המערכת, "לכבד את הנכבה", **הארץ**. 15.5.2012.
- מאמר מסקר את אתר ואללה, "ליברמן והנכבה", **ישראל היום**. 20.05.2011.
- מיכאלי, מרב. "שחקי שחקי", **הארץ**. 23.4.2012.
- מיכאלי, מרב. "איזו מין עצמאות", **הארץ**. 8.5.2011.
- מרגלית, דן. "ערביי ארץ ישראל גרמו לאסונם", **ישראל היום**. 16.5.2012.
- משגב, אורי. "מלחמת השחרור השנייה", **ידיעות אחרונות**. 8.5.2011.
- סג"ל, אראל. "חיידקים של שנאה עצמית", **מעריב**, 16.05.2012.

הנכבה הפלסטינית בציבוריות הישראלית: על תצורות ההתכחשות והאחריות

- ציקמן, רזי. "הנכבה שלהם", ידיעות אחרונות. 15.5.2012.
- שבי, יחיאל. "יום הנכבה: לזכור ולא לחזור", ישראל היום. 14.5.2012.
- שובל, רונן. "מחדל הנכבה בתל אביב", הארץ. 15.5.2012.
- שובל, רונן. "השלום וכזבי הנכבה", הארץ. 26.5.2011.
- שני, אורי. "הכישלון שלהם", הארץ. 26.5.2011.
- שרגאי, נדב. "מי מנציח את בעיית הפליטים?", ישראל היום. 18.5.2011.

חוק יסודות התקציב

חוק יסודות התקציב (תיקון מס' 40), התשע"א-2011*

1. הוספת סעיף 3ב
- בחוק יסודות התקציב, התשמ"ה-1985, אחרי סעיף 3א יבוא:
- (א) בסעיף זה – "גוף" – גוף מתוקצב וגוף נתמך כהגדרתם בסעיף 21 ומוסר ציבור הנתמך לפי סעיף 3א;
- "הוצאה" – לרבות ויתור על הכנסה.
- (ב) ראה שר האוצר כי גוף הוציא הוצאה שהיא במהותה אחד מהמפורטים להלן (בסעיף זה – הוצאה שאינה נתמכת), רשאי הוא, בהסכמת השר הממונה על סעיף התקציב שלפני מתוקצב או נתמך אותו גוף, לאחר ששמע את הגוף, להפחית מהסכומים שיש להעבירם מתקציב המדינה לאותו גוף לפי כל דין:
- (1) שלילת קיומה של מדינת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית;
- (2) הסתה לגזענות, לאלימות או לטרור;
- (3) תמיכה במאבק מזוין או במעשה טרור, של מדינת אויב או של ארגון טרור נגד מדינת ישראל;
- (4) ציון יום העצמאות או יום הקמת המדינה כיום אבל;
- (5) מעשה של השחתה או ביוזי פזיו הפוגע בכבוד דגל המדינה או סמל המדינה.
- (ג) הפחתה לפי סעיף קטן (ב) לא תעלה על פי שלושה מההוצאה שאינה נתמכת.
- (ד) (1) שר האוצר יקבל החלטה כאמור בסעיף קטן (ב), לאחר קבלת חוות דעת של היועץ המשפטי למשרד האוצר בדבר התקימות האמור באותו סעיף קטן, ולאחר שהועברה אליו המלצת צוות מקצועי לגבי היקף ההוצאה שאינה נתמכת, השלכות ההפחתה על הגוף או על גורמים אחרים הקשורים בו וסכום ההפחתה הראוי בהתחשב בכלל נסיבות העניין.
- (2) בסעיף קטן זה, "צוות מקצועי" – צוות שמיינה שר האוצר שחברים בו עובד משרד המשפטים, לפי הצעת שר המשפטים, עובד משרד האוצר ועובד המשרד שהשר שלו ממונה על סעיף התקציב שלפני מתוקצב או נתמך הגוף, לפי הצעת השר האמור.
2. בחוק בתי משפט לעניינים מינהליים, התש"ס-2000, בתוספת הראשונה, בסופה יבוא:
- "40. הפחתת סכומי תמיכה – החלטה של שר האוצר לפי סעיף 3ב לחוק יסודות התקציב, התשמ"ה-1985."
3. הוראות סעיף 3ב לחוק העיקרי, כנוסחו בסעיף 1 לחוק זה, יחולו על הוצאה שאינה תחולה נתמכת שהוצאה החל מיום פרסומו.

תיקון חוק בתי משפט לעניינים מינהליים – מס' 56

יובל שטייניץ
שר האוצר

בנימין נתניהו
ראש הממשלה

ראובן ריבלין
יושב ראש הכנסת

שמעון פרס
נשיא המדינה

מאמר מתוך עיתון ישראל היום. פורסם בתאריך 18.5.2008

דרור אידר | הנכבה והאמת: איך מעוותים את ההיסטוריה

בקרב היישובים היהודיים השכנים. כבר נאמר בת"ן "כזאת וכזאת תאכל החרב". אבל מלחמה התרחשה תנועת אוכלוסייה, אם מבחינה ואם באופן יזום. איננו צריכים להתנצל על כך. מי שפתח במלחמה לא היה הצד היהודי.

ערכי הארץ לא השתייכו לארגון האומות המאוחדות ותפקידם לא היה להשכיח שלום בין הניצים כאן, כחבל הארץ הזה; הם היו בצד האויב ולא מעשה לחמו נגדנו וביקשו לסלקנו ממאן - גם מתל אביב ומפתח תקוה, גם מקיבוצי העמק ומיישובי הערבה. יום ניצחוננו הוא אכן יום אסתר. עדיף כך מאשר ההפך.

אבל מעבר למלחמה, צריך לחזור על העיקר: העם היהודי חזר הביתה, לעמלות החירה שלו. מעולם לא הוקמה כאן מדינה עצמאית אחת לאחר הג'ייטנג, ובוראי לא שכן כאן עם אחר מלבד מעיטטים אטניים שלא חלקו תודעה לאומית משותפת.

במלחמת העצמאות היו מקומות שבהם הברנו את תושבי המקום, אבל זו היתה מלחמה שהם פתחו בה. מה גם שבכל מלחמה התרחשה תנועת אוכלוסייה, מבחירה או באופן יזום

כאשר לאודחי ישראל הערבים, אמנם הם חיים במדינה יהודית סמוליה לקוחים מהמסורת היהודית, אבל הם לא היחידים. לא שמענו מעולם שהיהודים (או המוסלמים) ביקשו לשנות את גולה של אמת ממדינת אירופה שצלב משולב בו, או לשנות המנון בטענה שאינם יכולים להודות עם תכניו.

וביום שאחרי, אחר ששילמו את חוב הלאומנות הגואה, יסתכלו אודחי ישראל הערבים סביב על אחיהם בסוריה, במצרים ובירדן - ויברכו על מולם הטוב שהנחה אותם להיות אודחים במדינה יהודית. הם נהנים מרמוקריה שאינה קיימת באף מדינה ערבית, ממלכלת חוקה, מוסיות סוציאליות, מה"שכלה גבוהה ברמה עולמית, מנגישות לכל מקום במדינה ובעולם, מנגישות נבחרת בפרלמנט הישראלי וכו', גם מהזכות להודות בפומבי עם אויביה של מדינתם.

משונה לומר זאת, אבל מתברר שהקמתה של יש"ראל ב'48' היתה גם לא קם עבור העם היהודי, אלא אף עבור האזרחים הערבים בתוכנו.

יום חמישי ציינו חלק מערכי ישראל את יום העצמאות הלוועי של ישראל כיום אסתר. בכך הצטרפו לאחיהם במדינות ערב ולרוב העולם המוסלמי בכלל, המעלים מדי שנה בשנה את מדינת ישראל על ראש דאגותיהם. לולא ישראל, דומה שבנתינו של העולם הערבי היו נפתרות.

הגרסה הערבית ל"נכבה" מתארת חבלי ארץ פורחים, ערים וכפרים מושגשים, שבגזירת היהודים נהרסו ותושביהם הוגלו מעבר להרי החושך. כמה יהודים תומכים בגרסה זו ומארגנים תהלוכות לכיפורים ערביים חריבים ואף תולים ביקרנות החוב לאומי. "כאן שכן כפר ערבי עד 1948" (גם אם ה"כפר" היה קבוצת אוהלים של שבט נודד שביקש עבודה בפתחי אתת העמים היהודיות).

כך עמוקה תחושת האשמה בקרב הישראלים שאימצו את הגרסה הערבית, עד שלדיים מרינת ישראל נולדה בחטא וטוב היה לה שלא הוקמה, שכן תקומתה נקנתה בחורבנם של אחרים שהיו כאן "זאת שנים" קודם לכואם של היהודים.

אימוץ הגרטיב הערבי והעדפתו על פני הגרטיב הישראלי אינו עניין לשיחות סלון או לדיונים אקדימיים. בלבד מבחינת אויבי ישראל, הערבה שחלקים באליטה הישראלית מבכרים להיצמד לתיאוריית שוד הקרקעות הגדול ששמו מדינת ישראל, היא הצדקה עקיפה לטרור הרצחני המופנה נגד אזרחיה. אמנם הדיו של הוויכוח על הגרטיב ההיסטורי נשמעים בשולי השיח הציבורי בישראל, אבל בע"לם הם מוקפלים עשרות מונים מספיקים כמה עש"רות אינטלקטואלים ישראלים בארץ ובעולם כדי להפיץ את הבשורה שגם אנתו - ורבונו - איברנו את האמונה מבצעתנו הצודקת על הארץ ותחת זאת או אמורים נרשט אשמה על העוול שחוללנו לע"רבי האזור. ליותר לציין שה"בשורה" הזאת מומינה התקפות נוספת עליו (ראו נאום "קורי העכביש" של נטראלה).

העוול שנתנו לערבי האזור היה עצם הניצחון במלחמת העצמאות. לולא ניצחנו, לא צריך לנחש מה היה עולה בגורלה של שארית הפליטה היהודית. הגרטיב שלנו זוכר הצעת החלוקת הארץ שהערבים היו, מנו גם הערבה שברוב המקומות היא אלה הע"רבים שעובו מרצונם לאחת ששכנעו בידי מנהיגיהם להתפנות כדי לאפשר להם "לסגור את הסיפור" עם היהודים.

היו מקומות שבהם אנתנו הכרחנו את תושבי המ"קום, אבל זו היתה מלחמה ואלה היו אויבינו. כפרים מוסלמים שנידשו היו קיני טרור שודעו הרג וארבוך

הארץ | יום שישי כ"ו באייר תשע"ב 18 במאי 2012

letters@haaretz.co.il

מכתבים למערכת

היעד האמיתי של טקסי הנכבה

בתגובה על מאמר המערכת "לכבר את הנכבה" (הארץ, 15.5)

וגיית אוכור מה שמכונה "הנכבה" לא היתה ואיננה עניין זמני ניטרי. המדובר בעניין פוליטי טהור. הגורמים המעלים את סוגיית "הנכבה" אינם גורמים זמני ניטרים, אלא פוליטיים. לגורמים פוליטיים אלה יש יעדים פוליטיים סופיים, כגון: חיסול מדינת ישראל כמדינה ציונית, הצפת מדינת ישראל ב"פליטים" והפיכתה ל"מדינת כל אורחה" דוגמת לבנון. מדינת ישראל, התנועה הציונית, מוכרחה להתנגד, ובתוקף, לכל ניסיון פוליטי מצד אורחים ערבים ומצד יהודים אנטי-ציונים להרוס את המפעל הציוני. אין כל קשר בין חופש אקדמי כביכול לבין אירוע פוליטי מופגן ומוצהר, באצטלה של יום זיכרון לנכבה כביכול. ברור שוכותו של כל ערבי לציין בביתו שלו כל אירוע שיחפור, כל עוד אין הזכר כרוך בהסתה. אולם ברור גם שאסור לאפשר אירועים פוליטיים מסוג זה במקומות ציבוריים, גם לא במוסדות אקדמיים, לא באצטלה כזאת ואף לא באצטלה אחרת. טרם ראינו המוני פלסטינים נוהרים ל"יד ושם" ומככרים את כאבנו.

הנכבה הפלסטינית בציבוריות הישראלית: על תצורות ההתכחשות והאחריות

קמפיין תנועת "אם תרצו": נכבה חרטה.

הספרון שנלחם על האמת:

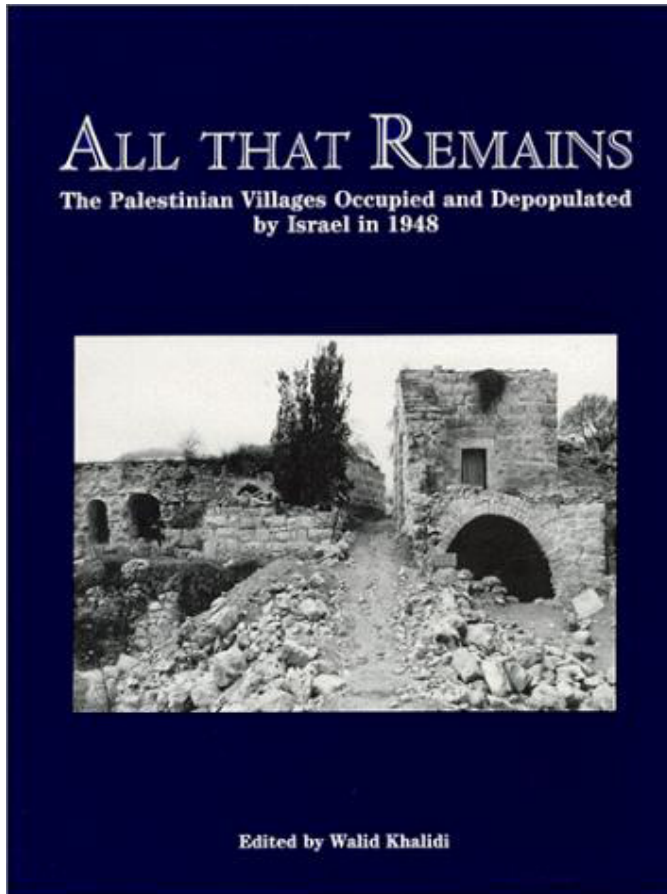
נכבה חרטה

הם התחילו. הם נטשו. הם גירשו. הם הפסידו.
שיזעמו רק על עצמם!

להורדת הקובץ: www.lmti.org.il

אמריצו
המהפכה האינטי השנייה

שער הספר "All That Remains" מחבר: וליד ח'אלדי.

מחנה לברברים

פרופ' בני מוריס, ההיסטוריון השמאלני שפתח את תיבת פנדורה של הצינות, אימץ דרך מעודכנת להתמודד עם השדים שחשף. הוא מצדיק את גירוש הערבים ב-48', מבכה את העובדה שהמלאכה לא הושלמה ובתנאים מסוימים אינו פוסל גירוש גם בדורנו. עם יציאתם המחדשת של ספריו הוא מסביר מה עוד צריך לעשות כדי לעצור את הברברים החדשים

ארי שביט פורסם לראשונה: 05.01.2004 23:00 עדכן ב: 06.01.2004 12:53

בני מוריס אמר שתמיד היה ציני. אנשים טוע כשתייגו אותו כפוסט ציני, כשחשבו שמחקרו ההיסטורי על לידתה של בעיית הפליטים בא לקרקע את המפעל הציני. מנסנס, אמר מוריס, לא היה ולא נברא. חלק מהקראים פשוט קראו לא נכון את הספר. הם לא קראו אותו באותו יובש שבו הוא נכתב. באותה מיטליות מסורת שבה נכתב. על כן הגיעו למסקנה שגויה שכאשר מוריס מתאר את המעשים היותר אכזריים שהצינות עשתה בשנת 48', הוא בעצם מגנה אותם. וכאשר הוא מתאר את מבצעי הגירוש הגדולים הוא מוקיע אותם. הם לא העלו בדעתם שהמתעד הגדול של חטאי הצינות דווקא מזדהה איתם. מבין אותם. חושב שלפחות חלק מהם היו בלתי נמנעים.

לפני שנתיים החל להשמיע קולות אחרים. ההיסטוריון שנחשב לשמאלן רדיקלי טוען לפתע שאין עם מי לדבר. החוקר שהואשם שהוא שכר ישראל (אוף החרם על ידי הממסד האקדמי הישראלי) החל לפרסם ב"גרידיאן" מאמרים פלומסיים בזכות ישראל.

בעוד שהאזרח מוריס התגלה כינה לא לגמרי צחורה, המשך ההיסטוריון מוריס לעבוד על התרגום לעברית של ספרו עב הכרס "קרבנות" שנכתב עדיין ברוח הישנה, רודפת השלום. ובאותו זמן עצמו השלם ההיסטוריון מוריס את הגרסה החדשה של ספרו על בעיית הפליטים אשר עתידה לחזק את ידיהם של מתעבי ישראל. כך שהאזרח מוריס וההיסטוריון מוריס פעלו בשנתיים הללו כאילו אין כל קשר ביניהם. כאילו זה מנסה להציל את מה שזה מתעקש להחרוב.

בחודש הקרב יצאו שני הספרים לאור. בתל אביב, בהוצאת עם עובד, יתפרסם "קרבנות" המתאר את הסכסוך טלו, משנת 1881 עד שנת 2001. בברטינה, בהוצאת קיימברידג', יתפרסם Refugee Problem Revisited "The Birth of the Palestinian" המתאר בפרט מצמצר את זוויות הנכבה. האם מוריס לא נבהל לפעמים מההשלכות המדיניות העכשויות של המחקר ההיסטורי שלו? האם אים חושש שתרגם להפיכתה של ישראל למדינה כמעט מצרעת? אחרי כמה רגעים של התחמקות מוריס מדה שק. מדי מפעם הוא באמת נבהל. מדי פעם הוא שואל את עצמו מה עשה.

הוא נמוך קומה, שמנמן, אינטנסיבי מאוד. בנם של עולים מאנגליה, נולד בקיבוץ עין החורש ב-1948 וכיום חושב ירושלים, נשוי ואב לשלושה. הוא יוצא השומר הצעיר, לשעבר עיתונאי ב"ג'רוסלם פוסט", לשעבר סרב שטחים, והיום פרופסור להיסטוריה באוניברסיטת בן גוריון. אבל כאשר הוא יושב במסרתו בדירתו בירושלים הוא אים לבוש ארשת של מלומד זהיר. להפך. בני מוריס מדבר בשבץ קצף, במהירות, ונחרצות, גולש לעיתים קרובות לאנגלית. ולא חושב פעמיים לפני שהוא זרה את האמירות החרפות ביותר,

המזעזעות ביותר, הבלתי תקימות בעליל. הוא מתאר פשעי מלחמה נוראים כבדרך אגב, משרטט חזונות אפוקליפטיים כשחיוך על שפתו. הוא מעניק למתבונן את התחושה שהאיש הנסער הזה אשר פתח במו ידיו את תיבת הפנדורה הצינית עדיין מתקשה להתמודד עם מה שהעלה מתוכה. עדיין מתקשה להתמודד עם הסתירות הפנימיות שלו ושל סלון.

אונס, טבח, טרנספר

בפ מורס, בחדש הקרב עומדת לצאת לאור באנגלית הגרסה החדשה של ספרך על לידתה של בניית הפליטים. מי ישמח פחות בספר הזה, הישראלים או הפלשתינאים?
"הספר המחודש הוא חרב פיפיות. הוא מבסס על מסמכים רבים שלא עמדו לרשותי כשכתבתי את הספר הקודם, חובס מארכיון צה"ל. מה שעולה מחומר הראות החדש הוא שהיו הרבה יותר מעשי טבח ישראלים ב-1948 ממה שחשבתי בעבר. להפתעתי, היו גם מעשי אונס רבים. בחודשים אפריל-מאי ניתנו ליחידות ההגנה פקודות מבצע שבהן נכתב במפורש שעליהן לעקור את הכפרים, לגרש אותם ולהחריב את הכפרים עצמם. לעומת זאת, מתברר שהיתה סדרה של הוראות של הוועד הערבי העליון ושל דרגי הביניים הפלשתיניים להוציא ילדים, נשים וזקנים מהכפרים. כך שמצד אחד הספר מחזק את האשמה המוטלת על הצד הציוני, אבל מצד שני הוא גם מוכיח שחלק גדול מהעזיבה של הכפרים נעשתה בהנחה של ההנהגה הפלשתינית עצמה".

על פי הממצאים החדשים שלך, כמה מעשי אונס ישראלים ביצעו ב-1948?

"כתריסר. בענן ארבעה חיילים אונסים בחוזה וחוצחים אותה ואת אביה. ביפו אונסים אנשי קריית בחורה אחת ומנסים לאנס כמה סוספות. בהונן שבאמצע הגליל אונסים שתי בחורות וחוצחים אותן. יש מקרה אחד או שניים של אונס בטנטורה. מקרה של אונס בקולה. בכפר אבו שושה שליד גזר יש ארבע שבחות שאחת מהן נאנסת כמה וכמה פעמים. יש מקרים סספיים. על פי רוב מדובר על יותר מחייל אחד. על פי רוב מדובר בבחורה פלשתינאית אחת או שתיים. בחלק גדול מהמקרים העניין נגמר ברצח. כוון שאם הנאנסות וגם האנסים לא אהביים לדחוק על האירועים הללו צריך להיחט שתרסר מעשי האונס המדווחים שאותם מצאתי הם לא כל הסיפור. מדובר רק על קצה הקרחון".

על פי הממצאים שלך, כמה מעשי אונס ישראלים ביצעו ב-1948?

"עשרים וארבעה. בחלק מהמקרים מדובר על הוצאה להורג של ארבעה-חמישה אנשים, בחלק אחר מדובר על הרג של שבעים-שמונים-מאה. יש גם הרבה מאוד הרג שריחתי. רואים שני זקנים הולכים בשדה - זרים בהם. מוצאים איזו אשה בכפר עוזב - זרים בה. יש מקרים כמו בכפר דומיה שבהם טור נכנס לכפר כשכל כלי הנשק זרים והורגים כל מה שזו".

"המקרים החמורים ביותר הם סליחה (70-80 החגים), דיר יאסין (100-110), לוד (250), דווימה (מאות) וואיל אבו שושה (70). בטנטורה אין הכוחות חד משמעיות לטבח גדול אבל התרחשו שם פשעי מלחמה. ביפו היה טבח שעד כה לא ידוע עליו דבר. כך גם בערב אל מואסי שבצפון. כמחצית ממעשי הטבח היו חלק ממבצע חירם: ספסוף, סליחה, ג'יש, עילבון, ערב אל מואסי, דיר אל אסד, מג'ד אל כחם, סאסא. במבצע חירם היה ריכוז חרג של מקרים של הוצאה להורג של אנשים כנגד קיר או ליד באר באופן מסודר. "זה לא יכול להיות מקרי. זה דפוס. ככל הנראה קצינים שונים שהשתתפו במבצע הבינו שהוראת הגרוש שקיבלו מתירה להם לעשות את המעשים הללו על מנת לעודד את יציאתה של האוכלוסייה לדרסים. עובדה שאיש לא נענש על מעשי הרצח הללו. בן גוריון השתיק את העניין. הוא חיפה על הקצינים הטובחים".

מה שאתה אמר לי כאן, כבדרך אגב, הוא שהתה הוראת גרוש סלילת ומפורשת במבצע חירם?

ק. אחד הגילויים בספר הוא שב-31 באוקטובר 1948 מפקד חזית הצפון, משה כרמל, הוציא הוראה בכתב ליחידות שלו לזרוז את הוצאת האוכלוסייה הערבית. כרמל ששה זאת מייד אחרי ביקור של בן גוריון בפיקוד הצפון בנצרת. לי אין ספק שההוראה יצאה מבן גוריון. בדיוק כפי שהוראת הגירוש של העיר לוד, שעליה חתם יצחק רבין, יצאה מיד אחרי ביקורו של בן גוריון במטה מבצע דפי".
האם מה שאתה אומר הוא שבן גוריון היה אחראי באופן אישי למדימות מסונת ושטתית של גירוש המוני?
"מאפריל 1948 בן גוריון משדר טרנספר. אין הוראה מפורשת שלו בכתבים, אין מדימות על מסודרת, אבל יש אווירה של טרנספר. הטרנספר נשא באוויר. ההנהגה סלה מבינה שעל זה מדובר. הקצנה מבינה שזה מה שדרוש ממנה. תחת בן גוריון מצר קונסנזוס של טרנספר".
בן גוריון היה טרנספריסט?

"בוודאי. בן גוריון היה טרנספריסט. הוא הבין שאין מדינה יהודית עם מיעוט ערבי גדול ועון בקרבה. אין מדינה כזו. היא לא יכולה להתקיים".

ואני לא שומע אותך מוקיע אותו.

"בן גוריון צדק. אם הוא לא היה עושה את מה שעשה לא היתה קמה מדינה. הדבר הזה צריך להיות בחר. אי אפשר להתחמק ממש. ללא העקרה של הפלשתינאים לא היתה קמה כאן מדינה יהודית".

בזכות טיהור אתני

בני מוריס, במשך עשרים שנה אתה חוקר את הצד האפל של הצינות. אתה מתמחה בזוועות של 1948. בסופו של דבר אתה בעצם מצדיק את כל זה? אתה מצדד בטרנספר של תש"ח?
"אין הצדקה למעשי אונס. אין הצדקה למעשי טבח. אלה הם פשעי מלחמה. אבל בתנאים מסוימים גירוש הוא לא פשע מלחמה. אני לא חושב שהגירוש של 48' הוא פשע מלחמה. אתה לא יכול לטגן חביתה בלי לשבר ביצים. אתה חייב ללכלך את הידים".
מדובר בהרג של אלפי אנשים. החרבתה של חברה שלמה.
"חברה שקמה עליך להורג מכריחה אותך להחריב אותה. כאשר הברירה היא בין להחריב לבין להחריב מטוב להחריב".

יש משהו מצמרר בשקט שם אתה אומר זאת.

"אם ציפת שאפחץ בבני צר לי לאכזב אותך. לא אעשה זאת".

אז כאשר עומדים שם מפקדי מבצע דפי ומתנבנים בטור האחר והפרא של חמישים אלף מטרשי לוד צועדים מזרחה, אתה עומד שם איתם? אתה מצדיק אתם?

"אני בהחלט מבין אתם. אני מבין את המניעים שלהם. אני לא חושב שהם הרגישו נקיפות מצפון ואני במקומם לא הייתי מרגיש נקיפות מצפון. ללא המעשה הזה הם לא היו מנצחים במלחמה והמדינה לא היתה קמה".

אתה לא מגנה אותם מסורית.

"לא".

הם ביצעו טיהור אתני.

"יש נסיבות בהיסטוריה שבחן יש הצדקה לטיהור אתני. אני יודע שהמשג הזה שלילי לחלוטין בשיח של המאה ה-21 אבל כאשר הברירה היא בין טיהור אתני לבין רצח עם, רצח העם שלך, אני מעדיף טיהור אתני".

זוהי המצב ב-48'?

"זוהי המצב. זה מה שעמד לפני הצינות. לא היתה קמה מדינה יהודית ללא עקיפתם של אותם 700

אלף פלשתינאים. לכן היה הכרח לעקור אותם. לא היה מנס מגרש האוכלוסייה הזו. היה הכרח לנקות את העורף ולנקות את אזורי הגבול ולנקות את הצירים הראשיים. היה הכרח לנקות את הכפרים שמהם ירו על שירות שלם וישבים שלם".

המונח "לנקות" הוא טרא.

"אני יודע שהוא לא נשמע יפה אבל זה המונח שהשתמשו בו באותה תקופה. אני אימצתי אותו מכל אותם מסמכים של 1948 שבהם אני שקוע".

הדברים שלך קשים לשמיעה וקשים לעיכול. אתה נשמע ערל לב.

"יש לי סימפתייה לעם הפלשתיני שבאמת עבר טרגדיה קשה. יש לי סימפתייה לפלסטים עצמם. אבל אם הרצון להקים סאן מדינה יהודית הוא לגיטימי לא היתה ברירה אחרת. אי אפשר היה להשאיר גיס חמישי גדול בתוך הארץ. ברגע שהישוב הותקף על ידי הפלשתינאים ואחר כך על ידי ארצות ערב לא היתה ברירה אלא לגרש את האוכלוסייה הפלשתינאית. לעקור אותה תוך כדי מלחמה.

"תוסר דבר מסוים: העם הערבי זכה בנתח גדול מכחזר הארץ. לא בזכות כישורו ומעלותיו הגדולים, אלא בגלל שהוא כבש ורצח והמיר את דתם של הנכבשים במשך חרות. אבל בסוף לערבים יש 22 מדינות. לעם היהודי לא היתה אף מדינה אחת. לא היתה שום סיבה בעולם שלא תהיה לו מדינה אחת. על כך, מבחינתי, האורך בהקמתה של המדינה הזו במקום הזה עבר על העול שנעשה לפלשתינאים בעקרתם".

ומבחינה מסורתית אתה שקט עם המעשה הזה?

"כן גם הדמוקרטיה האמריקאית הגדולה לא יכלה להתממש ללא הכחדת האינדיאנים. יש מקרים שהטוב הסלל, הסוף, מצדיק מעשים קשים ואכזריים הנעשים במהלך ההיסטוריה".

במקרה שלם זה בעצם מצדיק טרנספר.

"זה מה שיוצא מזה".

ואתה חי עם זה בשלום? עם פשעי המלחמה? מעשי הטבח? השחת העשנים והכפרים החרבים של

הנכבה?

"צריך לשים דברים בפחפוציה. מדובר על פשעי מלחמה קטנים. סך הכל, כשלוש חודשים את כל מעשי הטבח וכל הוצאות להורג של 1948, מגיעים לכ-800 החגים. לעומת מעשי הטבח שבוצעו בבוסניה זה פינאטס. לעומת פשעי המלחמה שהחסיס ביצעו בגרמנים בסטלינגרד זה פיצי'פקס. כשאתה מביא בחשבון שהיתה פה מלחמת אזרחים עקובה מדם ושנאחם איבדו אחוז שלם מהאוכלוסייה, אתה מוצא שהתנהגו יפה מאוד".

התנאים לגירוש הבא

קרה לך דבר מעניין. הלכת לחקור באופן ביקורתי את בן גוריון ואת הממסד הציוני אבל בסופו של דבר אתה בעצם מזדהה איתם. אתה קשוח בדברך בדיק כפי שהם היו קשוחים במעשיהם.

"סיל להיות שאתה צודק. כיון שחקרתי את הסכסוך לעומק נאלצתי להתמודד עם שאלות העמק שאיתן התמודדו האנשים ההם. הבנתי את הפחבלמטיקה שבפניה עמדו ואולי אימצתי חלק מעולם המושגים שלהם. אבל אני לא מזדהה עם בן גוריון. אני חושב שהוא טעה טעות היסטורית כבדה ב-1948. למחת שהוא הבין את העניין הדמוגרפי ואת האורך להקים מדינה יהודית ללא משט ערבי גדול, במהלך המלחמה הוא קיבל רגלים קחת. בסופו של דבר הוא כשל".

אני לא בטוח שאני מבין. אתה אומר שבן גוריון טעה בכך שגרש פחות מדי ערבים?

"אם הוא כבר גרש ייתכן שהיה צריך לעשות מלאכה שלמה. אני יודע שאלה דברים שמהממים את

הערבים ואת הליברלים ואת אנשי התקנת הפוליטיה. אבל התחושה שלי היא שהמקום הזה היה יותר שקט ופחות טובל אם העניין היה נחתך. אם בן גוריון היה עורך גיחש גדול ומנקה את הארץ מלה. כל ארץ ישראל, עד הירדן. לימים עלול להתברר שזו היתה השגיאה הפטאלית שלו. זו היה מבצע גיחש מלא ולא חלקי הוא היה מייצב את מדינת ישראל לחרות".

אני מתקשה להאמין למה שאני שומע.

"אם סוף הסיפור יהיה עגום מבחינת היהודים, זה יהיה מפני שבן גוריון לא השלים את הטרנספורם ב-1948. מפני שהוא השאיר מאגר דמוגרפי גדול ונפיץ בגדה ובעזה ובתוך ישראל עצמה".

לוא אתה במקומו היית מגרש את כולם? את כל ערביי הארץ?

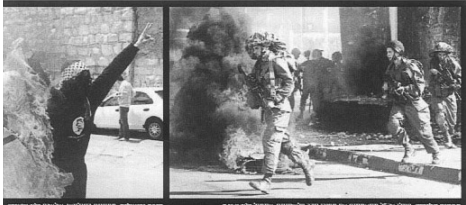
"אני לא מדינאי. אני לא שם את עצמי במקומו. אבל כהיסטוריון אני קובע שנעשתה כאן טעות. ק. או השלמת הטרנספורם היתה טעות".

והיום אתה מצדד בטרנספורם?

"אם אתה שואל אותי אם אני תומך בטרנספורם ובגיחוש הערבים מהגדה הערבית, עזה ואולי אפילו הגליל והמשולש - אני אומר לך שלא כרגע. אני לא מוכן להיות שותף למעשה כזה. בנסיבות הפינאנסיאליות לא מסוים ולא מציאותי. העולם לא יתן, העולם הערבי לא יתן, זה יחריב את החברה היהודית מבפנים. אבל אני מוכן להגיד שבנסיבות אחרות, אפוקליפטיות, שעלולות להתגשם בתוך חמש עד עשר שנים, אני יכול לראות גיחשים. אם יהיה נשק אטומי סביבנו או מתקפה ערבית כללית עלים ומצב של לחמה בחזית כשערבים בעורף זרם על שיחת הוצאות לחזית, מעש גיחש יהיו סבירים לחלוטין. אולי הם אפילו יהיו הכרחיים".

גם גיחוש של ערביי ישראל?

"ערביי ישראל הם פצצת זמן. גלישתם לפלשתינאית גמורה הפכה אותם לשלחה של האיוב הנמצאת בתוכנו. בפוטנציה הם גיס חמישי. גם דמוגרפית וגם ביטחונית הם עלולים לערער את המדינה. כך שאם ישראל תיקלע שוב למצב של איום קיומי כמו ב-48, יכול להיות שהיא תיאלץ לפעול כמו שפעלה אז. אם נותקף בידי המצרים (אחר מהפכה אוסלאמיסטית בקהיר) וטוריה וטילים כימיים ובזלוגים יעופו על ערים ובאותו זמן פלשתינאים ישראלים יפגעו בם מאחור, אני יכול לראות מצב של גיחוש. זה יכול לקרות. אם האיום על ישראל יהיה קיומי גיחוש יהיה מוצדק".

החיסול: פלסטינים נרצחו בפיגועי 11 בספטמבר 2002

החיסול: פלסטינים נרצחו בפיגועי 11 בספטמבר 2002

"ערכותי"

היום: היערכות מוגברת לקראת "יום הנבכה" וסגר כלכלי על יהודה ושומרון
מכבי"ם המשטרה: נבעל אביבוק אך נמנע הפחות סדר • **בסוף השבוע: נהרג צעיר פלשתיני ו־53 נעצרו** • **תשעה סוורים ולוחמי חמ"כ נכבשו**

אזור מוגבר
 נכבשו סוורים ו־53 נעצרו
 ברחובות התיכון יחידת הסיור
 ברחובות התיכון יחידת הסיור
 ברחובות התיכון יחידת הסיור
 ברחובות התיכון יחידת הסיור

דן מרגנית
 ריסון מול עימות היסטורי
 כולל המבוא לכל מהלך בענין היסטורי.
 הכיר המור - אילן וקנין את המור
 כולל המבוא לכל מהלך בענין היסטורי.
 הכיר המור - אילן וקנין את המור

בן דודו ימיני

האפוקליפסה

עשרות מיליונים, ובהם יהודים, נכלו
מ"נבכה", שכללה נישול, גירוש ופליטה.
רק הפלסטינים נותרו פלטים, משום שזכו
להתעללות, לגזענות, לאפליה ולדיכוי
מצד המדינות הערביות. להלו טיטויה של
"הנבכה" האמיתית

היום: היערכות מוגברת לקראת "יום הנבכה" וסגר כלכלי על יהודה ושומרון
 מכבי"ם המשטרה: נבעל אביבוק אך נמנע הפחות סדר
 בסוף השבוע: נהרג צעיר פלשתיני ו־53 נעצרו
 תשעה סוורים ולוחמי חמ"כ נכבשו

הארץ

יום שלישי כ"ג באייר תשע"ב 16 במאי 2012

לכבד את הנכבה

איננו נכבחה מאזרח ערבי שישיר נפש יהודי והסויה", ניסח ראש הממשלה לפני הדרושים על עמדתו, לנוכח המגזענות שישפת בית המשפט העליון מלים גזרובאן לשיר את "התקווה". אף שהסמך הועבר לגזרובאן בעקפיון בניסיון מניחו בו יטא בו הבנה למזות המהירה המטונה בחימוגן המתייוסן קח ללאום אחר, יהודי.
 הבנה כזאת אינה קיימת בענייני יום החריון של המהריה של הפלסטינים וארצו ישראל, הנבכה של מאזת אלפי הפליטים והמיליוני בני משפחותיהם, שבמערבם 15 במאי - יום ההכרזה על הקמת מדינת ישראל - מסמל את הרום שבו איבדו את ארמזתם, רובםסו המעורבם המהולקת וההיסטורית על הארציות למשהריה של הלאום הפלסטיני מליה ועומדת, היא המשיך ללוות את שני העמים, והמסגריאל הנפיץ שלה יגרל כל עוד לא דוברע הסכסוך ליר שילוק המשא ומתן.
 אבל הנבעדות מארציות לכלל שנבנה אינה אמורה לכלל את הולכי לירכוון ונג לא למנע הודרות עם הסבל של הלאום הגרופ המהודרן במדינת ישראל.

מפליא ומקומם המאכזב הארצו המשהריה מסקיעה בהשכחה הנבכה, כמו עקירתה מספיר הלימוד, או הרמו העבה כלפי אגינבוסיתת חל אביב מצו ש הוידען, גרוע מסע, "הצפי" לה לשולק את קיום טקס הנבכה, ואם באמת מאמינה הממשלה שסיבולת טקס וירכוון, איסור על לידוד המרק ערבי בינוסטריות של מדינת ישראל, או העקרת חוקים שיאסרו על הודרות עם הנבכה, שיכוונו את המהריה את הבעת צער ממלכית על מכל הפליטים המוטס את גרזת הסימה של המדינה והודוט לא חתיר המדינה למשהריה בהכרזת

אליקים העצני • אין שתי מדינות

זה 1948, טמחל

מדינת הנבכה המהיסטורית רק מעטים שמי לא פליל שיקלא את הודת הבריתו שהופיע ברוב ההחיות "1948". יש מהם שלא ראו, מפני שבמספר אחר המהריה להם: "1967". את כל הסכסוך ב־45 השנים האחריות קל לרבוץ את רק מפמימים את המשהריה שהעריכים אינם מקבלים את הבעת השם אל - היסקולו מהודת את כל שבו שבמספר 1967, המהריה והודרו לנו על מה שבכשבו אמנתו גירושנו ב־1948. כיל קליטען נבעת חות הסכסוך או המכלול, כמכלל, והעריכים אינם הוריים למחלות לנו: "זה 1948, טמחל". אלא שבמספרים לזאת את זה אינם מסמלים, רק רק לרקים מהמסוגלת המהריה.
 מדינות מלוויה לרועי מטעם הרשות המלכטית הודיעו הריאלו הבא: מדינו לירדה "את גרה בירושלים. את בנקיות בערים המבטווש של 1948, לירדה "הודית" מהמדינה, המהריין ללא, העריכה המבוטווש, כמו ליה, רמלה, חופת, עכו, אבזמיר ון ודחא אפילו את הסכסוך "שירי מדינות לשני עמים", מפני שאנו נכוסן שומרתם 1948 תודע ליה הודיר. עדיין לו שלא לקבל כישלון זה את שחמ 1967, ומכלל שלא יודעטן ממוחט לירי המהריה.

1948 היא הטמל והמוקד של מלחמת תרבות פלסטית, וממנה לגזול מן היהודים לא רק את מדינת 1948, אלא גם את עברם וזהותם

בנה המהריה העריכים מתייחסים כמתייחסים ואת הנבכה צניעים בעניינים מלכות את 1948 ו1967 שולקת את חוקים המהריה משהריה מעריכים שמי לגימוט: מדינת כשחיי

רוחן שובל

השלום וכזבי הנכבה

עליו לפתור קודם כל את בעיית הפליטים. הצעיף הישן לקראת פתרון זה הוא ביטול העימות הפוליטי של הנכבה, המבקש להסיל את האחריות לסבל הפלסטיני על הרוצחים רשמיים, על הפלסטינים להכיר בכך שהאחריות לאסונם מחולקת על שני הצדדים, שניהם, על מנת לפתור את בעיית הפליטים, יש לנצח לאלוהי את המנדטוריום הנשלים והרבים לפליטת הפלסטינים. לאחר מלחמת העולם השנייה עשרות מיליוני בני אדם נזנחו לפליטים, אך בולם שיקפו כנחות הפליטות הודוהו שאינונן משוקפת בעימות פוליטיים, הוא הפליטות הפלסטיניות. בין השאר, הפליטות הפלסטיניות היא המהירה שעוברת בדישה, עקף דריות, וכך מנצחת את הכניעה. השלום ואצולת אפשרי רק לאחר מתוקן בעינת הפליטים. פתרון זה אפשרי רק על ידי מניחת סוכנות הפתרון אוניברסלי, ביטול מעמד הפליטים העובר כדיושה העולמית אוניברסלית ופליטים על המעלות הרלוונטיות בכל מקום שבו הפליטים חיים. המפגל יש להצבת את המצבין הרוחני של אומות לאומה העוברות על גנת לסייע לרוב, שלום יציר יהודי רק לאחר שהפלסטינים יפסיקו להאשימו אוננו במצבם, ורק כאשר אוננו נחזיר להאשין בארצות הברית.

הערבים שונטי את ישראל עשו את מדינתם, ברודאת הודיע הערבי העליון. האמת היסטורית, שכלל לא מוסתרת היא שהישראלים הם שברי רשו יותר מ-900 אלף יהודים מוסרית ערבי, יותר מכל הפליטים הפלסטינים במערבונים ערבי כחפי, הדי ששני הרכשו יהודי היה כמעט כפול משני הרכשו הערבי. ועוד עובדה משמעותית היא, שהתבטת הערבים בראשות המפיי תי חברה לנאצים וקדשה את הפרתן המפיי. הרכבה הפליטות לכי שציונות הנכבה הפיי רכי מוסרית בצורה משמעותית ורוחא בימים אלו היא, שבאמצעות התחדדות רעיון זה במקסימום האפשרי ציונים לקדם את הפיכת מדינת ישראל למדינת לא אחרונה. לא השלום עומד בראשו מערבות, אלא העמלה של ישראל כמדינה יהודית. תכליתו המסתובלת של רעיון זה הוא לנצח כמרב ישראלים בשנת אסם על "היהודי האוניברסיטתית שבעולם לסייעים במלחמה עם העצמאות. מכאן הצטרפו הערבי והיהודי הוא רכבת מדינת כל-אחרונה, שמסמלת את המסע של "ציונות חיות אפשרות לפליטים האסם וה'חזר' לשלוחם המיסטוריות. לשימתם, אחרונה לקדם מדינה פלסטינית, להצביע מדינת כל אחרונה. בכך הן מקפשים למול את המור של ערבי יהודי למדינה ריבונות.

מסמך היסטוריה ישראלי הוא מסמך כפול מסמך צבאי ומסמך על הרוח. את המסמך הצבאי קרי כיה מתחום המבואר על הצדד אוננו משמעותית. זהו המסמך היסטורי במלואה על הצדד, הדי שציונים של רוב הפליטים הנצבאיים, שישנו שתיצחקו הנצבי הרשע קודם כל כוכבה המנוחה העשומה במוקדן הרוח. ללא אסמיה ה, הכוח הנצבי טופו לקדשו. אנו מפרטים מסמך על הצדד משום שהתעמולה הצבאית של הערבים קולמה פניו מדי לניסיון סתך הרוחני הישראלי. חלק ניכר מהפליטות הישראליות איננה את את אוננו הנכבה, רעיון הנכבה, ועוד לים להכניעה לתוקף השוה הציוני הישראלי. האמת איננה כי רוב הפליטים הפלסטיניים עתוליים, הרעיון הוא שישנו שתיצחקו הנצבי והוא פשוטיים וכו' הם עוד לא קיימי שבו הפלסטינים זה עשור את הובנית והחלוקה הפתוחה במלואה ששמורה לחסל את מדינת ישראל, כמבטוחה של מלכיה הליגה הערבית, חסן עזאמה, שיש מלחמת העצמאות, שיש תורה מלחמת העולם השני.

האמת היא שבעת 1948 רוב הנצבי הרוח הערבים רוב מוסרית ורוחני, שהרעיון בעימות והעברש הכלכלי שהכונה הניצחון, וכן, רוב

שלמה אבינו

כאב הפלסטינים ואחריותם

שאי אפשר לנתק את הגורשו של 12 מיליון גרמנים אתניים ממוח אירופה אחרי 1945 מתקופת פולין בירי גרמניה ב-1939 - כך אי אפשר שיהיה להעלות מן הממד המוסרי של ההחלטה הערבית לצאת למלחמה נגד רעיון החלוקה. כאשר אתה יוצא למלחמה ומפסיד בה יש לך את הנבצח מאחריות למעשי. אם אכן אנו צועדים לקראת פתרון של שתי מדינות, אפשר לצפות למידה של ביקורת עצמית מזהב הערבי - משוה דומה למה ש'דרבת הדיעה' מסמל בשחי הישי רחלי. זה ליקל מאוד על הישראלים להשתתף בכאב הפלסטיני. הניצנים של תפתחות ומוקד שית בעולם הערבי צריכים לעודד את התוקה, כי איתת הנבצח של מה שתתגלל בכיכר תחרוי תהיה שיה ביקורת - תחולת השודרו גם

שלישית, והוא אולי העיסוק השני הפלסטיני אינו מתמודד עם העובד זה, כי הכרעות פוליטיות ערביות הן שהמישור את האסון הנורא על העמבר הפלסטיני. יש מאת אדם אל אלפי מאמרים וספרים בערבית הדי גים במלחמת 1948, וקיימים יותר חיים מאלפים על הסיבות לכישלון הצבאי. אך ער היום אין מכותות להי תמודד עם עובדה פשוטה החלוקה לצאת למלחמה נגד החלטת החרי קה של האו"ם היתה משגה מדיני ומוסרי נורא של העולם הערבי. לוי קיבלו הפלסטינים הומניות ערב את החלטת החלוקה, היתה פליטות מדינה עצמאית כבר ב-1948, ובעיית הפליטים לא היתה קיימת. לא הקמת מדינת ישראל יצרה את בעיית הפליטים, אלא יציאת הערבים למלחמה נגד הקמת מדינה יהודית בחלק מארץ ישראל.

ברית היא "אסון" - כאילו מודר בר באסון טבע ולא בתוצאה של פעולה אנושית - הוא התמקדות מהוקשר ההיסטורי של האירוד עים. "הנכבה" לא היתה אסון היא היתה תוצאה של מפלה צבאית ומוניטין, שנבנעה מהכרעות פוליטיות שיש להן אחרים. שנית, איך שבעולם הערבי בכך לל האצל הפלסטינים בפרט אין נוטים להתמודד עם השואה - לפ עמים שומעים השוואות בין הנכבה המוני, שישה מיליוני יהודי אירופה איטומת מוסרית: מה שקרה לפליטות סטינים ב-1947-1948 היה תוצאה של מלחמה שבה הובסו. השואה היתה מערכת מתוכננת של רצח המוני, שישה מיליוני יהודי אירופה שהושמדו בשואה לא יצאו למלחמה נגד גרמניה. יהודי גרמניה היו רחוק פריטים גרמנים טובים, חלק ניכר מיהודי מוח אירופה